

ΟΙ ΕΥΝΟΥΧΟΙ

Λυπηρόν ὅτι ὁ τίτλος δὲν ἐπεδέχετο περίφρασιν συγκαλυπτικήν, οὕτως εἰπεῖν τοῦ πράγματος· οἱ ἀναγκῶσται ἄλλως τε αὐτοῦ, καὶ ἂν ὁ τίτλος ἦτο περιφραστικός, ἀμέσως μετὰ τὰς ἐπομένους πρώτας γραμμάς θὰ ἐμάνθανον περὶ τίνος πρόκειται. Τὸ ἀντικείμενον ἄλλως συζητεῖται τώρα ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ τῆς Εὐρώπης, οὐχὶ κατὰ τὴν ὕψιν, ἣν παρουσιάζουσιν οἱ ἀπολιτιστοὶ Τούρκοι καὶ Ἀνατολίται, ἀλλὰ ὑπὸ τέρψιν κοινωνιολογικήν καὶ ἐκπολιτιστικὴν ζητοῦσιν ἄλλως λέξεσιν ἰατροῖ τινεσὶ νὰ εἰσχαγάωσι τὸν εὐνουχισμόν καὶ ἐν πλήρει εἰκοστῷ αἰῶνι εἰς τὸ μέσον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, ὡς θὰ ἴδωσιν ἐν τέλει οἱ ἀναγνώσται.

Ἀκριβῶς μὲ τὴν πρόθεσιν καὶ τὸν σκοπὸν νὰ πολεμήσῃ τὸν εὐνουχισμόν καὶ ἐξελείψῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς χώρας, ἣν ὑπηρετεῖ, ὁ γνωστός ἰατρός Ζαμπακόσ-Πασῶς ἐδημοσίευσεν πρό τινος χρόνου περισπούδαστον ἔργον, ἐν ᾧ ἀσχολεῖται περὶ τῶν εὐνουχῶν τοῦ τουρκικοῦ σεραγίου κατ' εἰδικόν τρόπον. ὡς ἰατρός. Βιβλίον πλούσιον εἰς ποικίλας καὶ περιέργους εἰδήσεις, τὸ ὅποιον, μὲ ὅλας τὰς συχνὰς ἐπαναλήψεις, εἶναι πληρέστατον καὶ ἀναγινώσκεται μετ' ἐνδιαφέροντος. Φυσικῶς μετὰξὺ τῶν ποικίλων εἰδήσεων εἰσὶ πολλὰ γενικὰ, ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀρχαιοτάτου καὶ βραβάρου ἔθιμου καὶ προσώπων σχετιζομένων πρὸς αὐτὸ ἐπισήμων καὶ ἱστορικῶν.

Ὁ ἰατρός κ. Ζαμπακόσ ἄλλως τε προσπαθεῖ νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ Ὀθωμανικὸν κρά-

τος, τὸ ὅποιον ὑπηρετεῖ, κατὰ τοῦ περιφρήμου καὶ ὀριστικοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ Βίσμαρκ, κατὰ τὸν ὅποιον «ἡ παρουσία τῆς Τουρκίας ἐν Εὐρώπῃ εἶναι ἀναχρονισμός», ὑπενθυμίζων σὺν τοῖς ἄλλοις ὅτι ὡς πρὸς τὰς ἐκπολιτιστικὰς μεταρρυθμίσεις τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη δὲν εἶναι καὶ πολὺ παλαιά. Οὕτως ἡ Γαλλία διετήρησε τὴν δουλείαν εἰς τὰς ἀποικίας της μέχρι τοῦ 1848, καὶ οἱ Ἄγγλοι κατήργησαν τὸ ἐμπόριον τῶν μαύρων μόνον τῷ 1833. Τὸ αὐτὸ ἔκαμεν ἡ Ρουμανία τῷ 1855· καὶ μόλις τῷ 1862 ἐξεδόθη τὸ διάταγμα τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου Β'.—τὸ κακῶς ἄλλως τε ἀνταμειφθέν—τὸ ὅποιον παρεχόρει ἐλευθερίαν εἰς 44 ἑκατομμύρια Χριστιανῶν δούλων. Εἰς τὴν Βραζιλίαν ἡ κατάργησις τῆς δουλείας συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ βασιλείου, τῷ 1889, παρὰ τοῦ Πέτρου Β', καὶ ὁ ἐμφύλιος ἀδελφοκτόνος πόλεμος αἰτίαν ἔσχεν ἀκριβῶς τὴν διακήρυξιν τοῦ Αἰγκολυν δι' ἧς τῷ 1860 κατηργεῖτο ἡ δουλεία, τῶν βορείων Ἀμερικανῶν ἐπιδοκιμαζόντων καὶ τῶν Νοτίων τουναντίον ἀποδοκιμαζόντων τὴν κατάργησιν. Ἡ Τουρκία λοιπὸν δὲν εἶναι καὶ τόσον πολὺ ὀπίσω, κατὰ τὸν κ. Ζαμπακόσ, ὅπως συνήθως λέγεται· τὸ σπουδαιότερον εἶναι ἂν ἀληθῶς ὁ ἀναχρονισμὸς τοῦ Βίσμαρκ θὰ κατορθώσῃ νὰ συντρίψῃ ἐμποδία, τὰ ὅποια διὰ τοῦ χρόνου ἀπέβησαν φοβερὰ ἔνεκα τῶν παρεδόσεων, τῶν ἀσχελεύτων θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ τῶν οἰκογενειακῶν ἔξσεων. Ἡ περὶ τούτου ἀμφιβολία ἐπιτρέπεται· καὶ μάλιστα δύναται τις νὰ ἦναι βέβαιος ὅτι

θά ἦναι ἀνάγκη πολλὰ ἔτη ἀκόμη νὰ παρ-
ρέλθωσιν ἕως οὗ αἱ μουσουλμανικαὶ οἰκο-
γένειαι ἀποβάλλωσιν τὴν ἀθλίαν συνήθειαν
τῶν ἀνωδύνων ἐκείνων φυλάκων τῆς τιμῆς
των καὶ τῆς ἐπιτηρήσεως καὶ συντροφεύ-
σεως τῶν γυναικῶν τῶν χαρμεῶν εἰς τὸν
περίπατον ὑπὸ τῶν ἀπαισιῶν ἐκείνων
δυντων.

✱

Τί μᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία περὶ τῶν εὐ-
νούχων ;

Αὐτὸ τὸ ὄνομα εὐνούχος εἶναι ἑλληνικὸν
καὶ σημαίνει τὸν ἔχοντα, δηλαδὴ τὸν φυ-
λάττοντα τὴν εὐνήν, ἧτοι τὴν συζυγικὴν
κλίνην. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι ἡ ἐπιπόνη-
σις τῶν φυλάκων τῶν γυναικωνιδῶν εἶναι
ἄσσυριακὴ ἄλλοι ἱστορικοὶ ἀποδίδουσιν
αὐτὴν εἰς τὴν Σεμιράμιδα, ἧτις ἐκ ζήλοτυ-
πίας ἀντήμειψε τόσον γενναίως τοὺς ἐρω-
μένους αὐτῆς, ὅφ' ἐνὸς τῶν ὁποίων ἐν τέλει
ἔδολοφονήθη. Πλεῖστα δὲ μυθολογικὰ
παράδοξαι καὶ πολλὰ θρησκευτικὰ αἰρέ-
σεις ἀναφέρουσιν, ὅτι ὁ καλίφης Μπαβίχ
εἰσήγαγε τοὺς εὐνούχους εἰς τὸ χαρμεῖόν
του λαῶν τὸ παράδειγμα ἀπὸ τοῦ Χρι-
στιανικοῦ Βυζαντίου ἔθιμον, τὸ ὅποσον,
ιδίως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ Β', ἐξηπλώθη εἰς
τὸν μωαμεθανικὸν κόσμον καὶ διετηρεῖτο
μετὰ τῆς δουλείας, μέχρι οὗ ὁ Σουλτάνος
Μαχμούτ τῷ 1839 κατήργησε τὸ βάρβαρον
ἔθιμον. Πόσον ὅμως πρακτικῶς τὸ κατήρ-
γησε μαρτυρεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἔκπτωτος
Σουλτάνος Ἀβδούλ-Χαμίτ εἶγεν εἰς τὴν
ὑπηρεσίαν του διακοσίους τσιούτους εἰδι-
κοὺς ὑπαλλήλους, οὓς κατήργει τὸ ἀνωτέρω
φιρμάνιον !

Προκειμένου δὲ περὶ τῆς λεγεῶνος ταύ-
της τῶν σουλτανικῶν ὑπαλλήλων δὲν πρέ-
πει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν
Κισλά-ἔχασσι (=κύριος τῶν κορασιῶν) εἶ-
χε τὸν τίτλον τῆς Ὑψηλότητος, ὁμοίως ὡς

οἱ αὐτοκρατορικοὶ πρίγκηπες καὶ ὁ Μέγας
Βεζύρης καὶ ὅτι αὐτὸς αὐτὸς κατὰ τὰς ἡ-
μέρας τῶν ἐπισήμων ὑποδοχῶν κατεῖχε
μὲν τῶν μᾶλλον διακεκριμένων θέσεων !
Κεκαλυμμένος ὑπὸ παρρησιῶν καὶ τιμῶν
τὸ σπουδαῖον (!) πρόσωπον, ἐπεδείκνυε τοὺς
ἐπὶ τοῦ στήθους του ἀπαστράπτοντας πολ-
λοὺς πολυτίμους μεγαλοσταύρους καὶ κα-
τόπιν αὐτοῦ ἤρχοντο οἱ δύο Μουσαχίβ, ἧτοι
οἱ ὠραῖοι ὁμιληταὶ τῆς Α. Μεγακλειότητος,
οἵτινες διῆγον ἐν μεγάλῃ καὶ στενωπότητι
σχέσει πρὸς αὐτόν, καὶ ἐζητεῖτο ἡ γνώμη
των κατὰ τὰ συμβούλια περὶ τῶν μυστικῶ-
τάτων καὶ λεπτοτάτων ζητημάτων ! Τοῦ-
το συνετέλει εἰς τὸ νὰ ἐξοικῶσιν οἱ δύο
οὔτοι σπουδαῖοι ὑπάλληλοι ἐπὶ τοῦ Σουλ-
τάνου μεγάλῃ ἐπιρροήν, καὶ διὰ τοῦτο ἄ-
πικντες ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀκορέστως
ἐπεζήτουν τὴν εὐνοίαν καὶ φιλίαν αὐτῶν.
Οἱ δύο τελευταῖοι τιοῦτοι ὁμιληταὶ τοῦ
Ἀβδούλ-Χαμίτ, ὑπῆρχαν οἱ ὀνομαστοὶ Ἀ-
γάδες Τζεβέρ καὶ Νκδάρ, ὧν ὁ μὲν πρῶτος
ἐπερμάτισε τὸν βίον του ἀπαγγωνισθείς, ὡς
συνωμότης κατὰ τοῦ νέου καθεστώτος ὁ
δεύτερος ὑπῆρξε πολῦτιμος βοήθης εἰς τοὺς
νῦν κυβερνῶντας ὅπως ὑποδείξει αὐτοὺς ποῦ
ὁ ἐκθρονισθείς ἡγεμὼν ἐφύλαττε τοὺς θυ-
σαυρούς του, καὶ ἐτελείωσε ὄχι πολὺ κα-
λῶς. . . λαῶν γυναικῶν.

Ἐπολογίζεσθε, ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος
ζῶσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει δύο χιλιάδες
εὐνούχοι τοῦλάχιστον, κατὰ γινόμενοι εἰς
διάφορα ἔργα, καὶ διαφόρων ἡλικιῶν. Πολ-
λοὶ ἐξ αὐτῶν, ἐκ ζήλοτυπίας τῶν κυρίων
των, ἐξελέγησαν μετὰ τῶν ἀσχημοτέ-
ρων καὶ φρικωδῶς εἰδεχθῶν Ὀθωμανῶν, κα-
κῶς ἐσχηματισμένων τὸ σῶμα, ἀπὸ τοῦ
ἄνω Σουδάν τοῦτο ἴσως διὰ τὸν φόβον τῆς
αἰσθηματικότητος, τὸν ὅποιον δύνανται νὰ
ἐνσπείρωσιν οἱ εὐνούχοι οἱ προερχόμενοι ἐξ
Ἀθηνῶν, γενικῶς εὐμορφοὶ καὶ εὐφρεῖς.
Πρὸ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου (1856) τὸ ἐμ-

πόριον τούτων τῶν δυστυχῶν ὄντων καὶ τὸ
τῶν δούλων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἦτο ἐ-
λεύθερον ἡμέρον τὸ ἐμπόριον τοῦτο ἐξ-
κολουθεῖ μὲ τρόπον μυστικόν πρὸς αἰσχύ-
νην τῆς ἀκαταπαύστου ἐπιτηρήσεως τῆς
Ἀγγλίας, καὶ οἱ μαῦροι κατορθοῦσι πάν-
τοτε νὰ φθάνη τὸ ἐμπορεῖμα των μέχοι
τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἡ Γαλλία
συνεργάζεσθε μετὰ τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν
καταδίωξιν τοῦ ἀτίμου ἐμπορίου μὲ ἐνεργ-
γητικώτατα πλοῖα ἐν τῇ Εὐρωπῇ Ὀκλάσ-
ση ἄλλ' ἡ ἐπιτηρήσις ἀποθνήσκει ἀνεπαρ-
κῆς ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν ὁδῶν, διὰ τοὺς ἄ-
τυχεῖς τοὺς στελλομένους ἀπὸ τοῦ Δορφούρ
καὶ τοῦ Κορδοφουάν, ὧν ἄλλως μικρὸς ἀριθ-
μὸς ἐπιζῆ καὶ φθάνει εἰς τὴν τελικὴν αὐτῶν
διεύθυνσιν. Ἐπὶ τελους καὶ μὲ τὸ νέον κα-
θεστὸς τῆς Τουρκίας, τὸ προοδευτικόν, ἐν
Τουρκίᾳ σήμερον αἱ ὠραῖαι μελαγχροικαὶ
κορασιδες πωλοῦνται ἀντὶ 7 χιλιάδων λι-
ρῶν ἑκάστη, ἂν ἔχωσιν ὀφθαλμοὺς μέλανας,
καὶ πλέον τῶν ἐννεα χιλιάδων ἂν ἡ τύχη
τὰς ἠνιόησε νὰ ἔχωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς γα-
λανούς, ὡς τὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐξ-
ακολουθεῖ πάντοτε ἡ ἐξοδος τῶν φυλά-
κων τῶν χαρμεῶν ἐν Αἰγύπτῳ, μὲ τὸ προ-
νόμιον τοῦλάχιστον τῶν δυστυχῶν τούτων
νὰ ἐπανακτῆσῃ τὴν ἐλευθερίαν των καὶ
νὰ γείνωσι κοινοὶ ὑπῆρται.

✱

Ὡς ἐρρέθη, οἱ εὐνούχοι διαφέρουσι πολὺ
ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὴν φυλὴν καὶ τὸν τύ-
πον. Οἱ μαῦροι, οἱ προερχόμενοι ἐκ τῶν χω-
ρῶν τῆς κεντρικῆς Ἀφρικῆς, ἔχουσιν ἐν
γένει ὄψιν ἀποκορυστικὴν καὶ ἀγρίαν, καί-
τοι μετὰ αὐτῶν δὲν λείπουσι τινες κα-
λῶς ἐσχηματισμένοι σωματικῶς καὶ, μο-
λονότι ζῶσιν εἰς περιβάλλον ὑψηλότερον
καὶ λαμβάνουσι ποιάν τινα ἀνατροφὴν, δια-
τηροῦσιν ὅμως φύσιν ἀγρίαν, ἧτις τοὺς κα-
θιστᾷ κερβέρους θηριώδεις ἐν τῇ ἐξασκήσει
τῆς ὑπηρεσίας των καὶ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ
βουλεύρου κατὰ τῶν ἀδικαιτῶν ἐκείνων,
οἵτινες μὲν μικρὸν κίνημα ἤθελον δεῖξει
ὅτι ἐσκέφθησαν νὰ ἰδῶσι τὰς ὠραίας, τὰς
ἐμπιστευθείσας εἰς τὴν φύλαξιν των. Εἶναι
οὔτοι πολὺ θρησκόληπτοι, μάλιστα ὅταν
γηράσκωσι, καὶ προσεύχονται πολὺ, ἐλπί-
ζοντες εἰς ἀμοιβὴν τινα εἰς τὸν ἄλλον κό-

σμον ἄλλὰ καταλαμβάνονται οὐχὶ σπανίως
ὑπὸ ἐξάψεων ὀργῆς τρομερῶν, αἵτινες λαμ-
βάνουσι τὸν χαρακτῆρα τρέλλας μανιώδους.
Τοῦναντίον οἱ εὐνούχοι ἀθησοσυνιακῆς κα-
ταγωγῆς εἶναι ὠραῖοι διὰ τε τὴν ἀναλο-
γίαν τῶν μελῶν των καὶ διὰ τὰ χαρακτηρι-
στικὰ τοῦ προσώπου των ἡ ὠραϊότης αὐ-
τῶν καὶ ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ γλυκύτης τοῦ χ-
ρακτῆρος τοὺς καθιστῶσιν ἐπιζητήτους τό-
σω μᾶλλον ὅσοι τὸ σῶμα των δὲν ἀναδίδει
τὴν ἰδιάζουσαν ἐκείνην δυσάρεστον ὀσμήν
τῶν μαῦρων. Ὅλοι αὐτοὶ διάγουσι ζωὴν
εὐτυχῆ, ἰδίως οἱ εὐνοῦμενοι, ἀγκῶσι τὴν
πολυτέλειαν, τοὺς ἵππους, τὰ κοσμήματα
καὶ πολλάκις κατορθοῦσι νὰ συναθροίσωσι
μέγαν πλοῦτον, ὃν ἀφιερῶσιν εἰς θρησκευ-
τικὸς σκοποὺς, γάρν τῆς σωτηρίας τῆς
ψυχῆς των, καὶ ὅστις, ἐὰν δὲν προφθάσῃ
νὰ τὸν ἀφιερῶσιν εἰς τοιαῦτα ἔργα, με-
ταθνήσκει εἰς τὴν κυριότητα τοῦ αὐθέντου
των Διότι ἐν Τουρκίᾳ οἱ εὐνούχοι δὲν δύ-
νανται νὰ ἔχωσι κληρονομίας φυσικοῦς,
εἰς ἀμοιβὴν δὲ δύνανται νὰ λαμβάνωσιν ὁ-
σας γυναικῶν θέλουσιν, ἔστω καὶ λευκάς !..

Οἱ εὐνούχοι, οἱ προωρισμένοι ἀπὸ τῆς
παιδικῆς τῶν ἡλικίας εἰς τὸ... ἔργον των,
ὑφίστανται μεταβολὰς τινὰς εἰς τὰς δια-
στάσεις τῶν μελῶν τοῦ σώματός των, μη-
κυνομένων εἰς ἕκτακτον βῆχμόν των ποδῶν
καὶ τῶν χειρῶν των. Ἡ μήκυνσις τῶν πο-
δῶν τοὺς καθιστᾷ ἵππεῖς τολμηροῦς, ἰδίως
ὅταν ἵππεύωσιν ἵππους μικροσώμους, πρὸς
οὓς δεικνύουσι μοναδικὴν προτίμησιν μὲ
τὰς χεῖρας δὲ, αἱ ὁποῖαι φθάνουσι ὑπὸ τὰ
γόνατα, οἱ μαῦροι προπάντων, παρουσιάζ-
ουσι ὁμοιότητά τινα πρὸς τοὺς μεγάλους
πιθήκους. Τὸ κρανίον των μένει μικρὸν, δι' ὃ,
κατ' ἀντίθεσιν, τὸ πρόσωπόν των φαίνεται
μεγαλείτερον καὶ πυρραμιδοειδές ἐν γένει
παχῆς, οἱ εὐνούχοι ἔχουσι τὸ σῶμα των
πλήρες λίπους καὶ αἱ σάρκες των εἶναι ἀ-
παλαὶ καὶ πίπτουσι. Ἡ φωνή των, ὡς
ἄλλοι γνωρίζουσι, διατηρεῖ πάντοτε ἦγον
γυναικεῖον. Ἀπὸ ἀπόψεως διανοητικῆς δυ-
νάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι τὰ ὄντα ταῦτα
στεροῦνται ζωηρότητος καὶ εὐθυμίας εἶναι
ἀπονοί, ἐγωιστῆ, σκληροί, καὶ μένουσι δι-
αρκῶς ὡς παιδία δυσηρεστημένα. Πρά-
δοξον δεικνύονται ζήλοτυποι διὰ τὰς γυ-

ναϊκας, τὰς ἐμπιστευομένους εἰς αὐτούς· κατέχονται ἄλλως τε ὑπὸ μεγάλου αἰσθήματος ὑπερηφανείας. Φυσικά, εὐρίσκονται καὶ εἰς ταῦτα πολλά ἐξαιρέσεις, ἰδίως μεταξὺ τῶν Ἀθησυνῶν, τινὲς τῶν ὁποίων κατορθοῦσι νὰ γίνωνται λεπτότατοι διπλωμάται καὶ ἀρίστοι παιδαγωγοί.

✱

Ὅτι τοιαῦτα ἐξαιρέσεις δὲν εἶναι πολὺ σπάνια ἀποδεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν διαφόρων λαῶν ἀπαντῶσι πολλάκις πρόσωπα, τὰ ὅποια, καίτοι κατεδεδικασμένα εἰς τὴν παρθενίαν, ἀπέκτησαν μεγάλην φήμην διὰ τὰς πράξεις των, εἴτε ἀγαθὰς, εἴτε κακὰς, δι' ὧν ἀπέδειξαν μεγάλην εὐφυΐαν καὶ ἀδάμαστον ἐνεργητικότητα. Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν ὁ Ἑρμείας, ὁ φίλος καὶ μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος, ὁ Βαχίας, ὁ εὐνοούμενος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ Φιλέταιρος, διοικητὴς τῆς Περγάμου ὑπὸ τὸν Λυσίστρατον. Ἐπειτα ἔχομεν τὸν Ἀλυσσον, ὅστις μετὰ τῆς συνενόχου Ἀγαπίωνος ἐδηλητήριασε τὸν Κλαύδιον τὸν αἰρεσιάρχην Φωτεινόν, διδάσκαλον Πτολεμαίου τοῦ Β'. καὶ κυβερνήτην τῆς Αἰγύπτου, μέχρις οὗ ἐκεῖνος ἠλικιώθη. Ἐν Βυζαντίῳ πολλοὶ εἶναι οἱ εὐνοῦχοι, οἵτινες συνέδεσαν τὸ ὄνομά των μετὰ τὴν ἱστορίαν διὰ τὰς ραδιογενίας των καὶ διὰ τὰς ἀμέτητας τὰς ὁποίας διέπραξαν. ὡς π. χ. ὁ Σταυράκης, ὅστις ἐτύφλωσε τὸν υἱὸν τῆς αυτοκρατορίας Εἰρήνης διαταγῇ αὐτῆς τῆς μητρὸς, καὶ ἀπέκοψε τὴν γλῶσσαν τεσσάρων καισάρων, θείων τοῦ αυτοκράτορος· καὶ ὁ Ναρσίτης, ὅστις ἐνίκησε τοὺς Ὀστρογότθους καὶ κατέλυσε τὸ βασίλειον αὐτῶν ἐν Ἰταλίᾳ.

Ὁ Χασσάν, συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐξιλαμισθεὶς καὶ εὐνοχισθεὶς, ἔγεινε Μπέης τοῦ Ἀλγερίου καὶ ἐνίκησε Κάρολον τὸν Ε'. Ὁ Ἀλῆς, στρατηγὸς τοῦ Σουλμάν Β', ἐπέδραμε τῷ 1556 εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Οὐδὲ λείπει καὶ μία «πηγὴ σοφίας» ἀπὸ τῶν εὐνοῦχων, ὡς ὁ μέγας Σκαλίγερος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου αὐτὸς ὁ πατήρ ἀφῆρσε πᾶσαν ἀφροσύνην... ἠδονῆς καὶ διασκεδάσεων, ὅπως ἀποβῆ φαστὴρ τῆς φιλολογίας. Καὶ ὁ κατάλογος ἤθελε μνησθῆ πολὺ, μάλιστα ἂν ἐπεκταθῆ μέχρι

τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Περσίας καὶ τῆς τῆς Ρώμης, ὅτε μετὰ τὸ αἰσθημα τῆς φρίκης, τὸ ὅποσον ἐνέπνεον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου τὰ ἀκρωτηριζόμενα σωματικῶς ἐκεῖνα ὄντα, ταῦτα, οἱ εὐνοῦχοι ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, διὰ τοῦ μολύσματος τῆς ἀσιατικῆς πολυτελείας διεσπάρησαν εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ τὴν Ἑλλάδα. Οὕτως ἐπίσης, διὰ νὰ μὴ μνησθῆται ὁ λόγος παραπολύ, θὰ γείνη ἐνταῦθα μνεῖα μικρὰ τῶν περιφήμων μουσικῶν, οἵτινες κατὰ τὸν μεσαιῶνα κατεγοήτευον τὰ πλήθη καὶ ἐξόχως ἐθαυμάσθησαν καὶ ἐτιμῆθησαν. Ὁ Πάπας Κλήμης ὁ ΙΔ' διὰ βούλλας ἀπηγόρευσε τὸ νὰ προσλαμβάνωνται οἱ ἐκτομίαι οὗτοι μουσικοὶ εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετάς· ἀλλ' ἡ βούλλα αὕτη ἔφερε τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα μετὰ τὴν ἄλλην ἐκείνην, δι' ἧς ὁ αὐτὸς Πάπας κατεδίωξε τοὺς Ἰησοῦτας.

Καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ αυτοκρατορίᾳ τῆς Κίνας τὸ ἔθιμον τοῦ νὰ καταδικάζωσι τινὰς εἰς τὴν κατ' ἀνάγκην παρθενίαν χρονολογεῖται ἀπὸ πολὺ ἀπομεικρυσμένης ἀρχαιότητος, καίτοι τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, ἅτινα τὴν ἀναφέρουσι, δὲν εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ 1100 ἔτους π. Χ. Ἀλλ' ἐὰν σκεφθῆτις ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο ἔλαβεν ἀρχὴν ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἦτο γνωστὸν ἐν Αἰγύπτῳ πρὸ τετρακισχιλίων ἡδὴ ἐτῶν, θὰ εὖρη ἀπίθανον ὅτι μόνον ἐπὶ τῆς δυναστείας τοῦ Χοῦ γίνεται ἡ πρώτη μνεῖα περὶ τῆς ἀναγκαστικῆς καὶ ὑποχρεωτικῆς παρθενίας, ὡς ποινῆς κατὰ ἓνα μόνον βαθμὸν κατωτέρως καὶ ἐλαφροτέρως τῆς τῆς ἀποκεφαλίσσεως. Ἡ χρῆσις τῶν εὐνοῦχων τούτων διεδόθη εἰς τὸ Οὐράνιον Κράτος· καὶ ἀκόμη σήμερον ἐν τῇ Αὐλῇ καὶ παρὰ τοῖς κυρίοις τοὺς μεταχειρίζονται ὡς ὑπηρέτας, ἢ ἐξασκοῦσιν οὗτοι τὴν τέχνην τῆς μουσικῆς ἢ ἠθοποιίας ἢ ἄλλων τεχνῶν δυσκόλως ὀνομαζομένων... Καὶ ὅμως, καίτοι ἐν τῇ κινεζικῇ Αὐλῇ ὁ ἀρχιευνούχος φέρει βαθμὸν Μκνδρίνου, γενικῶς τὰ ὄντα ταῦτα τὰ ἠκρωτηριζόμενα ἐν Κίνα περιφρονοῦνται καὶ περιγελῶνται· πᾶν τούναντιον δηλαδὴ τοῦ συμβαίναντος εἰς τοὺς συναδέλφους των τῆς Ἀνατολῆς.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἱερεῖς πολλῶν θεοτήτων ἀφιέρουν ἑαυτούς.

εἰς ριζικὴν παρθενίαν καὶ ἀγαμίαν, ὡς π. χ. οἱ Κορύβαντες οἱ λατρεύοντες τὴν Κυβέλην, ἢ οἱ γαλάται ἐκεῖνοι ἱερεῖς, οἵτινες μετέφερον τὴν λατρείαν αὐτῆς εἰς τὴν Ρώμην, ἐπὶ τῶν ὁποίων κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἐπεστήθη ἡ προσοχὴ τοῦ δημοσίου ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἀγάλματος τοῦ ἀνευρεθέντος εἰς τὸ Ἄτσιο, παρὰ τὴν Ρώμην.

Οἱ Ἑβραῖοι ἐπίσης ἐγνώριζον τὸν εὐνοχισμόν. «Εἰσὶν εὐνοῦχοι, εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, οἵτινες εὐνοῦχισαν ἑαυτούς διὰ τὴν βσιλείαν τῶν Οὐρανῶν»· καίτοι ὁ λόγος οὗτος τοῦ Σωτῆρος ἐξηγεῖται μεταφορικῶς, ὅτι δηλ. ἔμειναν ἀγαμοὶ καὶ παρθένοι, θεωροῦντες τοῦτο ὡς ἀρετῆς ἰδανικόν. Ὁ φανκτισμὸς οὗτος τῆς βαρείας αυτοκρωτηριάσεως, τοῦ ὁποίου πάντοτε καὶ σήμερον δὲν ἐλλείπουσι παραδείγματα μεταξὺ τῶν ἐκφύλων καὶ φρενοβλαβῶν, ἐτήρησε πάντοτε διὰ τῶν αἰῶνων τὸν θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Οὕτως ὑπάρχουν σήμερον αἰρέσεις, ὡς π. χ. ἡ τῶν Σκόπτου, οἵτινες διὰ νὰ καθαρισθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἀδαμιαίου προπατορικοῦ ἀμνηστῆματος καταφεύγουσιν εἰς τὴν φρικώδη ταύτην ἐγχείρησιν. Ἡ ρωσικὴ Κυβέρνησις ἐζήτησε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν προσηλύτων διὰ ποινῶν καὶ καταδιώξεων τρομερῶν· αὐταὶ ὅμως ἔσχον ἀποτέλεσμα νὰ φυγαδευθῶσιν οἱ Σκόπτοι εἰς τὴν Ρουμανίαν, ἧτις σήμερον ἔχει περὶ τὰς δέκα χιλιάδας τοιούτων αἰρετικῶν Χριστιανῶν. Μεταξὺ τούτων πλείστοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, αυτοκρωτηριάζονται· ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἐξαλειφθῆ ἡ αἵρεσις των, ὁ ἀκρωτηριασμός των γίνεται μόνον ἀφοῦ ἐν συζυγικόν ζεύγος ἀποκτήσῃ δύο τέκνα. Ἐξαιρέσει τῆς θρησκευτικῆς ταύτης μονομανίας των, οἱ Σκόπτοι εἶναι λαὸς νηφάλιος, οἰκονομικός, τίμιος καὶ αὐτάρκης· οἱ εὐνοῦχοι οὗτοι εἶναι φυτοφάγοι μόνον καὶ ἐξασκοῦσι τὸ ἔργον τῶν ἀμαζηλατῶν. Ἐν Γουμανίᾳ ἀπολαλοῦσι πάσης ἐλευθερίας, καὶ ἔχουσι νόον, ἐν φῆκελοῦσι τὰς ἀποτροπαίους τελετάς των.

✱

Καὶ ἤδη εἰς τὴν νεωτέρην ἐπιστημονικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀποψιν τοῦ θέματος.

Δὲν εἶναι πρᾶγμα ἄγνωστον, ὅτι τὸ ράδιον καὶ αἱ ἀκτῖνες Ραϊτγκεν εἶναι κάπως ὡς τὸ πάνδιον Ἀμαλθείας Κέρας· περιέχουσι καὶ ἀποδίδουσι πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ προσενήσῃ καλὸν ἀλλὰ καὶ κακόν. Ἦδη ἀπὸ τινῶν ἐτῶν εἶχε παρατηρηθῆ παρὰ τῶν φυσιολόγων καὶ ἰατρῶν, ὅτι αἱ ἀκτῖνες Ραϊτγκεν τοῦ ραδίου ἠδύναντο νὰ ἐπιφέρωσιν εἰς τὰ ἐνὸργανα ὄντα τὴν στέρωσιν, τὴν ἀκαρπίαν· τοῦτο δὲ ἐβεβαιώθη καὶ ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν γενομένων ἐπὶ ἐργατῶν ἐργαστηρίων τινῶν ραδιολογίας. Τὰ πειράματα, τὰ γενομένα ἀμέσως ἐπὶ τῶν ζώων, ἔφερον ἀκόμη προφανέστερα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ ραδίου· οὕτως ὥστε σήμερον ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς διευκρινίσθη, καὶ αἱ ἀκτῖνες Ραϊτγκεν ἐφαρμόζονται ἀποτελεσματικῶς καὶ ἀπλῶς εἰς χειρουργικὰς ἐγχειρήσεις, βαρείας καὶ ὀδυνηράς. Αἱ ἐφαρμογαὶ αὗται ἔγειναν ἐτι τελειότεραι καὶ θετικώτεραι διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, ὅταν οἱ ἰατροὶ Νοζιέ καὶ Ρεγκόντ ἀπεκάλυψαν ὅτι ἐκ τῶν ἀκτίνων Χ, τινὲς, αἱ ἀπαλώτεραι ἀπορροφῶνται ὑπὸ τοῦ δέρματος καὶ προκαλοῦσι βλάβης διαφόρους, ἐνῶ ἄλλαι, σκληρότεραι, ἔχουσι δύναμιν, δι' ἧς εἰσδύουσι περισσότερον καὶ φθάνουσι εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν κυτταρωδῶν ὑμένων· ἐπενεργεῖα παρατεινομένη τῶν τελευταίων τούτων ἀκτίνων, διεσδύουσα διὰ μέσου πορέως ἐξ ἀλλουμινίου, δύναται ἐν τέλει νὰ ἐπιφέρῃ ἀκαρπίαν, στέρωσιν πλήρη, χωρὶς νὰ συνοδεύηται ὑπὸ τῶν γνωστῶν ἀσυμφῶρων ἀποτελεσμάτων τῶν ἀκτίνων τούτων.

Ὁ κ. Ζαμπανὸς εἰς τὸ σύγγραμμά του ἀναπτύσσει εὐρύτατα ἄλλα ζητήματα ἀναφορικῶς πρὸς τοὺς εὐνοῦχους, ἅτινα δὲν ἔχουσι τὸν τόπον των ἐνταῦθα. Ρηθήσεται μόνον ὅτι ἡ ἐγχείρησις αὕτη, ἢ διὰ τοῦ ραδίου ἐπιτυγχανομένη, παρουσιάζει, κατὰ τοὺς ἰατροὺς, μεγίστην σημασίαν κοινωνικὴν, καίτοι τολμηρά. Πράκειται σήμερον νὰ ληφθῶσιν ὑπὸ τῶν Κυβερνήσεων μέτρα δραστήρια, ὅπως ἐμποδισθῶσιν οἱ φυσικῶς ἢ ἠθικῶς ἐλείπεις καὶ ἐλαττωματικοὶ ἀπὸ τοῦ νὰ διαδίδωσιν εἰς τὸν κόσμον τὸ κακὸν σπέρμα αὐτῶν. Τρελλοί, βλάκες, ἀλκοολικοί, κακοῦργοι δὲν πρέπει νὰ ἀπο-

λαμβάνωσι τῆς ἐλευθερίας νὰ ἀφίνωσι κληρονόμους, μοιραίως προδικατεθειμένους εἰς τὰ δεινὰ καὶ τὰ ἐγγλήματτα τῶν γονέων των. Τοῦτο ἐπιθυμοῦσι καὶ σκέπτονται σήμερον τινὲς Κυβερνήσεις καὶ ἰατροί· καὶ πόσον ἡ ἐπιθυμία αὕτη εἶναι τιμία καὶ ἐπιτετραμμένη, εἶναι εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ τις, ὅταν σκεφθῇ τὰς φοβεράς προόδους π. χ. τοῦ ἀλκοολισμοῦ. Ὁ κηθηγητὴς Πόττη βεβαιοῖρ ὅτι 16 γυναῖκες βλάκες δημιουργοῦσιν 116 παιδιά βλάκας ἐπίσης ὡς αἱ μητέρες των· καὶ ἕτερος ἰατρός ὁ Βραντουαίτ, εὔρεν ὅτι 92 γυναῖκες ἀλκοολικαὶ ἀπέκτησαν 850 τέκνα ἔκφυλα ἢ προδικατεθειμένα εἰς τὸν ἀλκοολισμόν. Ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ ἀριθμὸς τῶν τρελλῶν ἀπὸ 36 χιλιάδων τοῦ 1895 ἀνήλθεν εἰς 129 χιλιάδας τῷ 1909. Ταῦτα τὰ παραδείγματα ἀρκοῦσιν.

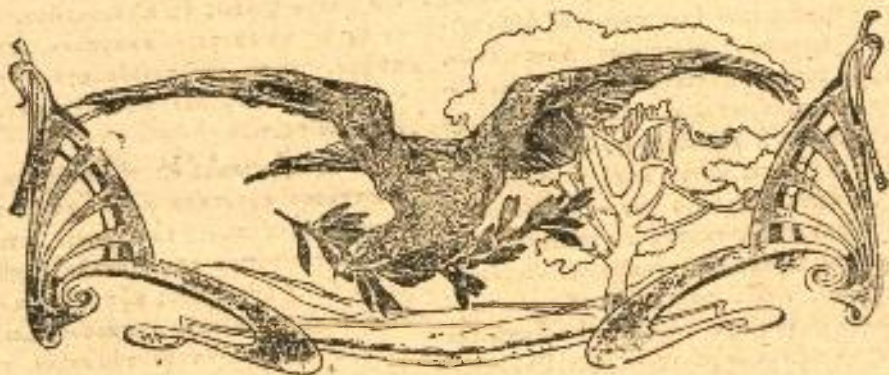
Θὰ ἀντιτάξωσιν ἴσως τινὲς τὴν φιλανθρωπίαν. Ἀλλὰ ὅλαι αἱ ἀρχαὶ φιλανθρω-

πίας καὶ ἀνθρωπισμοῦ, ὅλαι αἱ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον λεπταὶ εὐκισθησαὶ δὲν ἀξίζουσιν οὐδέν, ὅπως δείξωσι πολὺ σκληρὰν ἢ παράλογον τὴν ἀπαίτησιν, ἣν ἔχει ὁ κόσμος καὶ ἡ κοινότης τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ προσυλλάσσωνται ἀπὸ τῶν ἐπιβλαβῶν ἢ σεσηπύτων ὄντων.

Ἦδη ἡ ἀρχὴ οὕτη διὰ νόμου ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τινων κρατῶν τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου αἱ ἀκτίνες Ραϊτγκεν σπεύδουσι ν' ἀπλοποιήσωσι τὸ ἔργον τῶν ἰατρῶν ἐν τοῖς φρενοκομείοις καὶ τοῖς σωφρονιστηρίοις.

Ἐν συμπεράσματι, ἡ Ἐπιστήμη σήμερον καὶ ἡ κοινωνιολογία τείνουσι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν ἀρχαῖον ἀναγκαστικὸν εὐνουχισμόν, ἀνανεοῦσιν διὰ μέσων ἀπολύτως νεωτεριστικῶν ὅ,τι ὄριζον σκληρῶς, ἀλλὰ λογικώτατα οἱ σπαρτιατικοὶ νόμοι περὶ τῶν ἐκφύλων καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΑΓΑΣΑΙ

1. Θέσις πόλεως.

Αἱ Παγασαὶ κείμεν' ἐν τῷ μυθῷ τοῦ ἑπωνύμου τῆς πόλεως Παγασιτικοῦ κόλπου, (Ἡρόδ. Ζ' 193), διεῖχον τῶν μὲν Φερῶν, ὧν ἦσαν ἐπίγειον, στάδια ἐνενηκόντα, τῆς δὲ Ἰωλκοῦ εἴκοσι. (Στράβ. Θ' 436, 15).

2. Πιθανωτέρα γνώμη περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως.

Περὶ δὲ τῆς αἰτίας τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως δύο γνώμαι ὑπῆρχον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κατὰ Στράβωνα· διότι ἄλλοι μὲν ἐνόμιζον ὅτι «ὠνομάσθη ἀπὸ τοῦ ἐκαὶ πεπῆχθαι τὴν Ἀργῶ» (Σχολ. Ἀπολλων. Α' 238)· ἄλλοι δ' ἔλεγον ὅτι τὸ ὄνομα ἐδόθη ἀπὸ τῶν πηγῶν, «αἱ πολλαὶ τε καὶ δαψιλεῖς ρέουσιν» (Στραβ. ἐνθ' ἀνωτ.).

Καὶ τὴν μὲν πρώτην τῶν γνώμῶν περὶ τῆς ὀνομασίας τῆς πόλεως ἐκ τῆς ἐνταῦθα ναυπηγίας τῆς Ἀργοῦς ἂν ἠσπάζετο καὶ ὁ Ἡσίοδος, δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν, ὥσπερ ὁ ἔφορος τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἀρχαιοτήτων κ. Α. Σ. Ἀρβανιτόπουλος (Πρακτ. Ἀρχαιολ. ἐτ. 1908), ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς (Ἀσπ. 70) μεταχειρίζεται βραχέϊαν τὴν ρίζαν τοῦ ἑπωνύμου τοῦ Ἀπόλλωνος Πάγασαίου, ὡς εἶ ἦτο δυνατόν διὰ τῆς χρήσεως μακροῦς τῆς ρίζης ν' ἀποτελεσθῆ ποῦς τις·

«πᾶν δ' ἄλλος καὶ βωμὸς Ἀπόλλωνος Παγασαίου

λάμπεν ὑπαὶ δεινοῖο Θεοῦ τευχέων τε καὶ [αὐτοῦ]·

τὴν δ' ἑτέραν τῶν γνώμῶν, ἣν πρῶτος φαίνεται' ἔξενεγκὼν Δημήτριος ὁ Σκήψιος κατὰ τι Σχόλιον Ἀπολλων. Α' 38) ἔχον ὥδε· «ὁ δὲ Σκήψιος ἀπὸ τοῦ πηγαῖς περιορῆσθαι τοὺς τόπους», νομίζει ὁ Στράβων πιθανωτέραν, καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν αὐτῷ. Διότι πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς πιθανότητος ἢ μὴ τῆς πρώτης γνώμης, ὑπὲρ ἧς τάσσεται καὶ ὁ μνημονευθεὶς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων διὰ τε τὸ ἐπιτήδειον τῆς θέσεως πρὸς ναυπηγίαν καὶ διὰ τὴν ἐξ ὑποθέσεως τῆς Ἀργοῦς καὶ ἑτέρου τόπου, τῶν Ἀφετῶν, ὀνομασίαν, δέον σὺν τῷ ὀνόματι τῆς πόλεως νὰ συνέξετασθῇ καὶ ὁ χρόνος τῆς συνοικίσεως τῶν Παγασῶν· διότι ἐὰν μὲν ἡ πόλις συνφικίσθη πρὸ τῆς Ἀργοναυτικῆς στρατείας, δῆλον ὅτι τὸ ὄνομα προὑπῆρχε καὶ οὐδὲν κοινὸν αὐτῷ καὶ τῇ ναυπηγίᾳ τῆς Ἀργοῦς· ἐὰν δὲ ἡ συνοικίσις τῆς πόλεως ἐγένετο μετὰ τὸν πλοῦν τῶν Ἀργοναυτῶν, ἐν μόνῃ τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἠδύνατο νὰ ἔχη σχέσιν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως πρὸς τὴν ἐνταῦθα ναυπηγίαν τῆς Ἀργοῦς, ἐὰν μὴ προὑπῆρχεν ὄνομα ταῖς ἐγγὺς ρεού-

σαις πολλαῖς καὶ δαψιλῆσι πηγαῖς.

Ἄλλ' ἠδύναντο νὰ ὄσιν ἀνώνυμοι αἱ πηγαὶ αὐταί ; Καὶ τίς δύναται νὰ διςχυρισθῆ τοῦτο : Ἐὰν δὲ ὑπῆρχεν ὄνομα ταῖς πηγαῖς, ποῖον ἄλλο ἢ τὸ Πάγασος θὰ ἦτο εὐαρμοστότατον αὐταῖς, ὡσπερ καὶ τῷ ὑπὲρ τῆς πόλεως Ἄλου ἀναβρύνοντι ποταμῷ τό, Ἄμβρουσος ἢ κατὰ Διόνυσον, Ἄμβρουσος ; Καὶ τίς δύναται ν' ἀντιπῆ, ὅτι οὐχὶ ἀπὸ τῶν πηγῶν ὀνομάσθη ἡ πόλις Πάγασος ὁμοιοτύπως ἢ Πάγασα καὶ Παγασαί κατὰ μετασχηματισμόν ; Μὴ δὲν ἐκλήθη Ἄμβρουσος πόλις τῆς Φωκίδος ἀπὸ τῶν ἐγγύς ἀναβρύνοντων ὑδάτων ; Μὴ δὲν ὑπάρχουσι παραδείγματα ὀνομασιῶν ἀπὸ φυσικῶν φαινομένων καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Θεσσαλίας, οἷον Πυράσου, Ἰώνου, Πτελεοῦ, Σκυρίου, ἔτι δὲ καὶ πεδίου Κροκίου ; Τῆ ἀπὸ τῶν πηγῶν δὲ ὀνομασία τῆς πόλεως Παγασοῦ ἢ Παγάσης ἢ Παγασῶν δὲν συνάδει καὶ ἡ τοῦ μυθολογουμένου ἵππου τοῦ Βελλεροφόντου Παγασοῦ ἢ Πηγασοῦ, ἀναπηδήσαντος ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Περσέως ἀποτιμηθείσης κεφαλῆς τῆς Μεδούσης, οἶονεὶ γεννηθέντος ἀπὸ πηγῶν αἵματος ;

Καίτοι δ' ἐκ τῶν ἀνωτέρω τρανότατ' ἀποδεικνύεται πιθανωτάτη οἴσα ἡ γνώμη περὶ τῆς ἀπὸ τῶν πηγῶν ὀνομασίας τῶν Παγασῶν, ἵνα μὴ καταλίπομεν ἀμφιβολίαν τινά, ὀφείλομεν νὰ μνημονεύσωμεν τρίτης γνώμης, ἐξενεχθείσης ὑπὸ τοῦ κ. Περ. Χ. Ἀποστολίδου ἐν τῷ ἀρτίως ὑπ' αὐτοῦ περὶ Παγασῶν ἐκδοθέντι συγγράμματι, διὰ πολλῶν εἰκόνων κεκοσμημένῳ· διότι οὗτος νομίζει ὅτι αἱ Παγασαὶ ὀνομάσθησαν ἐκ τοῦ πάγου, ἦτοι τῆς λοφώδους αὐτῶν θέσεως. Ἄλλ' ἐκ τῶν φυσικῶν φαινομένων ἐκεῖνο δίδωσι τὴν ὀνομασίαν τῷ πινί, ὅπερ προέχει τῶν ἄλλων. Ἐπειδὴ δ' ἐνταῦθα προέχουσι τῷ πληθεὶ καὶ τῇ δαψιλῆϊ αἱ πηγαί, ἀπὸ τούτων δήλον ὅτι ἐδόθη καὶ τῇ πόλει τὸ ὄνομα.

3. Τὸ ἐθνικὸν ὄνομα κατὰ Θουκυδίδην.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ πόλις ὀνομάζετο πρωτοτύπως μὲν Πάγασος, κατὰ μετασχηματισμόν δὲ Πάγασα καὶ Παγασαί, καθ' ἃ καὶ τὸ ἐθνικὸν Παγασαῖος, Παγασίτης, Παγάσιος. Καὶ ρητῶς μὲν δὲν ἀναφέρεται πρὸς τὸ πρωτότυπον ὄνομα τῆς πόλεως, Πάγασος, ἀριδῆλως δὲ δείκνυτ' ἐκ τοῦ παραγῶγου ἐθνικοῦ, Παγάσιος· διότι ὁ Θουκυδίδης (Β' 2 2) ἱστορῶν περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου γενομένης τοῖς Ἀθηναίοις βοήθειας τῶν Θεσσαλῶν κατὰ τὸ ἐμμηχικὸν κατονομάζει τοὺς βοηθήσαντας ὑπὸ ἀρχοντας κατὰ πόλεις, λέγων· «καὶ ἀφίκοντο παρ' αὐτοὺς Λαρισαῖοι, Φαρσάλιοι, Παράσιοι, Κρανώνιοι, Γυρτώνιοι, Φεραῖοι». Τούτων οἱ Παράσιοι μόνον ἐνταῦθ' ἀναφέρονται, οὐδαμόθεν δ' ἄλλοθεν εἶναι γνωστὸν τὸ ὄνομα τοῦτο οὐτ' ἐκ συγγραφέων, οὐτ' ἐξ ἐπιγραφῶν, οὐτ' ἐκ νομισμάτων. Ἐὰν δὲ ὑπῆρχεν ἔθνος, Παράσιοι τὸ ὄνομα, μετασχὼν τῆς γενομένης τοῖς Ἀθηναίοις βοήθειας τῶν Θεσσαλῶν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνῃ ἄγνωστον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τί λοιπὸν συμβαίνει ἐνταῦθα ; Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἐν τῷ πρωτογράφῳ ἐφέρετο ΠΑΓΑΣΙΟΙ, οἱ δὲ ἀντιγραφεῖς, συγγέοντες τὸ γράμμα Γ πρὸς τὸ Ρ, ἔγραψαν ΠΑΡΑΣΙΟΙ. Ἡ δὲ σύγχυσις ἐγένετο πιθανώτατα διὰ δύο λόγους, καὶ διότι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ γράμματα Γ καὶ Ρ εὐκολώτατα συγγέονται καὶ μάλιστα ἐν τῇ ταχυγραφίᾳ, καὶ διότι κατὰ σύμπτωσιν ἐνταῦθα πάντα τὰ ἄλλα ἐθνικὰ ὀνόματα φέρουσι τὸ γράμμα Ρ, Λαρισαῖοι, Φαρσάλιοι, Κρανώνιοι, Πυράσιοι, Γυρτώνιοι, Φεραῖοι. Πιθανώτατα λοιπὸν καὶ ἐν τῷ ὀνόματι ΠΑΓΑΣΙΟΙ τὸ γράμμα Γ ἦτο ὁμοίον πρὸς τὸ Ρ τῶν ἄλλων ὀνομάτων, μάλιστα δὲ τοῦ ΠΥΡΑΣΙΟΙ καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς παρασυρθέντες ἐκ τῆς ὁμοιότητος ἔγραψαν ἡμαρτημένως ΠΑΡΑ-

ΣΙΟΙ. Ἐὰν δὲ ἡ γνώμη ἡμῶν αὕτη εἶναι ὀρθή, τὸ μὲν ἐθνικὸν ὄνομα ἦτο κατὰ Θουκυδίδην Παγάσιος, τὸ δὲ πρωτότυπον τῆς πόλεως Πάγασος, καθάπερ καὶ Πύρασος ὄνομα Φθιωτικῆς πόλεως ἧς τὸ ἐθνικὸν Πυράσιος, καὶ Ἄμβρουσος ὄνομα πόλεως Φωκίδος, καὶ Πάγασος ἢ Πήγασος ὄνομα ἵππου.

Ἐποβάλλομεν λοιπὸν τὴν γνώμην ταύτην εἰς τὴν δημοσιότητα, ἵνα οἱ σοφοὶ κρίνωσι, καὶ ἐὰν εὐρωσιν αὐτὴν ἀληθῆ, διορθώσωσι τὸ οἰκείον χωρίον τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ ἀνδρὸς τῆς ἀρχαιότητος· διότι, ὡς προείπομεν, τὸ ὄνομα Παράσιοι δὲν ἐπιβεβαιοῦται ἄλλοθεν ποθεν, καὶ ἡ γραφὴ εἶναι ἡμαρτημένη.

4. Ἱερὰ ἐν Παγασαῖς.

Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἦσαν Ἱερὰ ἐν Παγασαῖς τάδε, τὸ τε Ἀπόλλωνος Παγασαίου, (Ἡσ. Ἀσπ. 70) ἢ Ἀχιτοῦ (Ἀπολλων. Α' 403) καὶ τὸ Διονύσου τοῦ Πελέκεως, οὕτω μὲν ἐπικαλουμένου ἐκ τοῦ ὄργανου, οὗ χρησὶς ἐγίνετο ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν θυσίαις, τοῦ πελέκεως, διαφερόντως δὲ τιμωμένου ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Φεραίου, ὡς λέγει ὁ Θεόπομπος (Σχολ. Ἰ. Ω 428).

5. Χρόνος συνοικίσεως Παγασῶν. Σημασία σφονδύλου.

Ὅτι μὲν αἱ Παγασαὶ συναρτίσθησαν ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις, μαρτυροῦσι τὰ ἐν τοῖς τάφοις ἐν τῇ μέτρῃ τοῦ φάρου Παγασιτικῆ χειρὸς ἀνευρεθέντα κτερίσματα, ὧν ἐνίων εἰκόνες ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Περ. Χ. Ἀποστολίδου ἐν τῷ μνημονευθέντι περὶ Παγασῶν συγγράμματι αὐτοῦ, τῆς δὲ τοῦ σφονδύλου σημασίας εὐστοχωτάτη δίδοτ' ἐξηγήσεις, ὅτι ὁ λαὸς ἐκ τῆς παραθέσεως ἐν τῷ τάφῳ τοῦ τμήματος τούτου τῆς ἀτράκτου ὑπεδήλου τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τέχνην τοῦ θανόντος εἰς τὸν χειρισμὸν αὐτῆς. Μὴ καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, ἐρωτῶμεν ἡμεῖς, ὁ κλέφτης δὲν ἐ-

πεθύμει νὰ θάπτηται οὕτως, ὥστε νὰ δηλωθῆ τὸ ἔργον αὐτοῦ, τὸ μάχεσθαι κατὰ τῶν Τούρκων ; Δὲν παρίσταται δὲ ὁ Δῆμος ἐν τῷ οἰκείῳ ἄσματι κελεύων τὰ παλληκάρια αὐτοῦ·

«κάμετε τὸ κιβουρί μου, πλατὺ ἤψηλὸ νὰ γένη·
νὰ στέκ' ὀρθὸς νὰ πολεμῶ καὶ δίπλα νὰ γελῶ» ;

Μετά δὲ τὴν μικρὰν ταύτην παρέμβασιν γεννάται τὸ ζήτημα, διὰ τί αἱ Παγασαὶ δὲν καταλέγονται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς μετασχούσαις τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ; Τοῦτο ἀποδοτέον καθ' ἡμᾶς εἰς τὴν ἐπιστάσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τῆς ἐγγύς κειμένης Ἰωλκοῦ, καθάπερ ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐπεσκιάζετο ὑπὸ τῆς ἀνακαινισθείσης Δημητριάδος, βασιλείου οὔσης τῶν Μακεδόνων.

6. Ἀκμὴ Παγασῶν.

Τὴν δ' ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις σπουδαιότητα τῶν Παγασῶν δείκνυσι τὸ μὲν ἡ ἐπωνυμία τοῦ τε Ἀπόλλωνος, ὅστις ἐπὶ Ἡσιόδου (ἐνθ' ἀνωτ.) ἐπωνομάζετο Παγασαῖος, καὶ ἡ τοῦ παρὰ τὴν πόλιν κόλπου, ὅστις ὑπὸ μὲν τοῦ Δημοσθένους (IB' 60) καλεῖται Παγασίτης, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀπολλωνίου (Α' 524) Παγασίης λιμῆν, ὑπὸ δὲ τῶν ἄλλων συγγραφέων Παγασικὸς κόλπος· τὸ δὲ ἡ ἀγορά, ἐν ἣ τῶν γιγνομένων ἐμποριῶν μνημονεύετ', ἐφ' ὅσον ἡμεῖς ἴσμεν, ἡ μὲν τῶν δούλων ὑπὸ τε τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Ἐρμίππου, ἀκμάσαντος ἐπὶ Περικλέους, «αἱ Παγασαὶ δούλους καὶ στιγματίας παρέχουσι», καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου (Α' 49), ἡ δὲ τοῦ σίτου ὑπὸ τοῦ Ξενοφώντος (Ἑλλην. Ε' δ' 56)· «Μάλα δὲ πιεζόμενοι οἱ Θηβαῖοι σπάνει σίτου διὰ τὸ δυοῖν ἔτοιν μὴ εἰληφέναι καρπὸν ἐκ τῆς γῆς, πέμπουσιν ἐπὶ δυοῖν τριήριον ἄνδρας εἰς Παγασὰς ἐπὶ σίτον δέκα τάλαντα δόντες»· τὸ δὲ τὰ ὄραια καὶ ἰσχυρὰ τείχη, τὰ διὰ λαξευτῶν ὀγκολίθων ἰσοδομικῶς περὶ τὸ

400 ἔτος π. Χ. κτισθέντα, τὸν δὲ χρόνον τοῦτον κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Α. Σ. Ἀρβανιτοπούλου δηλοῖ οὐ μόνον ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς, ἡ ἰσοδομία, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ Φιλίππου πολιορκία τῶν Παγασῶν, καθ' ἃ ἱστορεῖ ὁ Δημοσθένης (ΙΘ' 13) «ἠνίκα Πύδνα, Ποτίδαια, Μεθώνη, Παγασαί, τὰλλ', ἵνα μὴ καθ' ἕκαστα λέγων διατρίβω, πολιορκούμεν' ἀπηγγέλλετο». Τὸ δὲ γεγονός τοῦτο καὶ τὰ ἐπόμενα, τό τε εὐτρεπίσαι Φίλιππον Παγασὰς σὺν ταῖς Φεραῖς καὶ τῇ Μαγνησίᾳ καὶ τὸ ἐψηφίσθαι Θεσσαλοὺς ἀπαιτεῖν Παγασὰς, καθ' ἃ λέγει ὁ ρήτωρ (Δημ. Α' 13 καὶ 23), «Φεράς, Παγασὰς, Μαγνησίαν, πανθ' ὃν ἐβούλετό εὐτρεπίσας τρόπον ὅχετ' εἰς Θράκην. . . καὶ γὰρ Παγασὰς ἀπαιτεῖν αὐτόν εἰσιν ἐψηφισμένοι», τί ἄλλο ἢ τὴν ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις σπουδαιότητα τῶν Παγασῶν μαρτυροῦσιν;

Καὶ μετὰ τὸν ὑπὸ Δημητρίου συνοικισμὸν τῆς Δημητριάδος ἤκμαζον αἱ Παγασαὶ παρὰ τὴν ἐναντίαν γνώμην τοῦ Στράβωνος ἀποβλέποντος εἰς τὴν σύγχρονον αὐτῷ κατάστασιν, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ἐνταῦθ' ἀνακαλυφθεῖσαι γραφαὶ στήλαι καὶ ἄλλαι ἀπλῶς ἐνεπίγραφοι, ὧν ἐλάχισται μὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, αἱ πλεῖσται δὲ εἰς τὴν Γ'. Καίτοι δὲ ἡ ἐμπορία ἐρίγνετο ἐν Παγασαῖς, ἐπειδὴ ἐπεσκιάζοντο ὑπὸ τῆς παρακειμένης βασιλείου πόλεως Δημητριάδος, ταύτην ἱστορεῖ ὁ Τ. Λίβιος (XXXIX, 25) ὅτι Φίλιππος Ε' εἶχε καταστήσῃ ἐμπόριον ἀντὶ τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν.

Καὶ ἐπὶ Ῥωμαϊκῆς δὲ κυριαρχίας ἤκμαζεν ἡ πόλις, τεκμήριον δὲ ἡ ἀνεύρεσις πολλῶν ἀπελευθερωτικῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἡ ἐψηφίσματι περὶ οἰκονομικῆς ἐπιμελείας τοῦ Χρηστηρίου Ἀπόλλωνος Κοροπαίου μνεῖα σὺν ἄλλοις στρατηγοῖς καὶ τοῦ κοινοῦ βεβαίως τῶν Θεσσαλῶν Αἰτωλίωνος Δημητρίου Παγασίτου. Καὶ μέχρι τῆς Γ' δὲ

μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἦσαν ἐν τινι ἀκμῇ αἱ Παγασαί, μαρτύριον δὲ τὸ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κτισθὲν ὑδραγωγεῖον, ὅπερ νῦν Δόντια καλεῖται, καὶ αἱ ἐνταῦθ' ἀνευρεθεῖσαι εἰς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαὶ (GI IX 2, ἀριθ. 1136—1138).

7. Πολιτεία.

Ἐν τῇ ταγεῖα Θεσσαλίας, ὡς πάντα τὰ κύκλῳ οἰκοῦντα ἔθνη, καὶ οἱ Μάγνητες κατὰ Θουκυδίδην (Β' 101) ὑπήκουον τοῖς Θεσσαλοῖς, φόρον ἀποτίνοντες τὸν ἐπὶ Σκόπα τεταγμένον, ἐφ' ὅσον ἐταγεύετο ἡ Θεσσαλία (Ξεν. Ἑλλην. Γ' α' 19), καὶ ὁ στρατευόμενοι αὐτοῖς, εἶχον δὲ καὶ σπουδαίας προνομίας οἱ περίοικοι κατὰ ἔθνη τε καὶ πόλεις. Καὶ κατὰ ἔθνη μὲν ἐν τῷ Ἀμφικτυονικῷ συνεδρίῳ οἱ Περραιβοί, οἱ Μάγνητες, οἱ Δόλοπες, οἱ Αἰνιᾶνες, οἱ Φθιωταί, οἱ Μηλιεῖς συνήδρευον τοῖς Θεσσαλοῖς καὶ ἄλλοις Ἑλλήσι μέχρι τοῦ Αὐγούστου, ἴσην ψῆφον ἔχοντες οἱ ὑπῆκοι τοῖς κρατοῦσιν (Αἰσχ. περὶ Παρατρ. 112· Θεοπομ. παρ' Ἀρποκρ. Πουσ. Γ' η' 2). Ἐν ἐπιδρομῇ δὲ πολεμίων ἠδύναντο οἱ περίοικοι νὰ βουλεύωνται χωρὶς τῶν Θεσσαλῶν, οἷον ὅτε ὁ Ξέρξης ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἐκ τῶν περιόικων ἐτάχθησαν μετὰ τῶν βαρβάρων Αἰνιᾶνες καὶ Δόλοπες καὶ Μηλιεῖς καὶ Περραιβοὶ καὶ Μάγνητες, ἐν ᾧ χρόνῳ ἔτι οἱ Ἑλληνες μετὰ τῶν Θεσσαλῶν ἐφύλασσαν τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ὀλύμπου (Διοδ. Σικελ. ΙΑ' 3). Ὑπὸ δὲ τοῦ Περικλέους συνεκλήθησαν πρὸς τοῖς ἄλλοις Ἑλλήσιν οἱ Οἰταῖοι καὶ οἱ Μηλιεῖς καὶ οἱ Φθιωταί Ἀχαιοὶ μετὰ τῶν Θεσσαλῶν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πανελλήνιον συνέδριον, ὅπερ ἐματαιώθη τῇ ἀντιδράσει τῶν Λακεδαιμονίων (Πλουτ. Περικλ. 17).

Κατὰ πόλεις δὲ εἶχεν ἐκάστη ἀρχὰς καὶ πρυτανεῖον, οἷον ἡ Ἄλος τῆς Ἀχαΐας τὸ λήμιτον καλούμενον καθ' Ἡρόδοτον (Ζ' 197)

αἱ Φθιωτίδες Θῆβαι εἶχον τοὺς ἀρχεσκόπους ἐξ τὸν ἀριθμὸν κατὰ τιν' ἀναθηματικὴν τῇ Πολιάδι Ἀθηναῖ ἐπιγραφὴν τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος (Δελτίον «Ὁθρυος» Γ' σ. 30), ἔτι δὲ καὶ τοὺς συσκόπους κατ' ἄλλην ἀναθηματικὴν τῇ Εἰρήνῃ τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος (Πρακτ. Ἀρχαιολ. ἐτ. 1908 σ. 173). Συνεστρατεύοντο δὲ ὑπὸ ἰδίου ἀρχοντας, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μετέσχον τῆς γενομένης τοῖς Ἀθηναίοις βοηθείας τῶν Θεσσαλῶν ἐκ μὲν τῶν Περραιβῶν οἱ Γυρτώνιοι, ἐκ δὲ τῶν Φθιωτῶν οἱ Πυράσιοι, ἐκ δὲ τῶν Μαγνήτων οἱ Παγάσιοι, ἐὰν εἶναι ὀρθὴ ἡ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα ἡμῶν γνώμη περὶ τοῦ ἡμαρτημένην εἶναι τὴν γραφὴν τοῦ οἰκείου χωρίου τοῦ Θουκυδίδου.

Νομίματα δὲ ἐδικαιοῦντο νὰ κόπτωσιν εἴτε κατὰ ἔθνη εἴτε κατὰ πόλεις, ὡς μαρτυροῦσι τὰ σφύζομενα τῆς μὲν περιόδου 480—344 π. Χ. Περραιβῶν, τῆς δὲ περιόδου 400—344 π. Χ. Ἀλέων, Ἡρακλεωτῶν, Λαμιέων ἢ Μαλιέων, Μελιβοέων, Μελιταιέων, Οἰταίων, Ὑπαταίων (Head Ἱστορ. νομισμ. μεταφρ. I. Ν. Σβορώνου Α' 366 καὶ ἔ.).

Διὰ τίνα δὲ αἰτίαν οἱ Παγασαῖοι καὶ οἱ Πυράσιοι, ἵνα εἰς τούτους περιορισθῶμεν, δὲν ἔκοψαν νομίματα, ἀφ' οὗ ἡ ὑπηκοότης οὐδὲν κώλυμα παρεῖχεν; Καθ' ἡμᾶς ἐπειδὴ αἱ πόλεις τῶν Παγασαίων καὶ τῶν Πυρασιῶν εἶχον ἑκατέρα λιμένα καὶ ἀγοράν, ἔνθα ἐκυκλοφοροῦντο νομίματα τῶν πόλεων τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνῶν τῶν ἐν ταῖς ἀγοραῖς ταύταις συναλλασσομένων, δὲν περιέστησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κόψωσιν ἴδια νομίματα. Κατὰ ταῦτα τὸ ζήτημα τῆς ἐλλείψεως νομισμάτων Παγασαίων δὲν εἶναι ἰσχυρόν, ὥστε νὰ συμπεράνη τις, ὡς ἐποίησεν ὁ κ. Α. Σ. Ἀρβανιτόπουλος, ὅτι οἱ Παγασαῖοι ἔστρωον ὅλως πολιτικῆς αὐθυπαροξίας. Οὐδὲν

τούτου ἀναληθέστερον. Ὁ δὲ κ. Περ. Χ. Ἀποστολίδης καίπερ ἀπορῶν εἰς τὴν ἀποδοῖ τὴν ἔλλειψιν νομισμάτων Παγασαίων, ἔχων ὑπ' ὄψει τὰ ἐρείπια τῶν βαθμίδων τῶν εἰς τὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἀγουσῶν, ὀρθῶς λέγει ὅτι ἡ πόλις διωκεῖτο λαοκρατικῶς.

Ἐπ' ἴσης ἡμαρτημένη εἶναι ἑτέρα γνώμη τοῦ κ. Α. Σ. Ἀρβανιτοπούλου πρὸς τὴν ὑπηκοότητα τῶν Παγασαίων, νομίζοντας ὅτι ἡ πόλις αὐτῶν ὑπέκειτο τοῖς Φεραίοις, ὧν ἦτο ἐπίγειον. Διότι οἱ Παγασαῖοι, ὡς ὄντες ἐκ τῶν περιόικων, ὑπήκουον τοῖς Θεσσαλοῖς πᾶσιν, οὐχὶ τοῖς Φεραίοις. Ἄλλο δὲ εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ὑπηκοότητος ἐπὶ τῆς αὐθαιρέτου ταγεῖας τῶν Φεραίων Ἰάσονος καὶ Ἀλεξάνδρου, οἷς ὑπέκειντο οὐ μόνον οἱ περίοικοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι Θεσσαλοί. Ἐὰν δὲ αἱ Παγασαὶ ἀνῆκον τοῖς Φεραίοις, ἐν τίνι δικαιοματι οἱ Θεσσαλοί, ὅτε κατέλαβε τὴν πόλιν ὁ Φίλιππος, ἐψηφίσαντο κατὰ Δημοσθένην Παγασὰς ἀπαιτεῖν; Ἐὰν δὲ δὲν ἦσαν κτήσις τῶν Θεσσαλῶν αἱ Παγασαί, δὲν θὰ ἀπῆτουν, ἀλλ' ἀπλῶς θὰ ἤτουν τὴν πόλιν παρὰ τοῦ Φιλίππου. Εὐτυχῶς ὁ ρήτωρ ἱστορεῖ κατ' ἀκριβολογίαν, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη ἀμφιβολία τις περὶ τούτου. Ἡ δὲ δικαιοδοσία τῶν Θεσσαλῶν ἐπὶ τῇ Παγασαίων πόλεως κυρίως ἀφέωρα εἰς τὰς ἐκ τοῦ λιμένος καὶ τῆς ἀγορᾶς προσόδους διότι μετὰ τὴν μνεῖαν τοῦ περὶ ἀπαιτήσεως τῶν Παγασῶν ψηφίσματος καὶ μετὰ τὸν λόγον περὶ κωλύσεως τοῦ τειχισμοῦ τῆς Μαγνησίας ὑπὸ Φιλίππου, ὁ ρήτωρ ἐπάγεται ὅτι ἤκουεν αὐτός, «ὡς οὐδὲ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγορὰς ἔτι δώσοιεν αὐτῷ καρποῦσθαι ἀπὸ τούτων γὰρ δέοι διοικεῖν τὰ κοινὰ τῶν Θεσσαλῶν, οὐ Φίλιππον λαμβάνειν».

Καὶ ἐπὶ Ῥωμαϊκῆς δὲ κυριαρχίας δὲν ἀπετέλουν μέρος τοῦ κοινοῦ τῶν Μαγνητῶν, ἀλλὰ τοῦ τῶν Θεσσαλῶν διότι ἐν ἐπι-

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

γραφή ἀπελευθερωτικῇ ἐν Βόλῳ μὲν ἀνευρεθείση, δημοσιευθείση δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Ι. Γιαννοπούλου καὶ ὑφ' ἡμῶν συμπληρωθείση (Δελτίον «Ὁθροῦς» Σ' σ. 50) ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ τῶν Θεσσαλῶν Ἡγησίου περὶ τὴν Χριστοῦ γέννησιν κατὰ τὸν κ. G. Kroog (de foed. Thesse praet. 1908) διατελέσαντος.

Ἐγράψαμεν δ' ἄλλοτ' ἐν τῷ Παραρτήματι «Ἀθηνῶν» (τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου 1910) ὅτι ὁ κ. Kroog παραχθεὶς ἐκ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ἐπιγραφῆς ἀνακριβῶς ἀπεφάνητο ὅτι περὶ τὴν Χριστοῦ γέννησιν τὸ κοινὸν τῶν Μαγνήτων εἶχε συγχορευθῆ τῷ τῶν Θεσσαλῶν διότι τὸ κοινὸν ἐκεῖνο διετηρεῖτο ἔτι καὶ ἐπὶ Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, ὡς μαρτυροῦσι νομίσματα Μαγνήτων φέροντα προτομὰς Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ ἐπομένως σύγχρον' αὐτοῖς. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ κοινὸν τῶν Μαγνήτων ὑπῆρχεν ἔτι, ἡ μνεῖα τοῦ στρατηγοῦ τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν Ἡγησίου ἐν ἀπελευθερωτικῇ ἐπιγραφῇ Παγασῶν μαρτυρεῖ ὅτι ἡ πόλις αὕτη καὶ ἐπὶ Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ὑπήγετο τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν.

8. Ἀνακριβῆς γνώμη περὶ ταυτότητος Παγασῶν καὶ Δημητριάδος.

Καίτοι αἱ Παγασαὶ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Μαγνησίας ὑπὸ Δημητρίου συνικισθείσα ὕστερον Δημητριάς ἦσαν δύο διακεκριμέναι πόλεις, ὁ Πλίνιος (IV, 29) ἐπικαλυπτόμενος ἐκ τῆς ἐπισκιάσεως τῆς πρώτης ὑπὸ τῆς δευτέρας βασιλείου οὔσης τῶν Μακεδόνων, οὐχὶ ὀρθῶς ταυτίζει αὐτὰς λέγων ὅτι ἡ Πάγασα ἐκλήθη ὕστερον Δημητριάς.

«Oppidum Pagasa, idem postea Demetrias dicta».

Οὐδὲν τούτου ἀνακριβέστερον, ὡς παρακατιόντες θ' ἀποδείξωμεν. Ἐν τούτοις τὴν γνώμην τοῦ Λατίνου συγγραφέως φαί-

νεται, ἠσπάσατο ἀβασανίστως ὁ λεξικογράφος Ἀθ. Α. Σακελλάριος λέγων «Παγασαὶ καὶ Παγάση. . . ὕστερον Δημητριάς κληθεῖσα.» Καὶ τοῦτο μὲν δὲν εἶναι θαυμαστόν· ἐπειδὴ Λεξικὸν συγγραφέων δὲν εἶχε τὸν χρόνον νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν ἡ γνώμη τοῦ Λατίνου συγγραφέως ἢ το βάσιμος ἢ ὄχι. Ἄξιον δὲ θαυμασμοῦ εἶναι ὅτι ὁ κ. Ν. Ι. Γιαννόπουλος, δημοσιεύσας ἐπὶ τούτῳ διατριβὴν ἐν «Θεσσαλίᾳ» τῇ 31 Ἰανουαρίου ε. ε., ἐμμένει τῇ γνώμῃ τοῦ Λατίνου συγγραφέως, νομίζων ἀνίσχυρον μὲν πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀνακριβοῦς τῆς γνώμης αὐτῆς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθείσαν ἀπελευθερωτικὴν ἐκ Βόλου ἐπιγραφὴν, προὔποδειχθεῖσαν δὲ αὐτῷ ὑφ' ἡμῶν, ἐν ἣ ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν Ἡγησίου, ἄλλοις δὲ καταλείπων τὴν ἐξέτασιν τοῦ προμνημονευθέντος οἰκονομικοῦ ψηφίσματος, ἐν ᾧ εἰς τῶν μνημονευομένων στρατηγῶν, ὁ Αἰτωλίων Δημητρίου, ὅστις πιθανώτατα ἦτο τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν, φέρει ἐθνικὸν ἐπωνυμιον τό, *Παγασίτης*.

Ἐπιθυμοῦντες λοιπὸν νὰ διευκρινήσωμεν τὸ ζήτημα, ὀφείλομεν μὴδὲν νὰ καταλίπωμεν ἀνεξέταστον, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν πηγῶν. Τοῖς πᾶσιν ὁμολογεῖται ὅτι Φίλιππος Ε' ἐν ταῖς πόλεσιν, ἃς κλεῖς τῆς Ἑλλάδος ὠνόμαξε, τρίτην κατέλεγε τὴν Δημητριάδα, ἣν μόνος ὁ Πausanias (Z' ζ' β) καλεῖ τῷ ἀρχαίῳ ὀνόματι *Μαγνησίαν*.

«Κατεῖχε δὲ καὶ τρεῖς πόλεις φρουραῖς ὀρητήρια εἶναι οἱ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὠνόμαξε δὲ ὑπὸ τῆς ὕβρεως καὶ τῆς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὑπεροψίας κλεῖς τῆς Ἑλλάδος τὰς πόλεις ταύτας· ἐπὶ μὲν γε Πελοποννήσῳ Κόρινθος καὶ Κορινθίων ἀκρόπολις ἔτετείχιστο, ἐπὶ δὲ Εὐβοίᾳ καὶ Βοιωτοῖς τε καὶ Φωκεῦσι Χαλκίς ἢ πρὸς τῷ Εὐρίπῳ, κατὰ δὲ Θεσσαλῶν τε αὐτῶν καὶ τοῦ Αἰτωλῶν ἔθνους Μαγνησίαν τὴν ὑπὸ τὸ Πήλιον κατεῖχεν ὁ Φίλιππος».

Ἐὰν λοιπὸν μόνη ἡ θέσις τῶν Παγασῶν παρῆχε τὴν δύναμιν εἰς τὸν κατέχοντ' αὐτήν, ὥστε νὰ δεσποζῇ τῶν Θεσσαλῶν, διὰ τί ὁ μὲν Φίλιππος Β' ἐπειράθη νὰ τειχίσῃ τὴν Μαγνησίαν, οἱ δὲ Θεσσαλοὶ ἐκεκωλύκεσαν αὐτὸν τειχίζειν. ὡς ἱστορεῖ ὁ Δημοσθένης (Α' 13), «καὶ Μαγνησίαν κεκωλύκασιν τειχίζειν»; Ἐκ τοῦ γεγονότος δὲ τούτου δὲν συνάγεται τὸναντίον ὅτι αἱ Παγασαὶ δὲν ἔκειντο εὐκαίρως τῇ Θεσσαλίᾳ; Ἐὰν δὲ ὑπετίθετο ὅτι αἱ Παγασαὶ μετωνομάσθησαν ὕστερον Δημητριάς, ὡς ἀποδέχεται ὁ Πλίνιος καὶ οἱ τούτῳ ἐπόμενοι, πῶς θὰ ἐξηγοῦντο δύο διάφοροι χαρακτηρισμοὶ τῆς φύσεως μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς θέσεως; Πῶς δὲ ἦτο δὲν συνεβιβάζετο τὸ ἀνωτέρω ἐξαχθὲν συμπέρασμα, ὅτι ἡ θέσις τῶν Παγασῶν δὲν ἦτο εὐκαίρος τῇ Θεσσαλίᾳ, πρὸς τὸ ὕστερον πανθομολογούμενον, ὅτι ἡ Δημητριάς, ἐὰν οὕτω μετωνομάσθησαν αἱ Παγασαί, ἦτο μία τῶν τριῶν πόλεων, ἃς Φίλιππος Ε' κλεῖς τῆς Ἑλλάδος ὠνόμαζεν; Πῶς δὲ θὰ ἠρμηνεύετο τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν χωρίον τοῦ Πausanίου, ὅστις πρὸς μὲν τὸν ἀριθμὸν τῶν πόλεων, τῶν κλειδῶν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Φιλίππου Ε' ὀνομαζομένων, συμφωνεῖ ὁρθῶς πρὸς τὸν Λίβιον (XXXII, 37) λέγοντα

«cessurusne iis tribus urbibus esset» ἀντὶ δὲ τοῦ ὀνόματος τῆς Δημητριάδος μεταχειρίζεται τὸ τῆς Μαγνησίας; Ἄφ' οὗ διεθροῦλοῦντο αἱ κλεῖδες τῆς Ἑλλάδος, ἠδύνατό ποτε νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Πausanias δὲν ἐγίνωσκε τὸ ὄνομα τῆς βασιλείου τῶν Μακεδόνων πόλεως Δημητριάδος, τῆς κλειδὸς τῆς Θεσσαλίας; Οὐδέποτε. Τοῦτο δὲ δὲν εἶναι σαφὲς τεκμήριον ὅτι ἡ κλεῖς τῆς Θεσσαλίας πρότερον μὲν ὠνομάζετο Μαγνησία, ὕστερον δὲ Δημητριάς;

Καὶ δύο μὲν ταῦτα, ἢ τε συνωνυμία Μαγνησίας καὶ Δημητριάδος καὶ ἡ σύμπτωσης τῆς αὐτῆς φύσεως τῆς θέσεως οὐχὶ ταῖς Πα-

γασαῖς καὶ τῇ Δημητριάδι, ἀλλὰ τῇ Μαγνησίᾳ εὐκαίρως κειμένη καὶ τῇ Δημητριάδι κλειδὶ οὔσῃ τῆς Θεσσαλίας, εἶναι τὰ ἱστορικὰ μαρτύρια τὰ ἀποδεικνύοντ' ἀνακριβεστάτην μὲν τὴν γνώμην τοῦ Πλινίου ταυτίζοντος καὶ συγγέοντος τὰς δύο διακεκριμένας πόλεις, Παγασὰς τε καὶ Δημητριάδα, ἐνισχύοντα δὲ τὴν ἑτέραν γνώμην περὶ τῆς ταυτότητος Μαγνησίας καὶ Δημητριάδος· πρὸς δὲ τούτοις ὑπάρχουσι καὶ ἰσάριθμα ζῶντα μνημεῖα, ἢ τε ἀπελευθερωτικὴ ἐκ Βόλου ἐπιγραφὴ καὶ τὸ οἰκονομικὸν ψηφίσμα, καταρρίπτοντα τέλεον τὴν γνώμην τοῦ Πλινίου, ἄτε διακρίνοντα τὰς δύο πόλεις, Παγασὰς καὶ Δημητριάδα.

Καὶ ἐν μὲν τῇ ἀπελευθερωτικῇ ἐκ Βόλου ἐπιγραφῇ ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν Ἡγησίου περὶ τὴν Χριστοῦ γέννησιν διατελέσαντος·

«(Στρατηγοῦντος Ἡγησίου ἀπληλευθέρωσεν Ἀλέξανδρος Λύκον»·

Τοῦναντίον δὲ ὑπάρχουσι νομίσματα τοῦ κοινοῦ τῶν Μαγνήτων ἐπὶ Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Πῶς συμβιβάζονται ταῦτα; Ἐὰν αἱ Παγασαὶ μετωνομάσθησαν Δημητριάς, ἦτις ἦτο τὸ κέντρον τοῦ κοινοῦ τῶν Μαγνήτων κατὰ τε τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λιβίου (XXXV, 31—32) καὶ κατὰ τὰ τεκμήρια τῶν ψηφισμάτων, τίς ἢ σχέσις τῷ στρατηγῷ τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν Ἡγησίῳ καὶ τῇ ὑποτιθεμένη πόλει Δημητριάδι, τῷ κέντρῳ τῶν Μαγνήτων; Πῶς δὲ θὰ ἐξηγεῖτο, ὅτι ἡ αὕτη πόλις ὑπὸ τὸ ὄνομα μὲν τῶν Παγασῶν ἀνῆκε τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν κατὰ τὴν ἀπελευθερωτικὴν ἐπιγραφὴν, ὑπὸ τὸ ὑποτιθέμενον δὲ ὄνομα τῆς Δημητριάδος τῷ κοινῷ τῶν Μαγνήτων κατὰ τε τὴν ἱστορίαν τοῦ Λιβίου καὶ κατὰ τὰ ψηφίσματα; Πῶς δὲ θὰ ἔμενον οἱ Θεσσαλοὶ ἄνευ λιμένος καὶ ἀγορᾶς, καὶ ἐπομένως ἄνευ τῶν ἀπὸ τούτων προσόδων, τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσῳ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λιβίου (XXXIII, 12)

ἐν τῇ ἰδρῦσει τῶν κοινῶν εἶχον στερηθῆ τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν καὶ τῆς Φαρσάλου, ἐπομένως καὶ τῶν ἐπινείων αὐτῶν Ἄλου καὶ Πυράσου; Ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος μυρία ἔπονται.

Ἐν δὲ τῷ οἰκονομικῷ ὑπὲρ τοῦ χρηστηρίου τοῦ Κοροπαίου Ἀπόλλωνος ψηφίσματι ρητῶς μὲν ἀναφέρεται στρατηγὸς τῶν Μαγνήτων «*Διονυσόδωρος Εὐφραίου Αἰολεύς*», ἄνευ δὲ μνείας τοῦ οἰκείου κοινοῦ «*καὶ οἱ στρατηγοὶ Αἰτωλίων Δημητρίου Παγασίτης, Κλεογένης Ἀμύντου Ἀλεύς, Μένης Ἰππίου Αἰολεύς*». Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ Τ. Λιβίου (ἐνθ' ἄνωτ.) ἱστορεῖται ὅτι τῷ ἔθνει τῶν Θεσσαλῶν παρεδόθησαν οἱ Φθιωταὶ Ἀχαιοὶ πλὴν τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν καὶ τῆς Φαρσάλου, ἀποτελεσασῶν πιθανώτατα ἴδιον κοινόν, ὃ ἐν τῷ προκειμένῳ ψηφίσματι μνημονευόμενος *Κλεογένης Ἀμύντου Ἀλεύς* ἦτο βεβαίωτατα στρατηγὸς τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν τῶν μὴ παραδοθέντων τοῖς Θεσσαλοῖς, τῶν δ' ἄλλων ὃ μὲν *Αἰτωλίων Δημητρίου Παγασίτης* πιθανώτατα τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν, ὃ δὲ τελευταῖος *Μένης Ἰππίου Αἰολεύς* τοῦ κοινοῦ τῶν Αἰνιάνων· διότι τοῦ χρηστηρίου πιθανώτατα ἐπεμελοῦντο πάντα τὰ περίξ ἔθνη. Οὐδὲν δὲ θαυμαστόν, ἐὰν ἐκάτερος τῶν στρατηγῶν τοῦ κοινοῦ τῶν Μαγνήτων καὶ τοῦ τῶν Αἰνιάνων ἐπωνυμεῖτ' *Αἰολεύς* ἐξ ὁμωνύμου πόλεως· διότι ὡς ὑπῆρχεν ἐν δύο τόποις Ἄλος, ἐν τε τῇ Ἀχαΐᾳ καὶ τῇ Λοκρίδι, οὕτω καὶ *Αἰολίς* ἢ μὲν νῦν τὸ πρῶτον γινωσκομένη ἐν τῇ Μαγνησίᾳ, ἢ δ' ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Αἰνιάνων. Οὐδὲ δύναται ποτε νὰ ὑποτεθῆ ὅτι πάντες οἱ ὀνομαζόμενοι στρατηγοὶ ἦσαν τῶν Μαγνήτων· διότι ὡς νῦν προτάσσονται αἱ λέξεις «*καὶ οἱ στρατηγοὶ*» πρὸ τῶν ὀνομάτων τῶν τριῶν τελευταίων, οὕτως, ἐὰν πάντες ἦσαν καὶ οἱ τέσσαρες τῶν Μαγνήτων, πρὸ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν θὰ προϋτάσσοντο αἱ λέξεις «*καὶ οἱ στρατηγοὶ*

τῶν Μαγνήτων»· πρὸς δὲ τούτοις ἢ ὑπόθεσις θὰ προσέκοπτεν ἀναμφιβόλως εἰς τὸ ἐθνικὸν ἐπωνυμιον τοῦ τρίτου στρατηγοῦ Κλεογένους Ἀμύντου Ἀλέως· διότι τί κοινὸν τῷ Ἀλεῖ στρατηγῷ καὶ τοῖς Μαγνησιν; Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι ἕκαστος τῶν στρατηγῶν ἦτο ἰδίου ἔθνους. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἐὰν αἱ Παγασαὶ πρὸ αἰώνων μετωνομάσθησαν Δημητριάς, τοῦ προτέρου ὀνόματος ἐκλιπόντος, θὰ ἐπωνυμεῖτο *Παγασίτης* ὁ στρατηγὸς Αἰτωλίων Δημητρίου, καὶ δὴ ἐν ψηφίσματι; Ὅχι βεβαίως.

Συγκεφαλαιώσωμεν ἤδη τὰ ἐκ τῶν ἐθνικῶν ἐπωνυμιῶν τῶν ἐν τῷ ψηφίσματι μνημονευομένων τεσσάρων στρατηγῶν πορίσματα. Καὶ ἐκ μὲν τῶν δύο Αἰολέων συνάγεται ὅτι ὑπῆρξεν ὁμωνυμὸς πόλις *Αἰολίς* τῶν τε Μαγνήτων βεβαίωτατα τῶν τ' Αἰνιάνων πιθανώτατα, ἧς τὸ ἐθνικὸν *Αἰολεύς*· ἐκ δὲ τοῦ Ἀλέως ὅτι εἶχεν ἰδρυθῆ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν τῶν μὴ παραδοθέντων τοῖς Θεσσαλοῖς, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν μέχρι Φαρσάλου· ἐκ δὲ τοῦ Παγασίτου ὅτι αἱ *Παγασαὶ* ὑπήγοντο τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν, καὶ ἐπομένως ἢ πόλις αὕτη ἦτο διάφορος τῆς Δημητριάδος, οὗσης κέντρον τῶν Μαγνήτων.

Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο πόρισμα ἐπιβεβαιουῖτ' ἐκ τε τῆς ἀπελευθερωτικῆς ἐκ Βόλου ἐπιγραφῆς, ἐν ἣ ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν Ἠγησίου, καὶ ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ Λιβίου ἱστορουμένου ὅτι ἐν τῇ ἰδρῦσει τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν ἐστερήθησαν οὗτοι τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν καὶ τῆς Φαρσάλου, ἐπομένως καὶ τῶν ἐπινείων αὐτῶν Ἄλου καὶ Πυράσου· τούτου δὲ γενομένου δὲν ἠδύναντο οἱ Θεσσαλοὶ νὰ μένωσιν ἄνευ λιμένος καὶ ἀγορᾶς, ὧν ἀπὸ τῶν προσόδων ἔδει διοικεῖν τὸ κοινὸν αὐτῶν, ἵνα κατὰ Δημοσθένην εἴπωμεν· ἀλλὰ πάντως κατεῖχον, ὡς καὶ πρότερον, τὰς Παγασάς.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων ἀποδεικνύεται ὅτι σπολύτως ἀνακριβῆς εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Πλινίου ταυτίζοντος καὶ συγγέντος τὰς δύο διακεκριμένας πόλεις Παγασάς καὶ Δημητριάδα. Οὐδὲν δὲ θαυμαστόν, ἐὰν ὁ Λατίνος συγγραφεὺς ὑπέπεσεν εἰς τὸ ἀμάρτημα τοῦτο. Μῆ καὶ οἱ Μελιταιεῖς ἐπὶ Στράβωνος (Θ' 432, 6) δὲν ἔλεγον ὅτι ἡ πόλις αὐτῶν πρότερον ἐκαλεῖτο *Πύρρα*; Τί δὲ ἀπεδείχθη ἐκ τῆς ὀρθοτικῆς κρίσεως (Δελτίον «Ὀρθροῦς» Γ' σ. 25) τῶν Αἰτωλῶν; Ὅτι ἦσαν δύο πόλεις περὶ ὄριων γῆς ἐρίζουσαι ἢ *Μελίταια* καὶ ἢ *Πήρα*, ἧτις πιθανῶς ἦτο μητρόπολις τῶν Μελιταιῶν Ἀλλὰ τῆς Πήρας καταστραφείσης ἐκ τοῦ πολέμου, οἱ μεταγενέστεροι Μελιταιεῖς εἶτε αὐτοὶ συγκε-

χυμένας ἔχοντες ἰδέας οὐ μόνον περὶ ὑάρξεως ἰδίας πόλεως Πήρας καλουμένης, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς, εἶτε τοῦ Στράβωνος παρανοήσαντος τοὺς λόγους αὐτῶν, ἔλεγον ὅτι *Πύρρα* ὀνομάζετο πρότερον ἢ πόλις αὐτῶν, ἐν ᾗ *Πήρα*, ἧς τὸ ὄνομα παρετράπη διὰ τὸ ὁμοιόφωνον εἰς τὸ *Πύρρα*, ἦτο ἑτέρα πόλις.

Οὕτω καὶ ὁ Πλίνιος, ἐπειδὴ αἱ Παγασαὶ ἐπεσκιάζοντο ὑπὸ τῆς Δημητριάδος, συγγέων τὰς δύο πόλεις ἔλεγεν ὅτι αἱ Παγασαὶ μετωνομάσθησαν ὕστερον Δημητριάς, ἐν ᾗ, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω τρανότατ' ἀπεδείχθη, ἦσαν δύο διακεκριμένα πόλεις.

Ἐν Ἀλμυρῷ τῇ 3 Μαρτίου 1912

ΑΘ. Ι. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

N. ΛΙΒΑ ΔΑ

ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ

Παρά τὴν γνώμην πολλῶν, οἱ ὅποιοι νομίζουν ὅτι τὰ εἰς—άκης (1) ἐπιθέτα ἐν Κεφαλληνία προδίδουν κρητικὴν εἰς Κεφαλληνίαν μετοικεσίαν, δὲν ἠμπορῶ νὰ πεισθῶ εἰς αὐτό, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν βοηθεῖ ἡ ἱστορία τὴν ἐκδοχὴν αὐτήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ δημιουργία τοιαύτης ὑποκοριστικῆς καταλήξεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῆ διάφορος τοῦ ἄλλου Ἑλληνικοῦ στόματος, καὶ γ' ὑπάρχουν ἐν Ἑλλάδι Κρήτες, οἱ ὅποιοι σὺν τῷ χρόνῳ, ἔλαβον τὸ κρητικὸν τῶν ἐπιθέτων· οὐδεὶς θὰ μὲ πείσῃ ὅτι ὁ φέρων τώρα τὸ ἐπίθετον Κρητικὸς δὲν εἶχε πρόγονον ἐκ Κρήτης καταγόμενον καὶ διαφόρως ἐπονομαζόμενον ἐν Κρήτῃ· ἄλλως δὲν εἶναι, ὡς γνωστὸν, ὀλίγα τὰ παραδείγματα, τὰ ὅποια ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἐπεστιάθη ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ ὀνόματος τὸ πατρωνυμικὸν (ἔξ οὗ τὰ εἰς—άκης κρητικά). Τὰ εἰς—άκης ἐπιθέτα δὲν εἶναι ἀσφελῆ δειγμάτων κρητικῆς καταγωγῆς, π. χ. τοῦ κατοικοῦ ἀπροσίτων μακεδονικῶν χωρίων ἢ χώρας πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ Κρήτη δὲν ἤλθε ποτὲ εἰς ἐπιεικονομίαν. Αὐτὰ γενικῶς.

Ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν Μάνην τὸ ἐπίθετον Μάζαρης καὶ δὲν ἀποκλείεται ἱστορικῶς ἢ λογικῶς ἢ ἐκ τῆς οἰκογενεῆς τῆς

Σημ. 1.—Γράφω διὰ τοῦ n τὴν καταλήξι'—άκης, νομίζων ὅτι τὰ πρωτόκλητα εἰς—ης γράφονται μὲ n. Ὁ ἀνώμαλος νεωτερισμὸς τοῦ κ. Χατζηδάκη εἶναι, νομίζω, τελείως ἀστήρικτος. Ὄταν τὸ ὑποκοριστικὸν ἐδήλωσε πρόσωπον ἀρσενικόν, εἶχε πρὸ πολλοῦ προσλάβει τὸ n μετὰ τοῦ s τῆς καταλήξεως.

τῆς μετοικεσίας τινῶν εἰς Κρήτην καὶ διαμονή αὐτῶν εἰς τὴν χώραν ταύτην, τὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν πατρίδα τῶν, καὶ πρόσληψις τοῦ κρητικοῦ—άκης διὰ τὰ τέκνα τῶν μετοικησάντων· δὲν ἠμπορῶ ὅμως νὰ διακρίνω βεβαιότητα οὔτε πιθανότητα εἰς τὴν γνώμην ὅτι οἱ Μάζαρηδες οὗτοι τῆς Κρήτης μετώκησαν εἰς Κεφαλληνίαν, διότι, ὡς εἶπα, δὲν ἔχομεν τοιαῦτα παραδείγματα. Ἄν ἐγένετο συζήτησις περὶ τοῦ ἐναντίου θὰ ἤμην διατεθειμένος νὰ παραδεχθῶ αὐτό, ἐπειδὴ γνωρίζω τὸν φιλαπόδημον τῶν Κεφαλλήνων χαρακτηριστά.

Ἄλλαχού τις ζητηθῆ ἡ καταγωγή τοῦ ἐπιθέτου Μάζαρης, διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηρηθῇ ὅτι οἱ Μάζαρηδες τῆς Κεφαλληνίας εἶναι αὐτόχθονες.

Αἱ Ἴονιοι νῆσοι οὐδέποτε ἐπαύσαν νὰ εἶναι σταθμὸς τῶν φιλαποδήμων Ἑπειρωτῶν καὶ καταφύγιον τοῦ ἐν Ἑπιείρῳ χειμαζομένου Ἑλληνισμοῦ. Καὶ δὲν περιορίζω βεβαίως τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα ἀπὸ τοῦ 1453 κ. ἕ., ἀλλ' ἐπεκτείνω καὶ μακρότερον αὐτοῦ καὶ ἐξηγῶ τὴν ὑποτιθεμένην μετοικεσίαν εἴτε ἐκ τῶν πολιτικῶν ἐν Ἑπιείρῳ ὄχι ὀλίγων μεταβολῶν (αἱ ὅποια, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ὅμοιαι ἐπιφέρουν πανταχοῦ ἢ θανάτους ἢ μετοικεσίας τῶν ἀνθισταμένων), εἴτε ἐκ τοῦ γνωστοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν φιλαποδημοτάτου χαρακτηριστοῦ καὶ τοῦ πόθου τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἐνεργείας καὶ—ἔστω καὶ ἐν μικρῷ κύκλῳ—κυριαρχίας τῶν μετοικούντων Ἑπειρωτῶν.

Εἰς λόφον ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Κλαμαῦ (Θυάμιδος) ἐν Ἑπιείρῳ κεῖται τὸ ὠραῖον χωρίον Μάζαράκι (—η). Διὰ τί νὰ μὴ δεχθῶμεν ὅτι φυγάδες ἐκεῖθεν ἤλθον εἰς Κεφαλληνίαν;

Ὁ ἀξιότιμος συμπολίτης μου κ. Ἡλ. Τσιτσέλης λέγει (1) ὅτι ἀναφέρονται τῷ 1401 ἐν Ἑπιείρῳ Μάζαράκι, ὡς ἐχθροὶ τῶν Παργίων, τῶν ὁποίων διήρπασαν τὰ κτήματα. Καὶ προσθέτω· τίς γῆ ἦτο ὀρητήριο τῶν μνημονευόμενων αὐτῶν ἀρπάγων; Διὰ νὰ καταληφθῶν γαῖα πρέπει ὁ καταλαμβάνων νὰ εἶναι ἢ ἐπιδρομεὺς (μακρόθεν) ἢ ὄμορος· διὰ τοῦς Μάζαρηδες εἶναι ἀπίθανον τὸ πρῶτον; δὲν εἶναι βέβαιον τὸ δεύτερον; Τῆς προτεινομένης αὐτῆς γνώμης τώρα δὲν εἶναι τούτο στήριγμα.

Ταύτης ἄλλο ἔμμεσον στήριγμα εἶναι καὶ ὅτι, ὡς μνημονεύει ὁ κ. Τσιτσέλης (2) ὑπὸ Βυζαντινῶν, παλαιότερον τοῦ 1401, μνημονεύεται πατριὰ Μάζαρακῶν, τοὺς ὁποίους ὁ κ. Λαμπρίδης παραδέχεται ὡς τὴν αὐτὴν φυλὴν μετὰ τῶν ἐν Ἑπιείρῳ Μεσσαριτῶν. Δὲν ἄνῳ νὰ δεχθῶ τοῦτο, καὶ ἐπειδὴ καθόλου δὲν ἐμποδίζομαι ὑπὸ τῆς γλωσσικῆς διαφορᾶς τῶν δύο ὀνομάτων, καὶ ἐπειδὴ λαμβάνω ὑπ' ὄψιν, ὅτι οἱ λαοί, δημιουργοῦντες καὶ μεταβάλλοντες λέξεις καὶ ὀνόματα, δὲν προστρέχουν ἀμέσως εἰς τὰς γραμματικάς, ἀλλὰ καταφεύγουν κατ' ἀποβλέπουσαν μόνον εἰς τὴν ἄρμονικὴν καὶ εὐήχον ἐκδοχὴν καὶ ἀπίδοσιν τοῦ νέου τύπου, διὰ τὸν ὁποῖον ἀδιαφοροῦσι τινὰς κανόνας καὶ τινὰς γλώσσης γραμματικὴν ἠκολούθησε διὰ νὰ ἐμφανισθῆ εἰς τὸ τέμμα, εἰς τὸ ὁποῖον τώρα ἀντήχει καὶ λαλεῖται.

Σημ. 1.—Κεφαλλ. Σύμμικτα, Α' σελ. 358.
Σημ. 2.—Αὐτόθι Α' 370.—3. Α. Μηλιαράκη, Μεσσαρία, ἐν Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἑθν. Ἑταιρ. 1894, III, σελ. 458.

Οὐδόλως, ἐπὶ πλέον, ὡς νομίζω, καταρρίπτουσι τὴν γνώμην μου ὅσα ε. κ. Τσιτσέλης αὐτόθι λέγει ὅτι καὶ ἐν Κύθνῳ ἀναφέρεται Ἑλληνικὴ οἰκογένεια Μάζαράκη (1) καὶ ἐν Ναυπάκτῳ τῷ 1499 καὶ ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1463—1580, ὅπου καὶ δεῖ ἡ οἰκογένεια Μάζαράκη ἦτο ἐγγεγραμμένη μετὰ τῶν εὐγενῶν. (2) Θὰ ἦτο πολὺ ἀφελῆς ὅστις ἠθελὲν ὑποστηρίξει ὅτι οἱ ἐν Κεφαλληνία Μάζαράκι εἶναι ἀποικοὶ τῶν τῆς Ζακύνθου (3). Ναυπάκτου, Κύθνου, διότι μόνον τὸ ἐναντίον ἦτο δυνατόν ἱστορικῶς λογικῶς καὶ φυσικῶς νὰ γίνη.

Καὶ, διὰ νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ ὅτι αἱ Ἴονιοι Νῆσοι ἐγένινον σταθμὸς τῶν Ἑπειρωτῶν, νομίζω ὅτι πολλὰ τούτου τεκμήρια δὲν ἔχω ἀνάγκη νὰ ὑπομνήσω. Ὅπως ἀπόκησαν εἰς Κεφαλληνίαν οἱ Ἀραβαντινοὶ π. χ., οὕτω καὶ οἱ Μάζαράκι.

Ὁ κ. Τσιτσέλης (4) λέγει ὅτι ὁ Σάθας (4) καὶ ὁ Pacifico (5) παραδέχονται ὅτι εἶναι ἄλθωνικὸν τὸ ἐν Πελοποννήσῳ ὄνομα χωρίου Μάζαράκι (—η). Βεβαίως ἡ κατάληξις εἶναι καθαρώτατα ἐλληνικῆ· μόνος τῆς ἐλληνικῆς γραμματικῆς ἡ παραγωγὴ δύναται νὰ τὴν διεκδικήσῃ θὰ ἡ δύναται καὶ ἡ τῆς Ἱταλικῆς, ἂν δὲν ἦτο τελείως ἀστήρικτος οἰαδήποτε Ἱταλικὴ συνάφεια), δὲν ἀπορρίπτω ὅμως τὴν ἀλθωνικὴν καταγωγὴν τῆς λέξεως, α') λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὸν συμφυρμὸν τῶν λέξεων β') ἀδιαφορῶν διὰ

Σημ. 1. Π. Χιώτης, III, 959.

2. Ὅμοιά τινα ἐν Κεφαλληνία καὶ Ζακύνθῳ ἐπιθέτα μετέφεραν, ὡς ἀποδεικνύεται ὑπὸ τῆς ἱστορίας, Κεφαλλῆνες εἰς Ζακύνθον καὶ ἄχι Ζακύνθιοι εἰς Κεφαλληνίαν. Ὅπως τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ δι' ὅμοια ἐπιθέτα Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης.

3. Κεφ. Σύμ. Α', 258.

4. Μνήμ. IV, pref XLVII.

5. Breve descrizione corografica del Peloponeso e Morea. Venezia MDccc (ἄνευ παραπομπῆς εἰς σελίδα).

τὴν μεταγενεστέραν κατάληξιν, ἣτις προσετέθη εἰς τὴν λέξιν ὅταν αὕτη ἐπολιτογραφήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ γ') ἀποβλέπων εἰς τὸ ὅτι εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα εἶναι συχνόταται ἄλθανικαὶ τοπωνυμῖαι, τινὲς τῶν ὁποίων διετήρησαν καὶ τὴν ἄλθανικὴν κατάληξιν των, π. χ. -ίτσα, ἣτις δὲν εἶναι ἢ αὐτὴ πρὸς τὴν ἐπὶ θηλέων σημερινὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν τῆς λαλουμένης.

Παραδεχόμενος δὲ ὅτι ἡ λέξις Μαζαράκι (—η) εἶναι ἄλθανικῆς καταγωγῆς καὶ ἐπιμένων ὅτι τὸ ἐπίθετον ἔσχε τὴν ἑαυτοῦ καταγωγὴν ἀπὸ γῆς ποτιζομένης ὑπὸ τοῦ Καλαμᾶ, δὲν ἀδυνατῶ νὰ διακρίνω τ' ἄλθανικὰ τῶν ἠπειρωτικῶν ὀρίων, δὲν δύναμαι ὁμῶς νὰ δεχθῶ ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐγκαθίδρυσις ἄλθανῶν εἰς τὰ νότια τῆς Ἡπείρου, ἀφ' οὗ ἔχομεν ἄλθανούς καὶ πολὺ νοτιώτερον τοῦ ὠραίου ἐκείνου τόπου. Ἐπιρρωνύει, προσέτι, τὴν ὑπόθεσίν μου ταύτην καὶ τὸ ὅτι δὲν δύναμεθα ἱστορικῶς νὰ ὀρίσωμεν τὴν παλαιὰν πατρίδα τῶν Μαζαρανῶν, ὡς πείθεται καὶ ὁ κ. Τσιτσέλης(1). Τοῦτου δεδομένου διὰ τί νὰ μὴ ἐρευνηθῆ ποῦ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κοιτὶς οἰκογενείας, ἣτις ἐχορήγησε μεγάλους ἄνδρας εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα; διὰ τί νὰ μὴ συζητηθῆ ἡ προτεινομένη ὑπ' ἐμοῦ γνώμη;

Τὸ δὲ ἐθνικὸν Μαζαρακῆς, ἡ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν οἱ πρόσφυγες, τοιουτρόπως ἐπονομαζόμενοι εἰς τὴν πατρίδα των καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς λαβόντες τὸ ἐπίθετόν των, ἢ ἐπλάσθη ἐν Κεφαλληνίᾳ.

Νομίζω ὅτι ἀκούω τὸν ἐξῆς διάλογον ἐν Κεφαλληνίᾳ μεταξὺ—ὡς ἀνθρώπου περιέργου — Κεφαλλῆνος καὶ πρόσφυγος ἠπειρώτου.

— Ἀπὸ ποῦ εἶσαι;
— Ἡπειρώτης.

Σημ. 1. Κεφ. Σύμ. Α', 358.

— Καλὰ, μὰ ἀπὸ ποῦ χωριό;

— Μαζαράκης.

Θὰ ἦτο ἄσκοπον ν' ἀγωνισθῶ νὰ πείσω οἰονδήποτε, νομίζοντα, ὅτι δὲν εἶναι φυσικώτατος ὁ διάλογος οὗτος. Πολλάκις ἐκτός τοῦ ἐθνικοῦ ἐνδύματος, τὸ ὅποιον συνοδεύει φυγάδα τινὰ ἐκ τῆς πατρίδος του, συνοδεύει αὐτὸν καὶ τὸ ἐθνικὸν ὄνομα, ὅπερ. ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἐνδύμα, θὰ συνοδεύσῃ τὸν φυγάδα εἰς ὅλον τὸν δρόμον τῆς ζωῆς του καὶ θὰ ἐπιστρέψῃ ἀμέσως ὀπίσω, ἵνα συνοδεύσῃ ὁμοίως καὶ τοὺς ἀπογόνους τοῦ μέχρι τοῦ πέρατος ἐκείνου.

Ἐν Κεφαλληνίᾳ διακρίνομεν διὰ τοῦ ἐπιθέτου Θυικὸς (κακῶς γράφεται Θεικὸς) ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων οἱ Ἰθακήσιοι πρόγονοι ἤκουον εἰς ἄλλο ἐπίθετον. Λέγομεν Καρδάκη τὸν κάτοικον τοῦ χωρίου Καρδακᾶτα ἔστω καὶ ἂν οὗτος ὀνομάζεται Μκπιᾶτος καὶ Ἀγκωνιάτην τὸν τοῦ Ἀγκῶνος, ἔστω καὶ ἂν οὗτος ὀνομάζεται Τουμασᾶτος, κτλ., καὶ ἀδιανοοῦντες ἂν αἱ τοπωνυμῖαι αὗται εἶναι τέκνα τῶν ἐπιθέτων τούτων. Τὸ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συνέβη καὶ εἰς τοὺς Μαζαράκηδες;

Ὁ κ. Τσιτσέλης ἐν τῷ περιοδικῷ «Πικρασσῶ»(1) ἐκθέτει εἰκοσιλόγους, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὀνομάσθησαν αἱ Κεφαλληνικαὶ τοπωνυμῖαι.

Ἡ λεπτομερὴς αὕτη τοῦ θέματος τούτου ἐξέτασις ἐξαντλεῖ τὸ θέμα, μοὶ ἐπιτρέπει ὁμῶς νὰ παραδεχθῶ ὅτι ναὶ μὲν τινὰ τῶν κεφαλληνιακῶν ἐπιθέτων παράγον αἱ τοπωνυμῖαι, ἀλλ' ὅτι τοῦτο ὁμῶς δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς γενικὸς κανὼν τὸ ἐναντίον δὲν στερεῖται πλειόνων πιθανοτήτων. Τὸ ὅτι αἱ τοπωνυμῖαι προῆλθον ἐκ τῶν ἐπιθέτων ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι α') ἔχομεν ἐπίθετα ἄνευ ταυτορρίζων τοπωνυμιῶν, παράδειγμα δὲ τὸ ἐμὸν ἐπί-

1. Τοῦ 1877, τόμ. α', σελ. 674 κ. ε.

θετον, ἐν ᾧ δὲν ἔχομεν τὸ ἐναντίον, β') θὰ παρεῖχον ἐθνικὸν τὸ ἀνύπαρκτον Μαζαρακᾶτος. Τὸ αὐτὸ θὰ συνέβαινε καὶ εἰς τὸ ἐπίθετον Γεράκης, ἂν ἦτο ἐθνικόν.

Μετὰ τ' ἀνωτέρω, νομίζω ὅτι δὲν ἀφίσταμαι τῆς ἀληθείας ὑποστηρίζων ὅτι τὸ ἐπίθετον Μαζαράκης δὲν εἶναι Κεφαλληνικόν καὶ προσέτι ὅτι προῆλθεν ἐξ Ἡπείρου.

Ἐν Ἀθήναις, ἀρχομένου Ἰανουαρίου 1912-

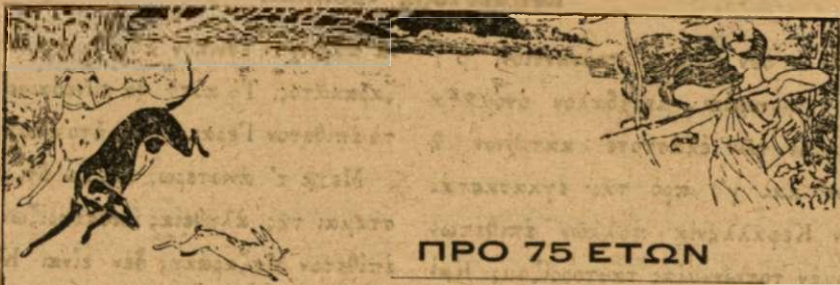
Δρ Ν. Λιδαδάς

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελ. 3808, στ. α', στίχ. 14 γρ. ἀπέβαλον ἀντὶ ἔλαβον.

» » » 29 » πρωτόκλιμα.

» » » 31 » Χατζιδάκι.

ΠΡΟ 75 ΕΤΩΝ

Η ΕΛΛΑΣ ΤΟΥ 1837

Φωνάζομεν διαρκῶς καὶ διαμαρτυρόμεθα, ὅτι δὲν προοδεύομεν, ὅτι μένωμεν στάσιμοι, ὅτι ὅλα τὰ γύρω κράτη ἔκαμαν μεγάλας προόδους ἀντιθέτως πρὸς ἡμᾶς οἱ ὅποιοι ἐμείναμεν ὀπίσω κτλ. Ἐν τούτοις φωνάζομεν χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν τὰ πράγματα, ὅπως συνήθως ἄλλως τε οἱ Ἕλληνες κάμνωμεν, καὶ δι' αὐτὸ αἱ φωναὶ μας εἶνε φωναὶ ἀνθρώπων ἀγνοούντων τὰς προόδους, τὰς ὁποίας ἡ Ἑλλὰς ἐντὸς βραχυτάτου σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος ἐπέτελεσεν. Δὲν εἰμπορῶ δυστυχῶς νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι ἐφθάσαμεν τὸ non plus ultra τῆς προόδου μὲ τούτο ὅμως δὲν ἐπιτεταί, ὅτι καὶ αἱ μεμψιμοιρίαι μας εἶνε καθ' ὅλα ὀρθαί. Ἡ τοιαύτη γενομένη πρόοδος δὲν δύναται βεβαίως νὰ γείνη ἄλλως γνωστῆ εἰμὴ διὰ τῆς ἀντιπαραβολῆς καὶ συγκρίσεως τῆς Ἑλλάδος ὡς αὕτη κατὰ τὴν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως ἔξοδόν της ἦτο πρὸς τὴν σημερινὴν της τοιαύτην. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ἐπ' ἐσχάτων, καθὼς τοῦλάχιστον πληροφοροῦμαι, καθόσον ἐγὼ δυστυχῶς δὲν τὰς εἶδον, πολλὰ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος μελέται ἐδημοσιεύθησαν: νομίζω ὅμως ὅτι τὸ θέμα αὐτὸ δὲν ἐξηγητήθη ἔτι καὶ ὅτι ἡ περαιτέρω ἀναδίφησις αὐτοῦ προξενεῖ ἐκτὸς τοῦ καλοῦ τῆς γνώσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τὸ ἕτερον καλόν, ὅτι σκορπίζει ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ψυχῶν τὴν ἀπογοήτευσιν ἐκείνην, ὑφ' ἧς αὕτη, ὅπως ἀδίκως καὶ παραλόγως, ἤρχισεν ἀπὸ τινος καταλαμβάνομένη

προκειμένου περὶ τῶν τοῦ κράτους μας πραγμάτων. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λοιπὸν ἀποδύμενος προέβην εἰς τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης μικρᾶς πραγματείας ἣτις στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τῶν τῆς γεωγραφίας τοῦ Malte-Brun δεδομένων(1).

Ὅρια. Ἡ Ἑλλὰς τότε περιελάμβανε τὴν Πελοπόννησον, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Εὐβοίαν, τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς Β. Σποράδας, ὀλικῆς ἐπιφανείας 2470 τετραγ. γεωγραφικῶν λευγῶν ἢ 47516 τετρ. χιλμ.

Πληθυσμὸς. Οὗτος ἀνερχόμενος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς 600.000 καὶ πλέον ψυχὰς (ἐκτὸς τῶν νήσων) ἠλατιώθη ὑπὸ τῶν σφαγῶν καὶ αἰχμαλωσεῶν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς 250.000 εἰς ἃς προσθέτοντες καὶ 200.000 οἰκούσας εἰς τὰς νήσους, λαμβάνομεν ὡς ὀλικὸν τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος πληθυσμὸν τὸν ἀριθμὸν τῶν 450.000 ψυχῶν. Ὁ πληθυσμὸς ὅμως αὐτὸς σὺν τῇ ἐπανόδῳ τῆς εὐνομίας καὶ τῆς τάξεως ἠϋξήθη καὶ οὕτω τῷ 1836 ὑπελογίζετο εἰς 688.626 ψυχὰς, δηλαδὴ 279 κατοίκους κατὰ τετραγ. λεύγων.

Ἐν τοσοῦτῳ ἢ α'. ἐπίσημος τοῦ πληθυσμοῦ ἀπογραφή, γενομένη ἔν μετὰ ταῦτα ἔτος, ἦτοι τῷ 1838, παρουσιάζει ὡς πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος τὸν ἀριθμὸν τῶν 752.077 ἀτόμων, ἦτοι 15,39 κατὰ τ.χμ.

(1) «Abrégé de Géographie universelle» par Malte-Brun ἔκδοσις Furne et Cie & Aimé-André-Paris, 1838.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ

Δ. Γ.

Διοικητική διαίρεσις. Ἡ Ἑλλάς, συμφώνως πρὸς τὸν κατωτέρω παρατιθέμενον πίνακα, διηρεῖτο εἰς 10 νομοὺς ὑποδιαγεγραμμένους εἰς 47 ἐπαρχίας καὶ δήμους.

Νομοὶ	Πληθυσμὸς	Πρωτεύουσαι	Πληθυσμὸς	Ἐπαρχίαι
Ἀργολίδος	89340	Ναύπλιον	10000	Ναύπλιον Ἐρμιόνη Τροίηνη Υἶδρα Κόρινθος Ἄργος Κίναϊτα (;) Αἴγιον
Ἀχαΐας καὶ Ἠλίδος	86879	Πάτραι	7000	Πάτραι Πύργος Ὀλυμπία Τριφυλία Μοδὸν (;) Μεσσήνη Καλάμαι
Μεσσηνίας	61055	Arcadia(Μεσσήνη)	1500	Λακεδαιμών Ἐπίδ. Λιμῆ Γύθειον Ὀϊτύλος
Λακωνίας	60530	Μισοράς	3000	Μεγαλόπολις Γορτυνία Μαντινεῖα Κυνουρία
Ἀρκαδίας	80871	Τριπόλις	800	Ἀττικὴ Αἴγινα Μέγαροι Θῆβαι Λεβάδεια
Ἀττικοβοιωτίας	74552	ΑΘΗΝΑΙ	10000	Λοκρὶς Φθιώτις Δωρὶς Παρνασσὶς Μεσσολόγγιον Ναύπακτος
Λοκρίδος καὶ Φωκίδος	43740	Ἄμφισσα	800	Ἀγρίνιον Καλλιδρόμιον Ἀκαρνανία.
Ἀκαρνίας καὶ Αἰτωλίας	45000	Βραχώρι (Ἀγρίνιον)	3000	Χαλκίς Καρυστία Σκόπελος Σῦρος Ἄνδρος
Εὐβοίας	41525	Χαλκίς	16000	Τήνος Νάξος Θήρα Μῆλος
Κυκλάδων	105134	Ἐρμούπολις ἢ Νέα Σῦρος	30000	Θερμιά (κῦθνος)

Θρησκείματα. Ἐπεκράτει φυσικῶς ῥοικοντο καὶ 15000 καθολικοὶ ὡς καὶ 4000 ἢ ὀρθόδοξοι χριστιανικὴ θρησκεία, ὡς καὶ ἰσραηλῖται. σήμερον. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ὀρθόδοξων εὐ-

Στρατός. Οὗτος ἀνήρχετο εἰς 10,400 ἄνδρας διαιρουμένους εἰς τὰ ἑξῆς σώματα:»

Ἐλαφρὸν πεζικὸν :	10 τάγματα ἐκ 4 λόχων ἕκαστον τῶν 50 ἀνδρῶν.	ἄνδρες	2.000
Πεζικὸν τῆς γραμμῆς :	8 » ἀνὰ 6 λόχους τῶν 120 ἀνδρῶν ἕκαστος καὶ τὸ ἑπιτελεῖον αὐτοῦ.	»	5.860
Πεζὰ σώματα	Πυροβολικὸν :	1 λόχος.	» 100
	Σκαπανεῖς :	1 »	» 86
	Ἐργάται :	1 »	» 132
	Λογχοφόροι :	6 ἴλαι ἐξ 111 ἰππέων ἕκαστη.	» 666
Ἐφιπ. σώματα	Μεταγωγικὸν :	1 ἴλη.	» 126
	Ἄθροισις ἄνδρες :		8970
	Βασιλικὴ σωματοφυλακὴ.	»	300
	Χωροφυλακὴ.	»	1130

Ἐν ὅλῳ ἄνδρες. 10400

Στόλος. Οὗτος ἀπηρεῖτο ἐκ τῶν ἑξῆς πλοίων : 1 κορβέττας, 3 βρικίων, 2 γαβάρων, καὶ 25 μικροτέρων πλοίων. Ναύσταθμον δὲ εἶχον τὸ Ναυαρίνον. τὸν «μόνον πολεμικὸν τῆς Πελοποννήσου λιμένα», καθὼς λέγει ὁ Malte-Brun τὸ ὅποῖον οἱ Γάλλοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς κατοχῆς τῶν ἠθέλησαν νὰ ὀχυρώσωσιν καλύτερον, ἀνεγείραντες μάλιστα καὶ φρούριά τινὰ καὶ ὀχυρώματα, τὰ ὅποια δυστυχῶς κεραυνῶσι ἐπιπεσὼν κατὰ τὸ 1829 ἀνέτρεψεν ἄρδην.

Οἰκονομικά. Τὰ ἐλλείμματα ὑφίστανται ἔκτοτε ἐν Ἑλλάδι, (ἴσως διότι δὲν εἶχον τὸν ἐξ Ἀμερικῆς οἰκονομολόγον ποῦ ἔχωμεν τώρα). Πράγματι ἐπὶ προϋπολογισμοῦ ἔσοδων δρ. 11.000.000 τὰ ἔξοδα ἀνήρχοντο εἰς 14.000.000 ὡς ἐκ τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχεν ἔλλειμμα 3.000.000.

Ἐν τούτοις ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ 1837 παρουσίαζεν ἔσοδα μὲν 23.118.533,14 ἔξοδα δὲ 20.054.028,60 ἤτοι ὑπόλοιπον

καθαρὸν 3.064504,54. Φαίνεται ὅτι ο προϋπολογισμοὶ τότε, ἀντιθέτως πρὸς τὴν σημερινὴν μας ἐποχὴν, ἦσαν μικρότεροι τῶν ἀπολογισμῶν.....

Δημόσιον Χρὸς. Τοῦτο ἀνήρχετο εἰς 133.500.000 φρ. ὀφειλόμενον ὀλόκληρον εἰς τὰς τρεῖς Προστατίδας Δυνάμεις ἔναντι τῶν ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καταβληθέντων.

Ἐμπόριον. Τοῦτο, ἀναλόγως τῆς τότε τοῦ βασιλείου καταστάσεως, ἦτο ἀρκετὰ ζωηρόν, οὐχὶ ὅμως καὶ τοιοῦτον, ὅποιον, λόγῳ τῆς εἰνοϊκωτάτης διὰ τὴν Ἑλλάδα γεωγραφικῆς τῆς θέσεως, εἶδει νὰ εἶνε. Τοιοῦτοτρόπως ἔναντι εἰσαγωγῆς (1836) 28.000.000 φρ. ἡ ἔξαγωγή δὲν ἦτο εἰμὴ 7.000.000 φρ. Ἡ ἐν λόγῳ μεγίστη διαφορὰ προέρχεται, κατὰ συγγραφεὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἐκ τοῦ διενεργουμένου μεγάλου διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου πρὸς τε τὴν Εὐρωπαϊκὴν, ὅσον καὶ

τὴν Ἀσιατικὴν Τουρκίαν γιγνομένου κυρίως διὰ τοῦ λιμένος τῆς Σύρου καὶ τοῦ ὁποίου τὰ ποσὰ ἐνῶ ὑπελογίζοντο κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν δὲν ἐλογίζοντο ὅμως καὶ κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν. Ὡς μόνον δὲ συγκρίσεως μέτρον τῆς καταστάσεως τοῦ ἐμπορίου ἔχομεν τὴν πληροφορίαν, ὅτι πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τὸ ἐμπόριον τῆς Πελοποννήσου ἀνήρχετο εἰς τὸ ποσὸν τῶν 15.000.000 πιάστρων.

Ναυτιλία. Τὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1832 χρησιμοποίηθέντα ὑπὸ τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ πλοῖα ἀνῆρχοντο εἰς 2941 (Ἰστοιόγραφα, ἐννοεῖται, ὅλα).

Διμένες. Διμένες τότε ἡ Ἑλλάς εἶχε τοὺς ἐξῆς: Ἐρμούπολις ἢ Νέα Σμύρνος, ἡ πολυπληθεστέρη τῶν τότε τῆς Ἑλλάδος πόλεων. Ὑδρα. ἔχουσα περὶ τὰς 30000(;) κατοίκους, ὠραία καὶ καθαρὰ πόλις μὲ ὠραϊαν προκυμαίαν, ἐπίσης ὠραϊαν ματιστήριον (:) κολλέγιον καὶ ἐμπορικὴν ὡς καὶ ναυτικὴν σχολὴν. Κάλάμαι. Κορώνη τῆς ὁποίας ὅμως ὁ λιμὴν οὐδεμίαν ἀπὸ τῶν νοτιῶν ἀνέμων προστασίαν παρεῖχε· Κατὰκωλον. Πάτριαι τὰς ὁποίας ἡ θέσις τῶν ἔκαμινεν ὥστε νὰ εἶνε ἡ ἐμπορικωτέρα τῆς Πελοποννήσου πόλις καὶ αἵτινες καταστραφεῖσαι κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν δὲν ἀνέλαβεν εἰμὴ χάρις εἰς τὴν Γαλλικὴν κατοχὴν. Κόρινθος αὕτη οὖσα ἔδρα τοῦ Ἑλλήνου Μητροπολίτου (κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Malte Brun) κατεῖχε τοιαύτην ἐμπορικὴν θέσιν, ὁποίαν ὀλίγαι πόλεις ἠδύνατο νὰ ἔχωσιν· Νάυπλιον λιμὴν ἀρχετῆς κινήσεως μὴ προσφέρων ὅμως εἰς τὰ μεγάλα πλοῖα εἰμὴ πενιχρὸν καταφύγιον, μὲ ὁδοὺς στενὰς καὶ σχολίας παρεχούσας συνήθως τὸ θέαμα ἐρειπωμένων οἰκιῶν εὐρισκομένων ἐσφηνωμένων μέσφ καινουργῶν καὶ ὠραίων τοιούτων, κα-

θιστώμενος δὲ ὑπὸ τῶν δύο τοῦ φρουρίου ἀρχετὰ ἰσχυρὰ πόλις· ἐνταῦθα δὲ ὑπῆρχε καὶ στρατιωτικὴ σχολή. Γύθειον ὁ λιμὴν οὗτος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου, ὁ οὐδέποτε ὑπὸ τῶν Τούρκων πατηθεὶς εἶχε ἀρχετὰ ἀξιόλογον ἐμπόριον, κυρίως βαλκανιδίων, λόγῳ δὲ καὶ τοῦ ὠραίου τοῦ λιμένος πολλὰ πολλάκις πλοῖα εὐρισκον εἰς αὐτὸν καταφύγιον· καὶ τέλος Μονημβασία ἔχουσα μέγα ἐμπόριον ὠραίων οἴνων.

Εἰς τὸν κατάλογον αὐτὸν, σχεδὸν αὐτολέξει ὅπως καὶ τὸ ἐπόμενον περὶ Ἀθηνῶν κεφάλαιον ἐκ τοῦ Malte-Brun παραληφθέντα, θὰ παρατηρήσατε βέβαια ὅτι ὁ Πειραιεὺς δὲν ὀνομάζεται διόλου· πράγματι τότε ὁ Πειραιεὺς δὲν ἦτο εἰμὴ ἄσημός τις λιμενίσκος ἔχων ὡς μόνην του ἀξίαν τὸ ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς ἐπίγειον τῶν Ἀθηνῶν, περὶ ὧν εὐθὺς ἀμέσως.

Ἀθῆναι. Εἰς αὐτὰς, τῶν ὁποίων αἱ τελευταῖαι καταστροφαὶ ἐπέδρασαν δυστυχῶς καὶ ἐπὶ τῶν ἀθανάτων αὐτῶν μνημείων, ἡ Ἀκρόπολις ἐξακολουθεῖ προσελκύουσ πάντοτε τὰ βλέμματα ὅλων, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου τῆς βράχου, τοῦ τῆς τε ἀρχαίας καὶ νέας πόλεως δεσπόζοντος, δὲν μένουν εἰμὴ μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ θαυμασίου Παρθενῶνος, τὸν ὁποῖον ὅμως περισσότερον τῆς τυφλῆς τῶν Τούρκων ἀγνοίας ἐβλάπεν ὁ βάρβαρος τοῦ λόρδου Ἑλγιν ἔρω. Τὸ Θησεῖον, μὲ τὴν ἐκπλήσσοσαν στερεότητά του, τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους ἢ φανὸς τοῦ Δημοσθένους (1) τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, τοῦ τῆς Νίκης, τοῦ Ὁδείου, τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου, τοῦ Πρυτανείου, τοῦ Ἀρείου Πά-

1. Βεβχίως κατὰ λάθος ἀντι Διογένους ὀνομάζει τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους φανὸν τοῦ Δημοσθένους.

γου, εὐρισκονται ἀκόμη εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ ὄψις τῆς νέας αὐτῆς πόλεως, ἥτις ἀπὸ τῆς 22 Φεβρουαρίου 1834 εἶνε ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, καθίσταται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν προοδύουσα, τελειῶς Εὐρωπαϊκὴ. Λεωφορεῖα (voitures omnibus) κυκλοφοροῦσι καὶ εἰς σιδηροδρομὸς μέλλει ἐντός ὀλίγου νὰ προσδώσῃ ζωηρότητα καὶ ἀξίαν εἰς τὸν λιμενίσκον («au petit port») τοῦ Πειραιῶς ἢ ἢ Πόρτο Λεόνε (2).

Ἐκ τῆς περιγραφῆς αὐτῆς φαίνεται καὶ καί τι· οἱ ὁ τίτλος τῆς «εὐρωπαϊκῆς πόλεως» ποῦ ἔχουν αἱ Ἀθῆναι δὲν εἶνε ὀνομασία τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἐν ἄλλο δ' ἐπίσης ἠθέλα νὰ ἐγνωρίζω· τί εἶδους λεωφορεῖα ἦσαν τὰ τότε κυκλοφοροῦντα. Δὲν θέλω δὲ νὰ τὰ φαντασθῶ, καθότι σκεπτόμενος ἀφ' ἐνός ὅτι ὅλα τὰ πράγματα κατ' ἔτος βελτιοῦνται, συνεπῶς δὲ καὶ τὰ λεωφορεῖα, καὶ παρατηρῶν ἀφ' ἑτέρου τὴν εὐχάριστον (;!) κατάστασιν τῶν σημερινῶν τοιούτων φθάνω εἰς συμπεράσματα οὐχὶ καὶ τόσο καλὰ...

Ἄλλαι πόλεις. Ἐκ τῶν ἄλλων τῆς Ἑλλάδος πόλεων, ἀν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι «πόλεις» οἱ ἐξ 700 ἢ 800 κατοίκων ἤρει-

1. Ὁ σιδηρόδρομος Ἀθηνῶν—Πειραιῶς, ὅστις ἐπρόκειτο «ἐντός ὀλίγου» ἀπὸ τοῦ 1837 ν' ἀρχίσει λειτουργῶν, κατεσκευάσθη μόλις τῷ 1868, δηλ. μετὰ τριάκοντα καὶ πλέον ἔτη! Ἀλλὰ μήπως μόνον ὁ σιδηρόδρομος αὐτὸς εἶνε ἐκεῖνος ποῦ ἔθεωρεῖτο προσεχέστατος ἐκτελέσεως καὶ ἐν τούτοις ἐπραγματοποιήθη μετὰ πολλὰ ἔτη; Μήπως αἱ διὰ τὴν χάραξιν τοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν—Λαμίας ἐργασίαι δὲν ἐτελείωσαν τὴν 9ην Σεβρίου 1863 καὶ ὅμως οὗτος ἤρχισε λειτουργῶν μόλις κατὰ τὸ 1908; Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ ἀναστήλωσις τοῦ Λεόντος τῆς Χαϊρωνείας, θεωρουμένη βεβαία κατὰ τὸ 1879, δὲν ἐγένετο τῷ 1904, ἥτοι μετὰ 25 ὀλόκληρα ἔτη; Καὶ μόνον αὐτὰ; Εἶνε τόσα ἀκόμη....

πωμένοι συννοικισμοί, τὰς κυριώτερας ἀνεφέραμεν ἤδη εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Διμένες» κεφάλαιον τοῦ παρόντος. Αἱ λοιπαὶ ἅπανσαι οὐδὲν ἐνδιαφέρον παρουσίαζον καταστραμμένα καὶ ἠρειπωμένα ὡς ἦσαν, ἐκτὸς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τοιούτου, ἐλαττωμένου ὅμως καὶ αὐτοῦ σημαντικῶς ἐκ τῆς θλιβεράς τότε τῶν ἀρχαιολογικῶν τόπων καταστάσεως.

Τοιαύτη, ἐν ὀλίγοις, ἦτο ἡ κατάστασις τῆς πατρίδος μας Ἑλλάδος πρὸ 75 ὅλων ἐτῶν. Ἐκτοτε οὐχὶ ἀπλή πρόοδος ἀλλ' ἀληθῆς ἀναμόρφωσις ἔλαβε χώραν εἰς ἅπαντας τοὺς κλάδους τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Τὰ ὄρια ἠῦξησαν διὰ τῆς προσαρτησεως καὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν κολοβωθέντα δυστυχῶς κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἀφρονος ἐκείνου πολέμου τοῦ 1897. Τὸ ἐμπόριον καταπληκτικῶς προήχθη. Τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν κατέλαβε καὶ πάλιν τὴν ἀρόμζουσαν αὐτῷ θέσιν καὶ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία, ἡ ἀγαπητὴ μας γαλανόλευκος, ὑπερήφανος ἐπὶ τῶν ἰστῶν τῶν κολοσσῶν τοῦ ἐμπορικοῦ τῆς ναυτικοῦ περιέρχεται ἀπάσας τῆς ὑδρογείου τὰς θαλάσσας συναγωνιζομένη ἐπιτυχῶς πρὸς ὅλα τὰ ναυτικὰ τοῦ κόσμου, Ἡ συγκοινωνία προήχθη. Ὅδοι καὶ σιδηρόδρομοι ἠπλώθησαν εἰς ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν καὶ ἡ ἔνωσις τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν σιδηροδρόμων εἶνε χρόνου πλέον μόνον ζητήμα. Ἀφίνομεν δὲ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν γεωργίαν, αἵτινες μεγάλας προόδους ἐπέτελεσαν καὶ καθημερινῶς ἐπιτελοῦν. Στρέφον τις περίξ αὐτοῦ τὸ βλέμμα του καὶ βλέπων τὴν μεγαλούπολιν εἰς ἣν αἱ Ἀθῆναι μετεβλήθησαν, βλέπων τὰς ἑκατοντάδας τῶν ἐργοστασίων τοῦ Πειραιῶς καὶ τὸ πλῆθος τῶν εἰς αὐτὸν πηγαινοερχομένων ἀτμοπλοίων καὶ ἰστιοφόρων καὶ ἀναλογιζόμενος καὶ τὰς λοιπάς τοῦ Βασιλείου μας πρόοδος, δὲν πρέπει νὰ μελαγχολήσῃ συγκρίνων ταῦτα

πρὸς τὰ μεγάλα Εὐρωπαϊκὰ κράτη ἀλλὰ τοῦναντίον ἀναλογιζόμενος καὶ συγκρίνων πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθειῖσαν πρὸ ἐβδομηκονταπενταετίας κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος πρέπει νέον θάρρος καὶ νέαν εὐφροσύνην ἐκ τούτου ν' ἀντλήσῃ καὶ τότε, τότε καὶ μόνον, θὰ ἐννοήσῃ τὴν ἀλήθειαν, τὴν βαθυτάτην ἀλήθειαν ἣν οἱ λόγοι τοῦ ἀειμνήστου Τρικούπη εἶχον ὅταν οὗτος ἔλεγε :

« Ἡ Ἑλλὰς προώρισται νὰ ζήσῃ καὶ θὰ ζήσῃ ».

Μάλιστα! Θὰ ζήσῃ ἀξανομένη καὶ προοδεύουσα διαρκῶς καθισταμένη οὕτω ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀξία τῶν τε προγονικῶν αὐτῆς παραδόσεων καὶ τῶν πρὸς τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς αὐτῆς ὑποχρεώσεων.

Ἀθῆναι τῇ 18 Μαρτίου 1912.

Γεώργιος Θ. Πολυκράτης
Υπάλληλος Ὑπουργ. Ἐθν. Οἰκονομίας.

Το Τσουγκκρυσμα Του Τζων Μπουλ

— Κράτησε καλά καὶ ἐν ἀπὸ τὰ δύο θὰ σπάσῃ... —

ΑΠΟΛΟΓΙΑ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΚΑΙ ΤΑΣ ΚΡΙΤΙΚΑΣ

Ἡ προσπάθειά μου νὰ κρατήσω τὴν ἐπιστημονικὴν κριτικὴν μου ὅσον τὸ δυνατόν ἐξω τῆς συγνᾶ παρατηρουμένης παρ' ἡμῖν ἀναμίξεως αὐτῆς μὲ λόγους ἄλλοτρίους πρὸς τὴν ἐπιστήμην συνετέλεσεν εἰς ἀσάφειαν τῶν μέχρι τοῦδε γραφέντων μου. Διὰ τοῦτο ἴσως πρὸς τοὺς ἄλλους εἰς τὴν ἀντίληψιν πολλῶν προσέπεσαν τὰ γραφέντα μου ὡς ἐπίθεσις ἄνευ λόγου, ἐνῶ τοῦναντίον ἡ κριτικὴ μου ἦτο ἄμυνα κατὰ προσβολῶν, ὧν τὰς αἰτίας προσεπάθησα νὰ ἀποκρύψω. Παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, τὸ γεγονός τοῦτο μετεστράφη ἐναντίον μου ἐσχάτως καὶ διὰ τοῦτο σχεδὸν παρὰ τὴν θέλησίν μου ἀναγκάζομαι νὰ χαράξω τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμὰς.

Ὅταν κατ' Ἰούλιον τοῦ 1909 ἀνέλαβον ὑπηρεσίαν ἐν τῷ λεξικῷ, δὲν ὑπῆρχε κανὲν σχέδιον τοῦ ἔργου. Ἡ ἀντίληψις τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Χατζηδάκη περὶ συγχρονιστικῆς ἐκτελέσεως τῆς συλλογῆς τοῦ ὕλικου καὶ τῆς συντάξεως ἦτο ἐσφαλμένη, ὡς ἤδη εἶχεν ὑπαινιχθῆ καὶ ὁ μακαρίτης Κ. Krumbacher, ὁ προσβαλὼν τὰ γραφέντα ἐν τοῖς «Παναθηναίοις» ὑπὸ τὸ πνεῦμα

τοῦτο ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Χατζηδάκη. Ἡ ἐργασία τριῶν μηνῶν, ἡ ἐκτελεσθεῖσα ὑπὸ δύο βοηθῶν τῆ ὁδηγία τοῦ κ. καθηγητοῦ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐκρίθη ἄχρηστος καὶ ἐτέθη ὑπ' ἐμοῦ κατὰ μέρας.

Τὴν ἰδέαν μου περὶ σχηματισμοῦ συλλογῆς ἀρχείου παρεδέχθη τότε ἀνεπισήμως ὁ κ. καθηγητῆς, ἀλλ' ἐν ὄλῃ τῇ μετὰ ταῦτα διετία προσπαθῶν νὰ ἐφαρμοσθῆ τὰς διατάξεις τοῦ ὑπ' αὐτοῦ καταρτισθέντος Βασιλικοῦ διατάγματος τοῦ προνοούντος μόνον περὶ προσωπικοῦ τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἐργασίας, ἀπετέλεσεν εἶδος ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τοῦ γραφείου τοῦ λεξικοῦ. Τοῦτο εἶνε μία τῶν κυριωτέρων ἀφορμῶν τῆς κατ' ἐμοῦ δυσχερείας του. Ἦδη μετὰ 4 ἢ 5 μηνῶν ὑπηρεσίας μου ἐξεφράσθη εἰς τινὰ τῶν φίλων του παρασκευαστικῶς ὅτι «εἰμαι προωρισμένος θάπτον ἢ βράδιον νὰ φύγω ἀπὸ τὸ λεξικόν»! Ἰδοὺ πῶς ἔχει ἡ ξηρὰ χρονογραφικὴ ἔκθεσις τῶν κατὰ τὸ ἀρχεῖον.

Προϋπολογισμὸς τοῦ λεξικοῦ ἦσαν δραχμαὶ 10.000 κατ' ἔτος. Δι' ἀποφάσεως τῆς ἐπιτροπῆς ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1909 εἶχον ἐκλεγθῆ τρεῖς συντάκται. Ἡ λοιπὸν οἱ συντάκται ἔπρεπε νὰ ἀναλάβουν ὑπηρεσίαν καὶ νὰ μὴ γίνῃ τὸ ἀρχεῖον ἢ ἔπρεπε νὰ

γίνῃ τὸ ἀρχεῖον διὰ τῶν βοηθῶν καὶ νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἕτερος συντάκτης πλὴν ἐμοῦ τοῦ διευθύνκτος τὰ τοῦ ἀρχείου. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ καθηγητῆς ἐπέμεινε νὰ ἀναλάβῃ ὑπηρεσίαν κατὰ μῆνα Νοέμβριον (μετὰ 5 μηνῶν δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς συλλογῆς) ὁ δεύτερος μετ' ἐμὲ συντάκτης κ. Ἐ. Πεζόπουλος. Αἱ διαμαρτυρίαι μου δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν καὶ προκάλεσαν δυσαρέσκειαν. Τὸ πρόγραμμα τοῦ κ. καθηγητοῦ ἦτο «ἐργασθῆτε ἐκεῖ μέσα». Εἰς τὴν παρατήρησίν μου ὅτι ὁ καταρτισμὸς τοῦ ἀρχείου ἀπαιτεῖ εἰδικότητα ἐπὶ τοῦ Νεοελληνικοῦ κλάδου ὁ κ. καθηγητῆς ἀπήντησεν ὅτι ἀδὲν ὑπάρχει ἐδῶ εἰδικός». Ὁ κ. συνάδελφος ἀναλαβὼν ὑπηρεσίαν εἰργάσθη ἐν τῇ ἀποδελτιώσει κατ' οἶκον ἐπὶ 5 περίπου μηνῶν.

Διὰ τὴν ἀνάμειξιν ταύτην τῶν προγραμμάτων καὶ τὴν ἀσάφειαν τοῦ διατάγματος περιεπλάκη ἐπικινδύνως ἡ ὑπηρεσία καὶ ἀπὸ Νοεμβρίου μέχρις Ἰανουαρίου ἐπὶ τρεῖς μηνῶν δὲν ἐλάμβον μισθόν, ἕως ὅτου δι' ὑπουργικῆς ἀποφάσεως ἐτακτοποιήθησαν τὰ καθ' ἡμᾶς προσωρινῶς. Ἐκινδύνευσεν τότε δις νὰ διακοπῆ ἡ ἐργασία τοῦ λεξικοῦ διὰ τῆς μὴ παρασχῆς χρημάτων καὶ ἔχω λόγους νὰ φρονῶ ὅτι συνετέλεσα ἀρκετὰ εἰς τὸ νὰ μὴ συμβῆ τοιοῦτόν τι.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1910 ἐκινδύνευσεν σοβαρώτατα πάλιν ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἀρχείου διὰ δύο λόγους. Πρῶτον διότι νόμος τις τῶν κληροδοτημάτων ἐφαρμοσθεὶς καὶ ἐπὶ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ λεξικοῦ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἀφαιρεθῶσιν ἀφ' ἡμῶν προσωρινῶς τὰ ὑπολειμματα τῆς χορήσεως τοῦ 1909 καὶ δεύτερον διότι ὁ κ. καθηγητῆς ἐπέμεινε νὰ προσληφθῆ νῦν καὶ ὁ τρίτος ἐλθὼν συντάκτης κ. Π. Παπαγεωργίου. Μὴ ἐπαρκούντων τῶν χρημάτων καὶ διὰ τοὺς γραφεῖς τοῦ ἀρχείου καὶ διὰ τοὺς συντάκτας,

ὁ κ. καθηγητῆς συνέταξε τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ ἔτους μέχρι τοῦ μηνὸς Αὐγούστου! Εἰς τὰς διαμαρτυρίας μου δὲν ἐδόθη πολλὴ προσοχή. Ὁ κ. καθηγητῆς «θὰ εὑρίσκει χρήματα τὴν Αὐγούστον.»!

Αἱ ἀταξίαι αὗται συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μὴ λάβωμιν μισθὸν ἐπὶ 3 ἄλλους μηνῶν ἀπὸ Φεβρουαρίου μέχρι Μαΐου. Ἐπὶ τέλους διὰ διαφόρων ἐκλιπαρήσεων πρὸς τὸ σεβ. ὑπουργεῖον κατωρθώθη νὰ τακτοποιηθῶσι προσωρινῶς τὰ πράγματα. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ πρωτότυπος προϋπολογισμὸς μας ἐξηφανίσθη (!) ἔπειτα, διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου ἐπὶ 3 μηνῶν δὲν ἐλάμβον πάλιν μισθόν, ἕως ὅτου ἐλύθη καὶ αὕτη ἡ δυσχερεία διὰ νέας ὑπουργικῆς ἀποφάσεως. Ταῦτα ὡς πρὸς τὰς διοικητικὰς δεσχερείας. Οὐσιαστικῶς δὲ διηκολύνη τότε τὰ πράγματα ὁ κ. Π. Παπαγεωργίου, ὅστις δὲν ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν. Οὕτω τὰ χρήματα ἐχρησιμοποιήθησαν ὅλα διὰ τοὺς βοηθοὺς, ἀυξηθέντας ἀπὸ 8 εἰς 16 περίπου. Διὰ τὴν δυσαναλογίαν ταύτην τοῦ κατωτέρου προσωπικοῦ εἰργαζόμενῃ κατὰ μέσον ὅρον κατὰ τοὺς μηνῶν τούτους ἀπὸ 7 μέχρι 9 ἢ καὶ 10 ὥρων ἡμερησίως.

Ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1910 ὁ συνάδελφος κ. Ἐ. Πεζόπουλος κατὰ διαταγὴν τοῦ κ. καθηγητοῦ ἀνέλαβε συντακτικὴν ἐργασίαν μετὰ τὸ ἡμισυ τοῦ πρώτου ὕλικου παρὰ τὰς διαμαρτυρίας μου ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ γίνῃ οὕτω σύνταξις κανονικὴ. Τοῦτο ἀπεδείχθη ἀληθέστατον ἐκ τῶν ὑστέρων, διότι τὸ ἐλλιπὲς συνταχθέν τοῦτο μέρος μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1911, ὅτε ἐκλείσαν αἱ ἐργασίαι τοῦ ἀρχείου, ἔχει ἀνάγκην δευτέρως ὁμοίως ἐργασίας διὰ νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ πρώτου ὕλικου, ὅτε ριζικῶς μεταβάλλονται τὰ πράγματα.

Ὁ κ. καθηγητῆς διὰ λόγους σπουδῆς ἀκατανοήτου ἐξήσκησε μεγίστην ἠθικὴν θείαν ἐπ' ἐμοῦ νὰ κλείσω τὸ ἀρχεῖον ὅπως ὅπως. Κατενόησα ὅτι ἤθελε νὰ κάμῃ ἐν ἀπρόχειρον», ἐνοίονε Χατζηδακίκοι λέξι- κόν, θυσιάζων ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὴν θέλησίν του αὐτὴν τὴν ιδέαν τοῦ Νεοελληνικοῦ λε- ξικοῦ. Ἄντεστάθην ὅσον ἠμπόρεσα περισ- σότερον κατὰ τῆς ιδέας ταύτης καὶ ὁ φόβος περὶ τοῦ διαρκoῦς κινδύνου τοῦ συ- τήματος τοῦ μέλλοντος ἔργου μὲ ἔκαμε νὰ χρῆσιμοποιῶ μετὰ ταχύτητος πρωτοφρονῶς τὰ βοηθήματα. Ἔργασία περίπου 5 ἐτῶν ἐξετελέσθη εἰς διάστημα 2 ἐτῶν. Ἐχρησι- μοποίησα οὕτω τὰ πλείστα τῶν βοηθημά- των. Ἐπί τέλους περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου 1910 ὁ κ. καθηγητῆς ἔλθων εἰς τὸ γραφεῖον διέκοψε τὴν περαιτέρω ἀποδελ- τίωσιν. Ἡ ὑπολειφθεῖσα τότε συλλε- κτικὴ ἐργασία γίνεται τώρα. Διὰ τὸ γεγο- νὸς τοῦτο κατηγοροῦμαι τῶρκα ὅτι ἀφῆσα κενὰ εἰς τὸ ἀρχεῖον (τὰ κενὰ ταῦτα ὑπέδειξα ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐσχάτως!).

ἤρχισεν ἔπειτα ἡ ἀλφραθητικὴ κατάτα- ξις τοῦ ὕλικου. Ὁ κ. καθηγητῆς μόλις καὶ μετὰ βίας συγκατένευσε νὰ γίνῃ τότε ἡ συγκέντρωσις τῶν ἀρθρῶν διὰ τῶν γενικῶν δελτίων. Ἐβιάζετο «νὰ φύγουν οἱ παρακεν- τέδες», δηλαδή οἱ βοηθοί, ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον. Τοῦτο συνετέλεσεν εἰς ποιάν- τινά ἀταξίαν περὶ τὴν κατάταξιν τοῦ ὕλι- κου καὶ τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἀρθρῶν γε- νομένης ἐντὸς 2 περίπου μηνῶν μὲ ἡμερη- σίαν ἐργασίαν ἐμοῦ περίπου ὀκτώρων. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀρχεῖου ἤρχισεν ὁ κ. κα- θηγητῆς παραδόξως νὰ πληροφορηθῆται ἀπὸ τοὺς βοηθοὺς, ἂν ἐργάζομαι τακτικὰ καὶ δὲν χάνω τὸν καιρόν μου ἐδῶ καὶ ἐκεῖ! Τότε παραδόξως ἤρχισεν νὰ ἀπευθύνῃ εἰς ἐμὲ καὶ ἐπιπλήξῃ ἐνώπιον αὐτῶν. Ἦτο σχε- δὸν ἔτοιμον τὸ ἀρχεῖον κατὰ τὴν παραμο-

νήν τῶν Χριστουγέννων, ὅτε ἀναμένοντες μετὰ τινῶν βοηθῶν ἐν τῷ γραφείῳ χρημα- τικόν τι βοηθῆμα προσωρινῶς παρὰ τοῦ κ. καθηγητοῦ διὰ τὰς ἐορτάς (ὡς εἶχε συμβῆ καὶ ἄλλοτε), ἔπειδὴ εἶχεν ἐξαντλήσει ἡμᾶς ἡ ἀμισθία 3 μηνῶν, βοηθῆμα μὲν δὲν ἐλάβο- μεν ἐξηυτελισθῆν δὲ ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ κ. ἐφό- ρου τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῶν βοηθῶν ὡς «ψεύ- στης καὶ ἀπατεῶν», διότι δῆθεν διαρκῶς παρέτεινα τὰς ἐργασίας τοῦ ἀρχεῖου μὲ τὰς ἐκάστοτε τυμηματικὰς αἰτήσεις παρατά- σεως, διότι ἦτο ἀδύνατος ἡ αἰτήσεις μεγα- λου διαστήματος διὰ τοὺς αἰώνιους θυμῶς τοὺς ἀπορρέοντες ἐκ τῆς κατανοήτου σπουδῆς του. Ἐκτὸς τούτου ἐφέχθη ἐπὶ ἀμελείᾳ ὑπηρεσίας, διότι δὲν εἰργάζετο οἱ βοηθοὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐνῶ ὁ κ. καθηγητῆς «εἰργάζετο εἰς τὸ σπίτι του»!

Ἄπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ Ἰανουα- ρίου 1911, συντελεσθέντος τοῦ ἀρχεῖου καὶ ἀπομακρυνθέντων τῶν βοηθῶν, συνειργάσθη- μεν μετὰ τοῦ συναδέλφου κ. Ἐ. Πεζοπού- λου ἐπὶ 2 περίπου ἑβδομάδας ἐν τῷ γρα- φείῳ. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ Ἀπριλίου οὐδένα εἶδον πλέον ἐν τῷ γραφείῳ, τοῦ μὲν κ. συναδέλφου ἀσθενοῦντος, ὡς ἐπληροφορήθη, τοῦ δὲ κ. καθηγητοῦ, πρὸς ὃν κατὰ μῆνα ἔστειλλον γραπτῶς λογοδοσίαν, καταρτίσαν- τος τὸ μεγαλοφυῆς σχέδιον νὰ διορίσῃ «συν- επιτρόπους» τινὰς ἐκ τῶν μὴ γνωριζόντων τὰ πράγματα καὶ δυσμενῶς διακειμένων πρὸς ἐμὲ φιλολογικῶν του φίλων, ἵνα δι' αὐτῶν προβῆ εἰς τὴν ἀπόλυσίν μου, παί- ζων οὕτω συγχρόνως τὸν ρόλον τοῦ ἀθῶου καὶ ἐπιρρίπτων τὸ βῆρος τῆς ἀπολύσεώς μου εἰς ἄλλους. Οἱ διορισμοὶ οὗτοι τῶν «συνεπιτρόπων» δὲν ἔγιναν καὶ ὁ κ. κα- θηγητῆς ἤρχισεν νὰ ἐφαρμύξῃ ἄλλο σχέδιον ἀπομακρυνσεώς μου.

Ἐπισκεφθεὶς περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου τὸ γραφεῖον (οὐδεμίαν σοβαρὰν ὁδηγίαν ἐδωκε

διὰ τὴν σύνταξιν, ὡς ἐσχυρίζεται νῦν), ἀπε- φήνατο ὅτι ἀῖ συντακτικὴ μου ἐργασία εἶνε γελοία καὶ ἠμπορεῖ νὰ τὴν κάμῃ καὶ ἕνας φοιτητῆς! Μετὰ τὴν ἀπόφασίν του ταύτην δὲν τὸν εἶδον μέχρι τῆς κατὰ τὸ τέλος Ἰου- νίου ἀναχωρήσεώς μου εἰς Γερμανίαν. Περί- τὰ μέσα Ἰουνίου ἐξελέγη νέος συντάκτης, διδάκτωρ τις εὐνοοῦμενος τοῦ κ. καθηγητοῦ κατ' ἐμὲ ἄνευ τῶν ἀναγκαιῶν ἐπιστημονι- κῶν ἐφοδίων, ὁ κ. Ἰ. Λουλάκης. Ἔλαβεν ὅλας τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας νὰ παίξῃ ἀπέ- ναντί μου τὸ πρόσωπον ἐχθροῦ! Μολαταῦτα παρέσχον κατὰ τὰς 15 περίπου ἡμέρας πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου ὅλας τὰς ἀναγκαίας βοήθειας εἰς τὸν νέον. Εἰς τὸ ὑπόμνημά μου περὶ τοῦ ἂν ἔχη ἀντίρρησης ἢ ἐπιτροπὴ περὶ πληρωμῆς μου κατὰ τοὺς δύο μῆνας τῆς ἀπουσίας μου μετὰ διετῆ ἐξαντλητι- κὴν ἐργασίαν ὁ κ. καθηγητῆς δὲν ἔδωκεν ἀπάντησιν.

Ἐκ Μονάχου ἔστειλα εἰς τὸν κ. καθη- γητῆν εἰλικρινεῖς ἐξηγήσεις αἰρούσας πᾶσαν παρεξήγησιν μετὰ τῆς διαβεβαιώσεως ὅτι θὰ ἦμην ἐν περιπτώσει περαιτέρω δια- πληκτισμῶν ἔτοιμος νὰ ἀποχωρήσω τῆς ὑπηρεσίας, ἂν μοὶ παρείχοντο οἱ δύο δι- καιοὶ μισθοὶ τοῦ θέρους καὶ τὸ δικαίωμα τῆς χρήσεως τοῦ ἀρχεῖου χάριν τῆς ἀτομι- κῆς μου ἐργασίας. Ἔχον προτάσεις διὰ θέσιν συμπληρωματικὴν τῆς νῦν εἰς λύκειόν τι καὶ παρεκάλουν αὐτόν, ἔπειδὴ ἦσαν ἀρχαὶ τοῦ σχολικοῦ ἔτους, νὰ τύχω σαφοῦς ἀπαν- τήσεώς του. Ἔλαβον ἀπάντησιν ὅτι ταῦτα «θὰ τὰ ἀποφασίσῃ ἡ ἐπιτροπὴ». Ταῦτα γράφων πρὸς ἐμὲ, ἀπῆτει μετ' ὀλίγου ἡμέ- ρας τὴν ὑπογραφὴν τῆς παύσεώς μου ἀπὸ τότε διελθόντα ἐξ Ἀθηνῶν κ. Κ. Μενάρδον.

Ἐλθὼν ἐκ τοῦ ταξιδίου μου ἤκουσα ἐκ τῶν παρασκηνίων τσαύτας διαδόσεις θιγούσας με σοβαρῶς ὥστε ἐζήτησα ἀπὸ τὸν κ. καθηγητῆν ἐγγράφως ἐξηγήσεις.

Ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε τὴν ἀνασχόλησίν μου ἐπὶ τρεῖς ὡρας εἰς τὸ λεξικόν μὲ ἀνάλογον μισθόν, διότι εἶχον καὶ ἄλλην ἐργασίαν. Περὶ χρή- σεως ἀρχεῖου καὶ περὶ μισθῶν ταξιδίου δὲν ἐγένετο λόγος. Ἐνῆργησα διὰ ταῦτα εἰς τὸ σεβ. ὑπουργεῖον, τὸ ὅποιον ἐφάνη διατεθειμένον νὰ μὲ βοηθήσῃ. Τοῦτο ἀπήρσεν εἰς τὸν κ. καθηγητῆν. Διὰ νὰ μὴ χάσω ταῦτα τὰ ζητήματα, ἰδίως τὸ τοῦ ἀρχεῖου, ἤρχισα νὰ μετέρχωμαι τὴν κριτικὴν μου ὑπὲρ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Τὰ παρασκήνια ἤρχισαν διαδίδοντα νέας προσ- βολὰς βαρυτάτας κατ' ἐμοῦ. Τέλος εἰς τὰ μέσα τοῦ σχολικοῦ ἔτους, περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1912 ἐπληροφορήθη ἀπροσδο- κήτως ἐξ ἐγγράφου τῶν κ. Γ. Χατζηδάκη καὶ Π. Παπαγεωργίου ὅτι ἐλλείψει χρημά- των ἀπομακρυνόμεναι τῆς ὑπηρεσίας. Συντά- κται μόνιμοι ἔμειναν ὁ κ. Π. Παπαγεωργίου, εἰς ὃν εἶχον παραδώσει κατὰ τὸν μῆνα Ὀ- κτωβρίου τὴν ὑπηρεσίαν ὅλην καὶ τὸν μη- χανισμόν τοῦ ἀρχεῖου, ὁ κ. Ἰ. Λουλάκης καὶ ὁ μετὰ τοῦ κ. Π. Παπαγεωργίου ἐλθὼν ἐκ Θεσσαλονίκης γέρον κ. Ἰ. Τσικόπουλος. Μέχρι τοῦ θέρους ἀπεφασίσθη νὰ μείνουν οἱ ὕστερον προσληφθέντες συνάδελφοι κ. κ. Φ. Κουκουλῆς καὶ Ν. Δεκαβάλλας. Τὰ δὲ τοῦ συναδέλφου κ. Ε. Πεζοπούλου ἔμειναν ἐκκρεμῆ. Δι' ἐμὲ τὸν πρωτεργάτην τοῦ ἔρ- γου καὶ εἰδικόν εἰς τὸν Νεοελληνικόν κλά- δον «δὲν ὑπῆρχον χρήματα». Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ παρασκηνιακῶς ἐλέχθησαν καὶ πέντε τοῦλάχιστον ἄλλοι λόγοι ἀπολύσεώς μου, θιγόντες με κοινωνικῶς καὶ ἐπιστημονι- κῶς καὶ ἀναγκάσαντές με νὰ προβῶ εἰς συντόμους διαψεύσεις εἰς τὰς ἐφημερίδας.

Αὕτη ξηρότατα λεγομένη εἶνε ἡ ἔκθεσις τῶν κατὰ τὴν διοίκησιν τοῦ λεξικοῦ κατὰ τὰ 2 περίπου ἔτη τῆς καταρτίσεως ὑπ' ἐμοῦ τοῦ ἀρχεῖου καὶ κατὰ τὸν ὀλίγον χρόνον τῆς

ΑΙ ΑΝΟΙΞΙΑΤΙΚΑ ΑΜΦΙΕΣΕΙΣ

ἀπασχολήσεώς μου ὡς συντάκτου. Ἐκτὸς ὅμως τούτου συνέβησαν καὶ ἄλλα ἐπεισόδια ἀποδεικνύοντα ὅτι τὸ κοινὸν τοῦ λεξι-
κοῦ ὁ κ. καθηγητῆς τὸ ἐφικτάσθη ὡς μέσον συγκεντρώσεως ὁμοφρόνων παραδεδομένων ψυχῆ τε καὶ σώματι εἰς αὐτὸν καὶ ἐξ ἀνάγκης ὑπακούοντων εἰς αὐτὸν καὶ ἐρευνητικῶς καὶ ἰδεολογικῶς. Τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς ἐπεισοδίων.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἀρχείου περὶ τὰς 15 φορές ἦλθεν εἰς τὸ γραφεῖον ὁ κ. καθηγητῆς. Ἐκ τούτων μόνον 2 ἢ 3 φορές ἔφερον αὐτὸν ἐκεῖ λόγοι σχετικοὶ πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν. Τὰς ἄλλας ἦλθεν ὡς ἄνθρωπος ἔχων τοὺς ὑποκόους του ἐκεῖ καὶ ἀξιῶν νὰ κανονίσῃ καὶ τὴν ἔξω τῆς ὑπηρεσίας των ἐπιστημονικὴν καὶ κοινωνικὴν των πορείαν. Ὅτε κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1910 ἐξεδόθη ἡ διατριβὴ μου Ein Kapitel ἐδέχθη ὑπαινιγμούς τοῦ κ. καθηγητοῦ δὴ ἦθεν ἐπὶ ἀμελείᾳ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ. Ὅτε κατ' Αὐγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξεδόθη ἡ πραγματεία μου *Περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν μνηῶν* ἐπανελήφθησαν τὰ αὐτὰ καὶ προσέτι τὰ παρασκηνία ἐφρόνουν ὅτι «ἡ ἐπιτροπὴ με πληρώνει διὰ νὰ κάμνω τὴν ἐργασίαν τοῦ λεξικοῦ καὶ ὄχι νὰ χάνω τὸν καιρὸν μου ἐδῶ καὶ ἐκεῖ». Ἡ δημοσίευσίς ἐν ταῖς «Παναθηναίαις» ἀρθρῶν μου διασχητικῶν τῆς Κοινῆς γνώμης ἐπὶ ζητημάτων τοῦ κλάδου μου ἐξέγειρε τὴν μῆνιν τοῦ κ. καθηγητοῦ. Δι' ἐπιστολῆς του μάλιστα κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον 1910 ἐξέφρασε τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀποσύρω τοιοῦτόν τι ἀρθρον μου ἐκ τῶν «Παναθηναίων».

Ἡ δημοσίευσίς τῆς ἐπὶ ὑψηλείᾳ διατριβῆς μου «Φωνητικὰ καὶ Ὄρθογραφικὰ» κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον τοῦ 1911 τὸν ἔφερε μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐκθέσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἀξιοπρέπειάν του ὡς καθηγητοῦ, διότι μολονότι ὁ ἐνδεδειγμένος μέλλων

εἰσηγητῆς τῆς ὧν ἐζηυτέλισεν αὐτὴν δημοσίᾳ διὰ κριτικῆς ἀδικαιολογήτου πρὶν ἢ εἰσαχθῆ εἰς τὴν σχολήν. Διὰ τοῦ κητὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1910 φυλλάδιου μου «Φιλολογία-Ἐκπαίδευσις-Κοινωνικὴ μόρφωσις» ἔδωκα ἐν γενικαῖς γραμματικῆς τὸ πρόγραμμα, καθ' ὃ σκέπτομαι νὰ βαδίσω ἰδεολογικῶς. Δυσηρέστησα διὰ τούτου φιλολογικούς τινας φίλους τοῦ κ. καθηγητοῦ, ὧν ἡ δυσαρέσκεια κατέληξεν ὅπως περιέγραψα ἄλλοτε. Ὁ κ. καθηγητῆς δι' ἐπιστολῆς του κατέστησέ μοι γνωστὸν ὅτι αὐτὸν ἔφερα εἰς δύσκολον θέσιν πρὸς τοὺς «ἐψηφισμένους συνεπιτρόπους του» καὶ ὅτι ἔπρεπε «νὰ καύσω τὸ ἐλεεινὸν φυλλάδιον» καὶ ὄχι νὰ φροντίζω περὶ διαδόσεως τῶν ἐν αὐτῷ ἰδεῶν. Ἠναγκάσθη τότε νὰ ὑποδηλώσω ὅτι ἐν περιπτώσει ἀπαιτήσεων ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεώς μου θὰ ἤμην ἡναγκασμένος νὰ ἀπέλθω τῆς ὑπηρεσίας. Ἡ κατάστασις τῆς ὑπηρεσίας δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀπομάκρυνσίν μου καὶ ἀπεσοδήθη τότε προσωρινῶς ἡ ὀργὴ τοῦ κ. καθηγητοῦ. Δεύτερον φυλλάδιόν μου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐθνικοὶ καὶ γλωσσικοὶ ἐφιάλται» κατ' Ἰούνιον τοῦ 1911 ἐχαρακτήρισθη ἐν ταῖς παρασκηνίοις ὡς αὐθρὺς κατὰ τῶν διδασκάλων». Τὸ τρίτον φυλλάδιόν μου «Προλεγόμενα εἰς τὸ λεξικόν», δι' οὗ ἐσκόπουν νὰ προκαταλάβω τὴν Κοινὴν γνώμην δι' ἐνδεχόμενον πραξιοπνημα κατ' ἐμοῦ, ὅπερ γότε ἔτι προησθιανόμην καὶ ὅπερ πράγματι δὲν μοι ἐδόθη καιρὸς νὰ διαφύγω προὐκάλεσε παντοίας δυσφήμους διαδόσεις τῶν παρασκηνίων, ὧν ἀπόρροια ἦτο ἐλεεινὸν τι ἀρθρογράφημα κατ' ἐμοῦ ἐν τῇ «Ἐσπερινῇ» ὑπὸ ἰδιώτου τινὸς ἔχοντος σχέσιν πρὸς τοὺς παρασκηνιακοὺς τούτους κύκλους. Ἐν τῷ τετάρτῳ φυλλάδιῳ μου «Στοιχειώδης θεωρία» τῷ προσβλάντι τὰς διαδόσεις τῶν παρασκηνίων καὶ ἀναπτύξαντι πληρέστε-

Δύο ἀπὸ τὰς παρισινὰς βασιλίσσας, αἱ ὁποῖαι ἐπέδειξαν τὰς ὠραιότερας ἐαρινὰς ἐνδυμασίας

ρον τὰ κατὰ τὸ ζήτημα τῆς χρήσεως τοῦ ἀρχείου ἤλθε καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου. Τὸ ἀρχεῖον ἦτο ἔτοιμον, τὸ σύστημα τῆς συντάξεως εἶχε δοθῆ, τὰ πάντα ἦσαν καλῶς διηυθετημένα ὑπὸ τοῦ κ. καθηγητοῦ καὶ χωρὶς νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν οὔτε ἡ ὑπηρεσία μου οὔτε αἱ δίκαιαι ἀξιώσεις μου, οὔτε ἡ εἰδικότης μου εἰς τὸν Νεοελληνικὸν κλάδον οὔτε τὸ ἀκατάλληλον τοῦ χρόνου πρὸς εὔρεσιν ἄλλης ἀσχολίας ἀπεμκρύνθη τῆς ὑπηρεσίας. Ἡ προσβολὴ τῶν οικονομικῶν μου ἄλλως τε ἦτο φαίνεται ἐν μέρος τοῦ προγράμματος τῆς πολεμικῆς τοῦ κ. καθηγητοῦ, διότι αὐτὸς εἶνε ὁ κυριώτερος λόγος τῆς περικοπῆς τῶν μισθῶν τοῦ ταξιδιῶν μου, νὰ ἀλθῶ δηλαδὴ εἰς δύσκολον θέσιν ὡς πρὸς τὸ γενικὸν σύγγραμμα μου ἐπὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης, τὸ ὁποῖον ἐτάραξε φαίνεται σοβαρῶς τὰ νεύρα τοῦ κ. καθηγητοῦ.

Ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται, αἱ μὲν ἀντιλήψεις τοῦ κ. καθηγητοῦ περὶ τοῦ σχεδίου τοῦ λεξικοῦ καὶ τοῦ συστήματος τῆς ἐργασίας ἦσαν ἄρθρην ἐσφαλμέναι καὶ ἡ ἀνάμιξις του ὡς διευθυντοῦ τῆς ἐργασίας ἐγίνε κκῶν πρόξενος, αἱ δὲ ἀξιώσεις του ἐκ τῶν συντακτῶν ὑπὸ ἔποψιν ἰδεολογικὴν καὶ ἐρευνητικὴν ἦσαν τυραννικώταται καὶ ἤμιστα ἀρμύζουσαι εἰς ἐπιστήμονα. Διὰ νὰ μὴ ὑπάρχη δὲ καμμία ἀμφιβολία περὶ τῆς πορείας του ταύτης, ἀφοῦ ὁ κ. καθηγητῆς χαίρει παρ' ἡμῖν φήμην κορυφαίου ἐπιστήμονος, ἀνυχάζομαι νὰ ὑποδηλώσω ὅτι ἡ φήμη αὕτη δὲν εἶνε ὀρθή, διότι τοιαύτη ἦτο ἡ πορεία τοῦ κ. καθηγητοῦ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ σταδίου του, ἦτοι ἔλλειψις συστήματος καὶ διοικητικῆς ἱκανότητος, ἐγκατάλειψις τῶν γενικῶν ἀρχῶν, ἔριδες πρὸς τοὺς συναδέλφους τοῦ

κλάδου του καὶ καταδίωξις κατὰ πάντων. Συνέπειαι τῆς πορείας του ταύτης ἦσαν ὁ Γόρδιος δεσμός τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, οἱ διαρκεῖς πόλεμοι, αἱ διαρκεῖς διαίρεσεις, τὰ πάθη καὶ ἡ παρατηρούμενη παρέκκλισις τοῦ διδασκαλικοῦ κλάδου ἐκ τῆς εὐθείας οδοῦ.

Ἀντὶ νὰ συνεργασθῆ μετὰ τῶν συναδέλφων τοῦ κλάδου του ὁ κ. καθηγητῆς, ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεώς του ἐκήρυξε πρὸς αὐτοὺς ἀμείλικτον πόλεμον καὶ παρδῶσας τὰς γενικὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιστήμης του εἰς τοὺς κλασσικιστὰς ἐχρησιμοποίησεν εἰς ἀντάλλαγμα τὴν δύναμιν αὐτῶν διὰ νὰ ἀντιπολιτευθῆ πάντα συνάδελφόν του, νὰ συγκεντρώσῃ ὅλην τὴν δημιουργικότητα τὴν ἐπὶ τοῦ πρώτου ὑλικοῦ στηριζομένην εἰς χεῖράς του, νὰ παρεμβάλλῃ προσκόμματα εἰς πάντα δεικνύοντα τάσιν πρὸς πρόοδον διὰ νὰ φαίνεται ἴσως μόνος αὐτὸς ἐν Ἑλλάδι δρῶν ἀξιολόγως.

Κατώρθωσε πραγματικῶς νὰ ἐπισύρῃ οὔτω τὴν ἐκτίμησιν τῶν ξένων ὡς κατέχων μόνος αὐτὸς τὰς κλειδὰς τῆς ἐρεύνης, δηλ. τὸ πρῶτον ὑλικόν, ἐνῶ συγγρῶνας ἡ ἠθικὴ αὕτη βοήθεια τῶν ξένων τὸν ἐνεδυνάμωνεν εἰς τὴν ἐρήμωσιν τῆς γενεθλίου ἀπὸ πάσης ἀξίας λόγου ζωῆς. Ἡ λογοκρισία καὶ ἡ ἀπηνῆς καταδίωξις κατὰ παντὸς ἀνθισταμένου συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἀποφύγῃ τὸν κοινωνικὸν ἔλεγχον διὰ τὰς παραβάσεις τῶν ἐπιστημονικῶν ἀξιωματῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐδ' ὁ ἐπιτηδειότερος τῶν ἀνθρώπων δύναται νὰ διαψεύσῃ τὸ ἀρχαῖον ῥητόν «οὐκ ἂν λάθοις πονηρὸς ὢν», ἐγράφη ἐσχάτως περὶ τοῦ κ. καθηγητοῦ ὑπὸ Γερμανοῦ ἐπιστήμονος περιωπῆς Thumb ὅτι «der Hatzidakis ist in der Sprachfrage Hals ein Parteimann zu betrachten». Ἦτοι «Ὁ Χατζηδάκης ἐν τῷ γλωσσικῷ ζητήματι πρέπει νὰ θεωρηθῆ

ὡς κομματικῶς πολιτευόμενος». Ἐπειδὴ δὲ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα εἶναι συζήτησις περὶ γενικῶν ἀρχῶν μετὰ τῶν ἐπιστημόνων, ἡ ἀπόφανσις αὕτη τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἄρνησιν αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ κ. Χατζηδάκη ὡς ἐποπτικοῦς ἐπιστήμονος.

Ἐπολέμησεν ἀδίκως πρὸς πάντα συνάδελφόν του ἐν τῷ κλάδῳ καὶ δι' ὅλων τῶν μέσων, συμφύρων τὴν ἐπιστήμην πρὸς ἀσχέτους μὲ αὐτὴν λόγους, κυρίως δὲ ἐπολέμησε μὲ κοινωνικὰ μορομολύπεια (= ἀγράμματος, μκκλιαρός, ἀντεθνικός μισέλλη, κλ.). Τὸ σπουδαιότερον ἐλαττήριον τῶν πολέμων του ἦτο συναδελφικὴ ἀντιζηλία. Ἀφοῦ ἐξεμηδένισεν ἐν Ἑλλάδι πάντα ἀντίπαλον ἔπαθεν ἀντιστρόφως τὸ ἀή Ἑλλάς δὲν σὲ χωρεῖ». Ἐκ νεότητός του ὑπέβλεπε τὸν μακρὴν Krumbacher ἐκ φόβου μὴ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν τιμὴν τῆς καταρτίσεως τῆς Νεοελληνικῆς γραμματικῆς, τὴν ὁποῖαν δὲν ἤξιώθη νὰ κάμῃ ὁ ἴδιος. Ἐντεῦθεν αἱ πρῶται ἀψιμαχίαι του πρὸς τὸν Krumbacher. Ἦσυχασεν ὅταν ὁ Krumbacher ἐτρέπη ὀριστικῶς πρὸς τὸν γραμματολογικὸν κλάδον. Ὅταν ὁ Krumbacher ἐξέδωκε τὸ περὶ γλωσσικοῦ ζητήματος σύγγραμμά του, ἐξηγέρθησαν καὶ πάλιν αἱ πικρὰ ἀναμνήσεις. Διὰ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν λόγους ἤλθεν εἰς ἔριδα σφοδρὰν πρότερον μὲ τὸν Ψυχάρην. Ἄλλ' εἰς τὸν πρὸς τὸν Ψυχάρην πόλεμόν του κατώρθωσε νὰ κρυφθῆ κκλά. Ὁ ἄγριος πόλεμός του πρὸς τὸν προπηλακισθέντα ὡς μισέλληνα ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῶν ξένων ἀγαπήσαντα τὴν Ἑλλάδα Krumbacher, τοῦ ἐχάρισε πολλὰ κολακευτικὰ ἐπίθετα ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐσχάτως καὶ μερικὰς κρίσεις, ὡς ἐξῆς : «Χατζηδάκη, Νέα ἀνυλερόμενα πρὸς τὸν K. Krumbacher... Das übrige gehört nicht zur Wissen-

schaft». Ἦτοι, ἀφοῦ ὁ Γερμανὸς κριτῆς λέγει λέξεις τινὰς περὶ τῆς διατριβῆς κρίνει διὰ τὸ ὑπόλοιπον ὅτι «οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν ἐπιστήμην».

Μετὰ τὰ γενικὰ αὐτὰ θς ἔλθωμεν πάλιν εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς. Εἶχον καὶ ἔχω ὅλην τὴν διάθεσιν νὰ δράσω ἀξιολόγως καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἐπὶ τοῦ κλάδου μου καὶ οὐδεμίαν ἀφορμὴν ἐδώκα πρῶτος εἰς αὐτόν. Ἦνυχάζομαι νὰ στραφῶ καὶ κατ' αὐτοῦ μόνον ὅταν τὸν εἶδον ὀρθούμενον ὡς μέγα ἐμπόδιον ἐνώπιόν μου. Τὰ ἐξ αὐτοῦ προβλήθέντα ἐμπόδια, ἄτινα μὲ ἀνάγκασαν νὰ καταφύγω εἰς ἀξιοπρεπῆ κριτικὴν, εἶνε πολλὰ πλᾶ, ἀλλὰ δύνανται νὰ συγκεφαλαιωθῶσιν εἰς τὰς ἐξῆς τρεῖς κατηγορίας. Πρῶτον διαφωνία ἡμῶν ὡς πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦ λεξικοῦ, εἰς ὃ καὶ ἀκουσίως του ἐνίκησαν τελείως αἱ ἀντιλήψεις μου τὰς τελείως ἀσυναρτήτους ἀντιλήψεις του, δι' ἧς προσεβλήθη πολλὰ ὑπ' αὐτοῦ. Δεύτερον ἀξιώσεις αὐτοῦ πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεώς μου, ἣν ἀξίωσιν καταπολεμῶν συνέβη νὰ στερηθῶ τῆς ἐν τῷ λεξικῷ θέσεώς μου ὑπ' αὐτοῦ, ἣτις ἐδόθη εἰς εὐνοούμενον του ἐστερημένον τῶν ἀνυχάζομαι ἐπιστημονικῶν ἐφοδίων. Τρίτον ἀξιώσεις αὐτοῦ πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐπιστημονικῆς παραγωγικότητός μου, ἣν ἀξίωσιν καταπολεμῶν ἔπαθεν ἄλλα κκκὰ ὑπ' αὐτοῦ καὶ μετὰ τούτων ἐστεροθήναι καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς χρήσεως τῆς ὑπ' ἐμοῦ καταροισθείσης συλλογῆς τοῦ ἀρχείου χάριν τῆς ἀτομικῆς μου ἐργασίας καὶ τῆς προόδου τῆς ἐρεύνης ἐν τῷ Νεοελληνικῷ κλάδῳ.

Ὁ κ. καθηγητῆς καὶ μετὰ τὴν συντέλεσιν τοῦ τελευταίου πραξικοπήματός του, ὅπερ εἶνε κατ' ἐμὲ ἡ ἐπιστημονικὴ του καταδίκη, ἔκρινε κκκὸν νὰ προβῆ εἰς ποικίλας ἐπισήμους καὶ ἀνεπισήμους δηλώσεις (τὸ παρασκήνιον πρὸς τοὺς ἄλλοις μετέδωκε

καὶ τὴν τερατώδη πληροφορίαν ὅτι ἐγὼ «ἐθύμωσα διότι δὲν ἤθελε νὰ μὲ κάμῃ καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου» (!!) ὁ καθηγητὴς ὁ δεικνύων οὕτω ὅτι δὲν διακρίνει καὶ ἀλόγητα τὰ στοιχειώδη καθήκοντά του, ὅτι δηλ. εἶναι μόνον συμβουλευτικὸν πολιτικῶν ὄργανον καὶ ὄχι καθηγητοποιός). Ἀλλὰ βεβαίως καὶ ἂν τύμους ὀλοκλήρους γράψῃ ὁ κ. καθηγητὴς διὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀπολογούμενος ἢ προσβάλλων θὰ μείνῃ ἀσυγχώρητος εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀληθῶν ἐπιστημόνων καὶ ἢ μόνῃ δικαίωσί; του θὰ ἦτο ἢ ἀναγνώρισις καὶ διόρθωσις τῶν ἀτόπων τούτων. Διότι ἢ ἀλήθεια, καὶ ἂν τώρα ἐπισκοπισθῇ προσωρινῶς ἀπὸ ἀτομικῶν συναισθημάτων ἢ ἀπὸ δυσκαλογίαν κοινωνικῆς δυνάμεως, δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ ἐπικρατήσῃ. Ἀπορεῖ λοιπὸν ἀληθῶς τις τί θὰ κερδήσῃ ὁ ἐπιστήμων ὁ προσπαθῶν νὰ στηρίξῃ ἐπὶ ψεύδους τὸ οἰκοδόμημά του, ἂν κορέσῃ μὲν προσωρινῶς πάθος τοῦ τι ἢ πείσῃ τοὺς ἀπλοικωτέρους, κατακριθῇ δὲ δριμύτερον τοῦ δέοντος μετὰ τινὰ χρόνον ὡς κτταστρέψκς καὶ τὰ καλὰ του διὰ τῶν κακῶν του.

Διὰ τοῦ συμφυροῦ τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ κοινωνικῆς του δράσεως ὁ κ. καθηγητὴς ἔκαμε καὶ εἰς ἐμὲ ὅ,τι καὶ εἰς ἄλλους προηγουμένους μου, δηλ. ἔκαμε κατάχρησιν τῆς κεκτημένης κοινωνικῆς του δυνάμεως. Ἐκτὸς τούτου ἐπιστημονικῶς μετῆλθε τὴν γνωστὴν ἐλεεινὴν μέθοδον παρ' ἡμῖν τοῦ ἐξευτελίσειν τὴν ἐργασίαν τοῦ ἄλλου δι' ὑποδείξεως μεμονωμένων σφαλμάτων, εἰς ἃ πᾶς τις ὡς ἄνθρωπος ὑπόκειται. Ἡ ἐνδεδειγμένη πορεία τῆς ἀμύνης μου θὰ ἦτο ἀφ' ἐνός μὲν ἢ προσπάθειαν πρὸς ἀπογύμνωσιν του ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς δυνάμεως διὰ τῆς ὑποδείξεως εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν τρόπων καθ' οὓς ἐκτῆθη αὕτη καὶ τῶν κακῶν, ὧν ἔγινε καὶ ἀπειλεῖ ἐκ νέου

νὰ γίνῃ κίττα, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἢ ὑπόδειξις οὐκ ὀλίγων σφαλμάτων ἐν τῇ μέχρι τοῦδε ἐπιστημονικῇ παραγωγῇ του, ἣν ἔχει τὴν ἀφέλειαν νὰ θεωρῇ ὡς τὸ πᾶν καὶ δι' ἣν ἀξιοῖ ἴσως νὰ τῷ ἀναγνωρισθῇ ὁ τίτλος τοῦ νέου Κοραῆ. Περιορίσθην ἀπλῶς εἰς ἄμυναν κατὰ τῶν προσβολῶν του καὶ ἀπέφυγα νὰ πράξω τὰ ἀνωτέρω καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ κυρίως διὰ δύο σκέψεις. Πρῶτον μὲν διότι διὰ τοιούτων ἐνεργειῶν ἢ ἐπιστήμη δὲν κερδίζει σχεδὸν τίποτε θετικόν, ἐκτὸς μόνον τοῦ ἀτόπου νὰ χρησιμοποιῆται ἢ ἐπιστημονικῇ ἔρευνα ὡς μέσον πρὸς σκοποὺς ἀλλοτρίους. Δεύτερον δὲ διότι φρονῶ ὅτι ἢ ἔμμεσος ἀπάντησις εἰς ὅλα τὰ περὶ ἐμοῦ λεχθέντα καὶ πραχθέντα ὑπ' αὐτοῦ, ἣτις θὰ δοθῇ, προσσχῶς διὰ νέων ἐργασιῶν μου καὶ βραδύτερον διὰ τῆς καταρτίσεως ἔργου γενικοῦ ἐπὶ τοῦ κλάδου μου, θὰ εἶνε ἢ ἀρίστη τῶν νικῶν κατὰ τοῦ δαίμονος, ὅστις ἀπὸ τριακονταετίας ταράσσει τὰ καθ' ἡμᾶς.

3

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπεθύμουν νὰ ἴδω λήγοντα τοῦτον τὸν ἀγῶνα κατ' ἐμοῦ, ὅτε ἐκπληκτος εἶδον κατ' αὐτὰς νέαν ἐκτενῆ κριτικὴν κατ' ἐμοῦ τοῦ κ. καθηγητοῦ εἶνε αὕτη ἴσως ἢ γνωστὴ μέθοδός του) ὑπὸ τὸν τίτλον *Τρίτη καὶ τελευταία* (ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. 24 σελ. 308 ἐξ.). Ἐν αὐτῇ μετὰ νέας κρίσεως περὶ τῆς διατριβῆς μου *Φωνητικὰ καὶ Ὀρθογραφικὰ* συμφύρει καὶ πάντα τὰ γεγονότα καθ' ἡμᾶς. Διὰ τὸν ἐν τῇ διατριβῇ μου ὑποστηρικθέντα νόμον τῆς ἐξασθενώσεως ἐδήλωσα ἤδη ὅτι θὰ γράψω ἐκτενῶς προσσχῶς καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἢ τρίτη κρίσις τοῦ καθηγητοῦ παρείλακε (ἀφοῦ ἤδη τῷ ὑπεδηλώθη ὅτι παρείλακε καὶ ἢ δευτέρα του) καὶ ἐγὼ κρίνω περιττὸν νὰ ἀπαντήσω

καὶ αὐτὴν. Περιορίζομαι λοιπὸν μόνον εἰς τὸ νὰ ἀνακρίσω τὰ ἄλλα λεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἶνε διαστροφῆ τῶν πραγμάτων, ὡς ἐξῆς (πρβλ. ἐλάστοτε τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα).

Ἐν σελ. 308 ἐν ἀρχῇ ἀμέσως παραθέτει ἀτελεῖς τινὰς φράσεις περισυλλεγείσας ἄνευ τῶν συμφραζομένων ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευμάτων μου, ἵνα δείξῃ ὅτι «ἀλοσυμῶ» ἐν τοῖς γραφομένοις μου. Ἐκαστος δύναται νὰ φηνασθῇ πόσον τοῦτο εἶνε ἄτοπον. Ἐκτὸς τούτου μίαν φράσιν «ἦσαν ἀναγκαῖα» κλπ. ἀνακριβῶς λέγει ὅτι ἔλαβεν ἐκ παραγματείας μου ἀφιερωθείσας εἰς αὐτὸν ἄλλοτε, διότι αὕτη ἐγγραφή ἐν τῷ φυλλαδίῳ μου «*Στοιχειώδης θεωρία*» ἐν σελ. 27.

Ἐν σελ. 309 παραδιζωσκέ κατηγορεῖ ὅτι διὰ φράσεώς μου τινος ἐσυκοφάντησα αὐτὸν ὡς κακὸν διαχειριστὴν χρημάτων τοῦ λεξικοῦ, ἐνῶ ἐγὼ πασιφανῶς ἰσχυρίσθην μόνον ὅτι ἀνέκαθεν δὲν ἐδειξεν οὗτος καθαράς γραμμὰς ἐπιστημονικῆς καὶ κοινωνικῆς δράσεως, ἀλλὰ ἵνα δρᾷ ὄχι πάντοτε κατὰ τῆς ιδέας μετείχεν ἕως τώρα σωματείων ἐξ ἀνθρώπων σοβαρῶν μὲν, ἀλλὰ μὴ γνωριζόντων τὰ πράγματα, ὧν σωματείων ἦτο συνήθως «ἀντιπρόεδρος».

Ἐν σελ. 309 μὲ κατηγορεῖ ὡς ἀγνώμονα πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν ὑποστήριξιν του. Τοῦτο ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὡς οἶονεὶ τραγικὴ εἰρωνεία. Ἐλαβον παρ' αὐτοῦ θέσιν τινὰ εἰς τὸ λεξικὸν ὡς εἰδικὸς εἰς τὰ τοῦ κλάδου τούτου καὶ ὑπότροφος τοῦ κράτους. Μετὰ ἐξαντλητικὴν ὑπηρεσίαν καὶ παντοίους ἐξευτελισμοὺς εἶχον ὡς μόνον κέρδος ἐν σύνταγμα ἐχθρῶν καὶ τὴν ἀπόλυσίν μου. Διὰ ταῦτα ἴσως φρονεῖ ὅτι πρέπει νὰ τῷ εἶμαι διὰ βίου εὐγνώμων.

Ἐν σελ. 309 μὲ κατηγορεῖ ὅτι προσβάλλω διὰ φράσεώς μου τινος τοὺς τιμήσαν-

τας αὐτὸν ξένους, ἐνῶ ἐγὼ ἰσχυρίσθην ὅτι αἱ τιμαὶ τῶν ξένων δὲν πρέπει νὰ ἐπιρρωνύουσι διαθέσεις πρὸς ἐρήμωσιν τῆς γενετήρας ἀπὸ τῆς ζωῆς χάριν ἀτομικῶν ὀρέξεων.

Ἐν σελ. 315 γίνεται τι πολὺ κακὸν ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ καθηγητὴς κ. A. Thumb ἐκρινεν εὐμενῶς τὴν κατὰ τὰς ἐν Γερμανίᾳ σπουδὰς μου γραφεῖσκαν παραγματείας μου Ein Kapitel. Εἰς τὸ τέλος ὅμως αὐτῆς (σελ. 100 ἐξ.) προσετέθη ὑπ' ἐμοῦ τότε ἐπίλογός τις περὶ τοῦ γλωσσικῶ ζήτηματος, ὅπου ἐποπτικῶς μὲν ἴσταμαι ἐπὶ ὀρθοῦ ἐπιπέδου, ἀλλὰ δι' ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς κοινωνικῆς πείρας τότε ἔκρινα κακῶς διὰ τὰς παρ' ἡμῖν μερίδας καὶ ἀπέκλινα τότε μᾶλλον ὑπερτῶν γνώμων τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Χατζηδάκη. Τὴν γνώμην μου ταύτην ἐζήλεγξεν ὡς ἐσφαλμένην ὁ κ. Thumb, ἀλλὰ συγχρόνως λαβὼν ἐν τῷ μετὰ τὸ φυλλάδιόν μου *Φιλολογία-Ἐκπαιδευσις-Κοινωνικὴ μόρφωσις* ἐν ὑποσημειώσει του διώρησε τὸ μέρος τοῦτο τῆς κριτικῆς του ἐπαινετικῶς ἐκφρασθεῖς ὑπερ ἐμοῦ, ἐνῶ συγχρόνως ἔκαμε παρατηρήσεις τινὰς αὐτόθι εἰς τὸν καθηγητὴν κ. Γ. Χατζηδάκην. Ἡ διορθωθείσα αὕτη κρίσις τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ περὶ γνώμων μου δικαιολογουσῶν τὸν κ. Χατζηδάκην χρησιμοποιεῖται νῦν ἀτοπώτατα ὑπὸ τοῦ κ. Χατζηδάκη κατ' ἐμοῦ. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων λοιπὸν ὁ Γ. Χατζηδάκης ψέγει οὕτω ἐμμέσως τὸν Γ. Χατζηδάκην διὰ τοῦ ἐπιχειρήματός του.

Ἐν σελ. 316 μὲ κατηγορεῖ διὰ τὰς κρίσεις μου περὶ τοῦ συγγράμματός του Einleitung καὶ περὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὰ Essais τοῦ κ. I. Ψυχάρη. Εἰς τὸν κ. I. Ψυχάρην ἔκαμεν ὁ κ. Γ. Χατζηδάκης εἰς μεγαλύτεραν βηθμίδα ὅ,τι ἔκαμῃ τὴν εἰς ἐμὲ καὶ διὰ τοῦτο ἢ κρίσις μου ἐκείνη ὀδραμῶς ἦτο ἐσφαλμένη.

Ἐν σελ. 316 μὲ ψέγει διότι ὠνόμασα τὸν μακαρίτην K. Krumbacher διαλλακτὴν τῶν δύο παλαιουσῶν παρ' ἡμῖν ἰδεολογιῶν, ἐνῶ αὐτὸς τὸν παρέστησεν ὡς μεροληπτοῦντα ὑπὲρ τῶν δημοτικιστῶν. Ὁ ἰσχυρισμὸς μου εἶνε ἀληθής. Ἄν δὲ ὁ K. Krumbacher ἀνεκηρύχθη ὡς ἐχθρὸς ὑπὸ τοῦ κ. Χατζηδάκη, τοῦτο ἔγινε διότι παραδόξως συμβαίνει νὰ θεωρῆται ὑπ' αὐτοῦ ἐχθρὸς πᾶς ἐρευνητῆς ἐπὶ τοῦ Νεοελληνικοῦ κλάδου.

Ἐν σελ. 316 ἀναλαμβάνει νὰ ὑπερασπισθῆ τὸν κ. Π. Παπαγεωργίου διὰ τινὰς διαφορὰς μου πρὸς αὐτόν. Ὁ κ. Π. Παπαγεωργίου δύναται θεαίως νὰ πράξῃ τοῦτο μόνος του. Τὸ ὅτι ἀντ' αὐτοῦ ὀμιλεῖ ὁ κ. Γ. Χατζηδάκης, τοῦτο δηλοῖ ἢ ὅτι οὗτος εἶνε οἰονεὶ διληγὸρος τοῦ κ. Π. Παπαγεωργίου διότι παρέσυρσεν αὐτόν καὶ τὸν κατέστησε συνένοχον εἰς τὸ κατ' ἐμοῦ πραξικόπημά του ἢ ὅτι ὁ κ. Γ. Χατζηδάκης ὀμιλεῖ ὡς ἀρχηγὸς κόμματος. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἢ θέσις του ἐπιστημονικῶς δὲν εἶνε ἀξιόπαινος.

Ἐν σελ. 317 κακῶς λέγει ὅτι τὸν ἄλλοτε ἰσχυρισμὸν του περὶ φόβου του ἀπὸ ναυάγιον, ἂν ἠκολούθει πορεῖαν ἄλλην ἀπὸ τὴν μέχρι τοῦδε πολιτικὴν του, ἔλαβον ἐγὼ ἐκ τοῦ ἀγῶνός του πρὸς τὸν μακαρίτην K. Krumbacher, ἐνῶ τοῦτο εἶπεν ὁ κ. Γ. Χατζηδάκης πολὺ πρότερον, ἐν τῇ «Ἑλλάδι» τοῦ Ἀμστελοδάμου, ὅτε εὐρέθη εἰς δύσκολον θέσιν ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων ἰδιώτου τινὸς Καζαντζῆ.

Ἐν σελ. 318 μὲ κατηγορεῖ διότι δὲν ἀκολουθῶ τὸν Γερμανὸν τὸν ὀνομάσαντα αὐτὸν «gravissimus auctor». Κατ' ἐμὲ δὲν δύναται θεαίως νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τοῦτον ὁ ἐρευνητῆς ὁ ἀποκλείων τοὺς ἄλλους νὰ ἐργασθῶσιν ἐπὶ τοῦ πρώτου ὑλικοῦ, ἐφ' οὗ στηρίζεται ἡ μεγάλη δημιουργικότης,

καὶ ὁ ἐρευνητῆς ὁ ζητῶν νὰ στηρίξῃ τὸ οἰκοδόμημά του διὰ πιέσεων καὶ καταδιώξεων.

Ἐν σελ. 318 μὲ κατηγορεῖ ὅτι δῆθεν τὸν ἔψεξα ὡς κρίναντα κακῶς τὸν ἐτὶ ὑφηγεσίᾳ διατριβὴν μου. Δὲν τὸν ἔψεξα διὰ τοῦτο, διότι τοῦτο ἦτο δικαίωμα του, ἀλλὰ διότι παρὰ τὰ Πανεπιστημιακὰ ἔθιμα ἔκρινε τὴν διατριβὴν μου πρὶν ἢ εἰσαχθῆ εἰς τὴν σχολὴν.

Ἐν σελ. 319 μὲ κατηγορεῖ διότι δῆθεν παρατήρησιν τοῦ τινὰ τὴν ἀνήγαγον ἐγὼ εἰς προσβολὴν ἀξιοπροπειίας. Ἄλλ' ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐμφάνεται, αἱ παντοῖαι προσβολαὶ καὶ ἡ ἐνώπιον τρίτων ὀνομασία «ψεύστης καὶ ἀπατεῶν» δὲν εἶνε «παρατήρησις τις».

Ἐν σελ. 319 κακῶς λέγει ὅτι ἐγὼ ἀπειλῶ λέγων ὅτι πρέπει νὰ περιορισθῆ εἰς τὴν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν κριτικὴν. Οὐδὲ ὅπως ἤθελα νὰ εἶπω τοιοῦτόν τι, ἀλλ' ἤθελα νὰ εἶπω ὅτι ὑποδεικνύων τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων πρέπει νὰ παύσῃ πλέον νὰ ἀναμειγνύῃ δευτερεύοντας λόγους. Ἄν ἤκουε τοὺς λόγους μου, δὲν θὰ μὲ ἠνάγκαζε νὰ γράψω τὰ παρόντα.

Ἐν σελ. 319 κακῶς συγκρίνει τὸν περὶ τῆς διατριβῆς μου λόγον τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ κ. A. Heisenberg πρὸς τὴν ἰδικὴν του κρίσιν, διότι τὸ ὄφος τοῦ Γερμανοῦ ἐπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ ἰδικόν του. Ἄλλὰ κατ' ἀλήθειαν τὰ τοῦ κ. A. Heisenberg δὲν εἶνε κρίσις, ἀλλὰ μόνον βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα μετὰ ὀλίγων παρατηρήσεων.

Ἐν σελ. 319 μὲ ὀνομάζει παραδόξως «ἀχάριστον» πρὸς αὐτόν. Διατὶ ἄραγε; Αὐτὸς μόνος γνωρίζει. Μήπως ἄραγε διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, δι' οὓς καὶ αὐτὸς συχνὰ ἐκαλεῖτο οὕτω ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Μιστριώτου;

Ἐν σελ. 320 κακῶς ἰσχυρίζεται ὅτι καὶ

ἐγὼ (ὅπως αὐτὸς) διεζήγαγον διὰ τῶν γρφέντων μου ἀτομικὴν πολεμικὴν. Ἀτομικὴ πολεμικὴ μοὶ εἶνε ὑπὲρ πάντα μισητὴ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐπιστημονικὴ μου κριτικὴ ἐφηρμόσθη ἐπὶ ἀτομιστικῆς προσβολῆς, διὰ τοῦτο ἔλαβεν ἐξωτερικόν τινα τοιοῦτον χρωματισμόν.

Ἐν σελ. 320 ὀνομάζει «πατρικὰς συμβουλάς» τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα!

Ἐν σελ. 320 ἀνακριβῶς λέγει ὅτι μοὶ συμβούλευσε «θετικὴν δρᾶσιν», ἀφοῦ τοιοῦτόν τι δὲν τῷ ἦτο διόλου ἀρεστόν.

Ἐν σελ. 321 ψέγει καὶ πάλιν τὰς προαναγγελίας μελλουσῶν διατριβῶν μου. Τὸ μέλλον θὰ δείξῃ πόσον εὐρίσκομαι ἐν τῷ δικαίῳ νῦν.

Ἐν σελ. 321 ψέγει ὅτι ἔλαβον ἐτυμολογίαν τινὰ ἐκ τινος χειρογράφου συλλογῆς τοῦ ἀρχείου. Ὄρατιον τῇ ἀληθείᾳ ἐπιχειρημα εἰς τὸ στόμα τοῦ ἐπὶ ἔτη τώρα κρατουμένου βλον τὸ πρῶτον ὑλικόν τῶν συλλογέων ὡς ἀποκλειστικὸν κτῆμά του!

Ἐν σελ. 322 ἐπαναλαμβάνει καὶ πάλιν τὰς περὶ μηχανικότητος τῶν ἐργασίῶν τοῦ ἀρχείου γνώμας του καὶ ψέγει ἐν ἄρθρον τῆς συντακτικῆς μου ἐργασίαν. Ἡ ἐργασία τοῦ ἀρχείου οὐδὲ ὅπως ἦτο «μηχανικὴ», ἀλλὰ ἦτο τὸ σπουδαιότερον πρῶτον μέρος τῆς ἐργασίας, ὅπερ ἀπῆγει εἰδικότητι καὶ ὅπερ αὐτὸς οὐδὲ ὅπως προεἶδεν ὅτε κατῆρτιζε τὸ Βασιλικὸν διάταγμα. Διὰ τὰ τοῦ παρατιθεμένου ἀρθρουῖδε τὸ φυλλάδιόν μου «Προλεγόμενα» ἐν σελ. 64 καὶ τὸ νῦν φυλλάδιον μου Προῖτος ἔλεγχος.

Ἐν σελ. 327 κακῶς ὑποθέτει ὅτι ἐγὼ ὑπνίχθην ὅτι μοὶ ὑπέδειξαν τινες ὅτι εἶνε

ἀπρεπὴς ἡ κριτικὴ μου. Οὐδεὶς μοὶ ὑπέδειξε τοιοῦτόν τι, ἀλλ' εἶπον τοῦτο ἀκριβῶς διὰ τὰς παρασκηνιακὰς φήμας περὶ δῆθεν προσβολῶν κατὰ τῶν καθηγητῶν μου. Οὐδένα προσέβαλον, ἀλλ' ἔκρινα μόνον εὐσυνειδήτως. Ἄν δὲ αἱ εὐσυνειδήτοι κρίσεις μου ἐφάνησαν ὡς προσβολαί, βεβαίως αἱ πράξεις αἱ προκαλέουσαι τὰς κρίσεις τούτας δὲν δύναται νὰ εἶνε ἀξιόπαινοι.

Ἐν σελ. 331 ἐπαναλαμβάνει ὅτι ἐγὼ ἐδημοσίευσα ἐκ προθέσεως «παραμειορωμένον» (!) τὸ πρὸς ἐμὲ σταλὲν ἔγγραφο τῆς ἀπολύσεώς μου ἐπὶ δῆθεν «δυσφημίσει» (!!) τῆς ἐπιτροπῆς. Τὸ ἔγγραφον πράγματι παρέδωκα εἰς ἀνωτέραν ἀρχὴν αὐθημερόν, ἀλλ' ἔπειτα ἀντιληφθεὶς τὰς κακοβούλους παρασκηνιακὰς διαδόσεις ἔκρινα καλὸν νὰ τὸ δημοσιεύσω ἐκ μνήμης καὶ κατ' ἐννοιαν καὶ νὰ καταστήσω γνωστοὺς εἰς τὸ κοινὸν τοὺς προφερθέντας δημοτικολόγους τῆς ἀπολύσεώς μου καὶ τὸ τερατούργημα τῆς ἐπιτροπῆς. Μεταξὺ τοῦ πραγματικοῦ κειμένου καὶ τοῦ ὑπ' ἐμοῦ δημοσιευθέντος ἡ μόνη οὐσιώδης διαφορά ἦτο ὅτι ἐν τῷ ἐμῷ ἐγγράφῳ ὑπῆρχεν ἡμεῖς (τοῦτο δύναται νὰ πιστοποιήσωσι πολλοὶ μάρτυρες καὶ ἡ ἀνωτέρα ἀρχὴ ἡ ἔχουσα τὸ ἔγγραφο), ἐνῶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐπιτροπῆς κατὰ τὸν κ. καθηγητὴν ὑπάρχει ὅμοιως. Μολταυτα μετὰ τὴν καυστικὴν κριτικὴν τοῦ κ. καθηγητοῦ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου δὲν ἔχω καμμίαν δυσκολίαν νὰ παραδεχθῶ ὅτι ὁ καθηγητῆς κ. Γ. Χατζηδάκης, καρπωθεὶς πᾶν ἀγαθὸν ἐξ ἐμοῦ, εἰς ἀντάλλαγμα ἔπειτα ἀγρίως μὲ ἐστέρησε τῶν ἐπιστημονικῶν ἀγαθῶν μὲ Ὑ καὶ ὄχι μ

Ἡ καὶ νὰ καταλήξω μὲ τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ὅτι «εἶνε καιρὸς πλέον νὰ παύσῃ αὐτὴ ἡ κωμωδία».

Ἴνα δὲ παύσῃ πλέον καὶ πᾶσα τυχὸν γνώμη περὶ τοῦ δῆθεν φιλέριδος ἢ ἀδιαλλάκτου ἐμοῦ, δηλῶ δημοσίᾳ ὅτι παρ' ὅλα τὰ ἀνωτέρω πρὶν ἢ γράψω ταῦτα ἀπεπειράθην χάριν τοῦ κοινῆ σκοποῦ καὶ τῆς κοινωνι-

κῆς τάξεως νὰ ἔλθω εἰς εἰλικρινῆ συνεννόησιν πρὸς τὸν καθηγητὴν ὑποσχομένην ἐν modus vivendi. Δυστυχῶς δὲ ἔτυχε προσοχῆς ἢ ἀπόπειρά μου. Εὐχομαι νὰ ἀποβῇ τοῦτο πρὸς κτλὸν ἀμφοτέρων ἡμῶν.

Ἄθανάσιος Χ. Μπούτουρας.

Β. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

ΤΟ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟΝ

Κωμωδία εἰς πράξιν
(Lever de rideau)

Παρουσιάζεται διὰ πρώτην φοράν εἰς τὸ «Θέατρον Κυβέλη»
τῆ 9ῃ Σεπτεμβρίου 1911

ΠΡΟΣΩΠΑ

ἩΘΟΠΟΙΟΙ

ΝΙΚΟΣ 33 ἐτῶν	ΑΓΓ. ΧΡΥΣΟΜΑΛΗΣ
ΦΑΝΗ γυναῖκά του	ΑΓΝΗ ΡΟΖΑΝ
Κα ΣΠΑΘΗ πενθερά του	ANNA ΒΩΚΟΥ
ΤΑΚΗΣ ΜΠΑΚΑΡΑΣ χορηγομεσίτης	N. ΡΟΖΑΝ
ΠΡΑΚΑΝΣ ὑπηρέτης	N. ΠΑΛΜΥΡΑΣ

(Ἡ σκηνὴ σύγχρονος ἐν Ἀθήναις)

[Στὸ σπίτι τοῦ Νίκου. Τὸ ἰδιαίτερον γραφεῖον του. Θύραι εἰς τὸ βάνος καὶ εἰς τὰ πλάγια. Δεξιᾷ γραφεῖον. Ἀριστερὰ καναπές. Ἐν τῷ μέσῳ μικρὰ τράπεζα. Αἰρομένης τῆς αὐλαίας ἡ Κα Σπαθὴ κυττάζει ἀπο τὴν κλειδαρότρυπαν τῆς δεξιάς πόρτας. Ἡ Φανὴ κάθεται στὸν καναπέ. ἀριστερά, κρατοῦσα ἓνα εἰκονογραφημένον περιοδικόν.]

ΣΚΗΝΗ Α΄.

Κα Σπαθὴ καὶ Φανή.

Κα Σπαθὴ.—(Ἐν ᾧ κυττάζει εἰς τὴν κλειδαρότρυπα... Ντύνεται γιὰ νὰ βγῆ ἔξω... Ἐχει κάτι μούτρα!... (Στρεφομένη πρὸς τὴν Φανή). Ἐχασε βλέπεις γθὲς τὸ βράδυ ἓνα τάλληρο στὸ bridge... Κι' ἔρω; τὸ καπέλλο θὰ τὸ στείλουν σήμερα.

Φανή.—Ἀχ, Θεέ μου! Πῶς θὰ τοῦτο πῶ! Ὅταν ἀκούσῃ πεντακόσια φράγκα!... **Κα Σπαθὴ.**—(Ἐπὶ τέλους τί σὲ μέλει. Τὸ πολὺ πολὺ θὰ δείρῃ τὸν Ἡρακλῆ γιὰ νὰ ξεθυμάνῃ, ὅπως τὴν ἡμέρα ποῦ τοῦσαμε γιὰ τὸ ὠτομοπιλ.

Φανή.—Μὰ τὸν λυπᾶμαι καὶ τὸν Ἡρακλῆ, μὴ μᾶ.

Κα Σπαθὴ.—Μπα! Ἐρεῖς τί μοῦ λέγε; «Κυρίκ, πέστε πάλι τοῦ κυρίου νὰ

πάρῃ τὸ ὠτομοπιλ, κι' ἄς τῆς τρώω ἐγώ, μὴ σὰς νοιάζει διόλου!» Θέλει βλέπεις, νὰ γίνῃσ hauffeur. Ὡστε, τί σὲ μέλει! (Κυττάζει πάλι ἀπὸ τὴν κλειδαρότρυπα) Νά, φορεῖ τὸ καπέλλο του. Ἐγὼ πηγαίνω νὰ κυττάξω ἀπὸ τὴν ἄλλη κλειδαρότρυπα. (Ἐξερχομένη ἀριστερᾷ). Ἀχ, ὁ τσιγκούναρος! Νάχῃ ἓνα ἑκατομμύριο καὶ νὰ μὴν ἀγοράζῃ τῆς πεθερᾶς του ἓνα ὠτομοπιλ (Ἐξαφανίζεται. Εἰσέρχεται δεξιόθεν μὲ καπέλλο ὁ Νίκος).

ΣΚΗΝΗ Β΄.

Νίκος καὶ Φανή

Νίκος.—(βιαστικός). Ἐδῶ εἰσι, Φανή;
Φανή.—Φεύγεις, Νίκο;
Νίκος.—Ἐχω κάποια δουλειὰ τῶρα τὸ πρωὶ καὶ ἄργητα.

Φανή.—Δὲν θὰ με φιλήσῃς πρὶν φύγῃς;
Νίκος.—(Τὴν πλησιάζει καὶ τὴν φιλεῖ βιαστικά). Τά! Τά!... Τί εἶνε αὐτὸ ποῦ διαβάζεις; Μὰ αἰώνως «La vie au grand air»!

Φανή.—Εἶναι τόσο τῆς μόδας τὰ σπόρ! Δὲν χαίρεσαι ποῦ ἀκολοθῶ τῆ μόδα;
Νίκος.—Αἶ, βέβαια. Πῶς δὲν χαίρομαι.

Φανή.—Κάθισε τότε λιγάκι νὰ δοῦμε μαζὶ τῆς ρεκλάμας. (Πέρνει στὰ χέρια τὸ περιοδικόν).

Νίκος (ἰδίᾳ). —Γιὰ νὰ παργγείλουμε πάλι τίποτε στὸ Παρίσι. (Δυνατά). Νά σοῦ πῶ. Ἐμένα δὲν μοῦ ἀρέσουν διόλου ἡ ρεκλάμας. Τά! Τά! (Κινεῖται ὅπως φύγῃ).

Φανή.—(συγκρατοῦσα αὐτόν). Νίκο, μὴ φύγῃς!... Ἐχω κάτι νὰ σοῦ πῶ.

Νίκος.—Μοῦ τὸ λὲς ὅταν γυρίσω.

Φανή.—Ὅχι, ὄχι, τῶρα θέλω, τῶρα.

Νίκος.—Ὅριστε καὶ τῶρα.

Φανή.—(μετὰ μικρόν). Δὲν μοῦ μιλάς;

Νίκος.—Μὰ σὺ πρόκειται νὰ μιλήσῃς.
Φανή.—Ναί, μὰ ἤθελα νὰ μοῦ πῆς πρὶν ἂν μ' ἀγαπᾶς.

Νίκος (ἰδίᾳ). —Θὰ ἔγῃ γίνῃσκειται ἡ παραγγελία καὶ τῶρα εἶναι ὁ λογαριασμός.

Φανή.—(Τὸν ἀγκαλιάζει καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ καθίσῃ). Νίκο!

Νίκος.—Μὰ λέγε λοιπὸν τί θέλεις;

Φανή.—Θέλω νὰ με φιλήσῃς... μὰ πολὺ.

Νίκος.—(ἰδίᾳ) Ὀρισμένως λογαριασμοῦ θὰ μοῦ παρουσιάσῃ.

Φανή. Λοιπὸν; Δὲν θὰ με φιλήσῃς;

Νίκος.—Τὸ βράδυ. τὸ βράδυ, καὶ μὲν. Τῶρα σοῦ λέγω εἴμαι βιαστικός.

Φανή.—(θρηνηδῶς). Τὸ ξέρω ποῦ δὲν μ' ἀγαπᾶς πειά. (Κλαίει).

Νίκος.—(ἰδίᾳ) δυσφορῶν). Πολὺ φουσκωμένος λογαριασμός θὰ εἶνε. (Δυνατά). Ἐλα, ἔλα μὴ κλαῖς. Νά! (τὴν φιλεῖ). Λοιπὸν θὰ μοῦ πῆς;

Φανή.—Ναί!

Νίκος.—Ἐμπρὸς λοιπὸν.

Φανή.—Νά... (διστάζει. Ἰδίᾳ). Ἀχ, πῶς νὰ τοῦ τὸ πῶ πεντακόσια φράγκα!

Νίκος.—Μὰ θὰ μοῦ πῆς ἐπὶ τέλους ἢ ὄχι.

Φανή.—Ναὶ καλέ... νά... νά... ἔρεῖς...

Τὸ μεσημέρι ἔχουμε σπυράγγικα ποῦ σ' ἀρέσουν.

Νίκος.—(ἐπιχειρῶν νὰ ἐγερθῇ). Μ' αὐτὸ ἤθελες νὰ μοῦ πῆς καὶ μὲ κρατεῖς τόσην ὥρα;

Φανή.—Ὅχι, ὄχι, καλέ, νά, νὰ στάσου, τὸ λέγω.. Νίκο! (τὸν ἀγκαλιάζει).

Νίκος.—(ἰδίᾳ). Πάρῃ πολὺ φουσκωμένος λογαριασμός θὰ εἶναι. Μὰ σοῦ εἶναι μιὰ οἰκονόμη ἡ γυναικῆ μου. Στὰ γενέθλιά της δὲ μοῦ ζήτησε καὶ τίποτε νὰ τῆς χαρίσω. Ἐνα αὐτοκίνητο ἀπὸ τὸ Παρίσι. (Δυνατά). Μὰ ἐπὶ τέλους θὰ μοῦ πῆς ἢ νὰ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

φύγω. Ἐχω δουλειὰ σοῦ εἶπα.

Φανή.—Λοιπὸν, νά...σήμερον θὰ φέρον καὶ τι ποῦ παρήγγειλα...στὸ Παρίσι.

Νίκος.—(λίαν ἀνήσυχος). Στὸ Παρίσι; Πάλι στὸ Παρίσι; Καὶ τί πρᾶγμα εἶναι αὐτὸ τὸ καὶ τι; Εἶναι μεγάλο πρᾶγμα, πολὺ μεγάλο πρᾶγμα; (Ἰδίᾳ). Ἄχ καλὰ τὸ εἶπα ἐγὼ. (Δυνατά). Πές μου λοιπὸν, πές μου...Τί παρήγγειλες;

Φανή.—Νά...παρήγγειλα ἓνα...αὐτὸ... ἓνα αὐτὸ...

Νίκος.—(ἐγειρούμενος ἔντρομος). Ἐνα αὐτοκίνητο;

Φανή.—Αὐτοκίνητο; Χά! χὰ! χὰ! (γελᾷ). Ἄκουε αὐτοκίνητο. Χά! χὰ! χὰ!

Νίκος.—Ὡστε δὲν παρήγγειλες αὐτοκίνητο;

Φανή.—Καλὲ ὄχι.

Νίκος.—Ὅρκίζεσαι;

Φανή.—Νὰ χαρῶ τὴ μισία. Μὰ τρελὰ λάθηκα νὰ παραγγείλω αὐτοκίνητο...

Νίκος.—Φυσικά.

Φανή.—(συνεχίζουσα)...Τώρα ποῦ βγήκαν τὰ ἀεροπλάνα!

Νίκος.—Τί ἔκανε λέει;

Φανή.—Λέω τώρα ποῦ βγήκαν τὰ ἀεροπλάνα.

Νίκος.—Τὰ ἀεροπλάνα; Γι' αὐτὸ δὲν παρήγγειλες δηλαδὴ αὐτοκίνητο; Μὰ δὲν πιστεύω νὰ σοῦ ἐπέρασε καμμία ιδέα νὰ πετάξης μὲ ἀεροπλάνο;

Φανή.—Καὶ γιατί ὄχι; Μήπως θὰ εἶμαι ἡ πρώτη; Τόσαις καὶ τόσαις ποῦ πετοῦν στὴν Εὐρώπη. (Λαμβάνουσα τὸ περιοδικόν). Νά, διάβασε ἐδῶ.

Νίκος.—(ιδίᾳ). Πάλιν ἡ βεκλάμαις! Τὸ καλλίτερον εἶναι νὰ τοῦ δίνω. Στὸ τέλος δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ μοῦ ζητήσῃ καὶ κανένα ἀεροπλάν. (Φεύγων αἰφνηδῶς). Τά! Τά!

Φανή.—Νίκο! Φεύγεις;

Νίκος.—Τά! Τά! (Ἐξαφανίζεται. Μετ' ὀλίγον εἰσέρχεται ἡ Κα Σπαθῆ).

ΣΚΗΝΗ Γ'.

Κα Σπαθῆ καὶ Φανή.

Φανή.—Καλὰ τὸ εἶπες μισία. Ἦταν στὴς κακαίς του.

Κα Σπαθῆ.—Περιττόν. Τὰ ἄκουσα καὶ τὰ εἶδα ὅλα.

Φανή.—Μόλις τοῦ εἶπα δύο λόγια, ὁ νοῦς τοῦ πῆγε στὸ αὐτοκίνητο καὶ ἔβγανε καὶ τὴ φωνή.

Κα Σπαθῆ.—Ἄχ! τὸν τσιγκούνεο. Ἐπρεπε νὰ χῆ μιὰ ἄλλη πεθερά. Τί νὰ τοῦ κάνω ἐγὼ ποῦ εἶμαι... (ἀγρίως) ἓνας ἄγγελος!!

(Ἐμφανίζεται ὁ Ἡρακλῆς. Μουστάκι ξυρισμένο καὶ φράκο).

ΣΚΗΝΗ Δ'.

Κα Σπαθῆ—Φανή—Ἡρακλῆς

Φανή.—Τί εἶναι Ἡρακλῆς;

Ἡρακλῆς.—Εἶναι ὁ κύριος Τάκης.

Κα Σπαθῆ.—Ποιὸς κύριος Τάκης;

Ἡρακλῆς.—Ὁ κύριος Τάκης πρῶτον μεσίτης στὸ Χρηματιστήριον. Θέλει νὰ γράψῃ δυὸ λόγια στὸν κύριον. (Δείχνει τὸ γραφεῖον).

Κα Σπαθῆ.—Πολὺ καλὰ, ἄς ἔλθῃ. (Ὁ Ἡρακλῆς φεύγει). Πῆμε μέσα Φανή (Αἱ δύο γυναῖκες ἐξέρχονται ἀριστερά). Ἄχ τὸν τσιγκούνεο!

ΣΚΗΝΗ Ε'.

Τάκης καὶ Ἡρακλῆς

Ἡρακλῆς (ὁδηγῶν τὸν Τάκην).—

Ὅριστε καὶ Τάκη (Δείχνει τὸ γραφεῖον δε-

ξιά). Ἐκεῖ θὰ τὰ βρῆτε ὅλα πέννα, χαρτί καὶ καλαμάρι. (Τρίβων τὰ χέρια του). Πῶς πάνε λοιπὸν ἡ δουλειές; καλὰ;

Τάκης (ιδίᾳ).—Πολὺ ζῶν αὐτὸς ὁ ὑπηρέτης. Πῆρε ἀμέσως ἓνα θάρρος. Κι' ὅμως κάπου τὸν ξέρω. (Δυνατά). Δὲ μοῦ λές κάπου σ' ἔχω δὴ ἐσένα.

Ἡρακλῆς.—Ἄμ' δὲν εἶμαι ὁ Ἡρακλῆς, πρῶτον γκαρσόνι τοῦ Ζαχαράτου. Ἐσχάσατε τὰ ὕδατα ποῦ σᾶς κουβαλοῦσα;

Τάκης.—Ἄ! ἄ! Ὡστε τώρα ἐδῶ. Ἄ, εἶσαι εὐχαριστημένος;

Ἡρακλῆς.—Ἀπὸ τὰ πουρμπουάρ ὄχι καὶ τόσο πολὺ. Ὁ κύριος εἶναι ἓνας τσιφούτης, ὁ Θεὸς νὰ σὲ φυλάγῃ. Περιμένω ὅμως νὰ πάρῃ κανένα ὠτομομπὶλ καὶ νὰ μὲ κάνῃ σωφῆρ.

Τάκης.—Ἄ, εἶσαι λοιπὸν καὶ σωφῆρ;

Ἡρακλῆς.—Δηλαδὴ ἔχω μιὰ κάσκα μὲ γυαλιὰ καὶ μιὰ τρομπέτα ποῦ κληρονόμησα ἀπὸ ἓνα ἐξάδελφό μου σωφῆρ ποῦ γκαρεμίστηκε πρόπερσι στὸ Τατόι καὶ τσακίστηκε. Θὰ ἐδιαβάσατε βέβαια τῆς ἐφημερίδες. (Κωδωνισμός). Ἄς στὴν ὀργή αὐτὴ ἡ πόρτα. Καθίστε καὶ Τάκη νὰ γράψετε τὸ γράμμα σας. (Ἐξέρχεται. Ὁ Τάκης κάθεται στὸ γραφεῖο καὶ γράφει. Ὁ Ἡρακλῆς ἐπανέρχεται μετ' ὀλίγον κομίζων πελωρίαν καπελιέραν).

Τάκης.—Πῶ! πῶ! Καλὲ τί εἶναι αὐτό;

Ἡρακλῆς (ἡμιανοίγων τὴν καπελιέραν).—Τὸ νέο καπέλλο τῆς Κυρίας.

Τάκης.—Καλὲ αὐτὸ εἶναι ἀεροπλάνον, δὲν εἶναι πλέον καπέλλο.

Ἡρακλῆς (γελῶν).—Μὰ νὰ σᾶς πῶ καὶ Τάκη, τὸ ἀεροπλάνον ποῦ πέταξε ἐκεῖνος ὁ Ρούσος στὸ Φάληρον δὲν ἦταν μεγαλιότερο. Τί σοῦ εἶναι τέλος πάντων αὐταῖς αἱ γυναῖκες! (Ἐξέρχεται ἀριστερὰ καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανέρχεται χωρὶς τὴν καπελιέραν.

Στραφόμενος πρὸς τὴν θύραν πρὶν τὴν κλείσῃ). Μάλιστα! Ἄκουσα! Νὰ περιμένῃ. Εὐχαριστῶ. (Ἐποκλίνεται, κλείνει τὴν θύραν καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸ βάθος).

Τάκης.—Ἄκουσε. Τὸ γράμμα τὸ ἀφίνω ἐδῶ. Νὰ τὸ δώσῃ; στὰ χέρια τοῦ Κυρίου.

Ἡρακλῆς.—Μεῖνατε ἡσυχος, καὶ Τάκη.

Τάκης.—Ἄντιο. Καὶ εὐχόμενοι λοιπὸν νὰ σὲ ἰδῶ γρήγορα σωφῆρ. (Ἐξέρχεται).

Ἡρακλῆς (ἀκολουθῶν αὐτόν).—Ἀπὸ τὸ στόμα σας καὶ στοῦ Κυρίου τ' αὐτί.

(Κωδωνισμός. Ὁ Ἡρακλῆς ἐμφανίζεται ἐκ νέου ἀπὸ τὴν θύραν τοῦ βάθους καὶ ἐξέρχεται ἀριστερὰ, ὁπόθεν ἐπανέρχεται κομίζων πάλιν τὴν καπελιέραν. Πρὶν κλείσῃ τὴν πόρτα). Συγγνώμη, κυρία. Πῶς τὸ εἶπατε αὐτὸ ποῦ εἶναι σπασμένο; Ἐλη;

Κα Σπαθῆ (ἔσωθεν).—Aile ἀνόητε, aile. Τὸ φτερό.

Ἡρακλῆς.—Ἄ, τὸ φτερό. Ἐνόησα. Εὐχαριστῶ. (Κλείνει τὴν πόρτα καὶ ἐξέρχεται διὰ τῆς θύρας τοῦ βάθους, ὁπόθεν ἐπανέρχεται χωρὶς τὴν καπελιέραν καὶ μισοανοίγει τὴν ἀριστερὴν πόρτα). Τὸ ἔδωκα ὀπίσω, κυρία, καὶ εἶπα πῶς θὰ περάσατε καὶ ἡ ἰδία. Εὐχαριστῶ. (Κλείνει τὴν πόρτα καὶ φεύγει ἀπὸ τὸ βάθος).

ΣΚΗΝΗ Σ'.

Νίκος (μόνος).

Νίκος. (Εἰσέρχεται μετὰ προφυλάξεως καὶ παρατηρεῖ δεξιὰ καὶ ἀριστερά).—Καλὲ δὲν εἶναι δυνατόν. Τώρα ποῦ γύρισα μοῦ φαίνεται ἐντελῶς ἀπίστευτον. Τί ιδέα! Κι' ὅμως ἀπὸ τὴ Φανὴ καὶ τὴ πεθερά μου δά, ὅλα νὰ τὰ περιμένῃ κανεὶς. Ἐχουν κουβαλήσει κρυφὰ ὅλο τὸ Παρίσι. Δὲν ἔμεινε παρὰ ὠτομομπὶλ καὶ ἀεροπλάνο. Λοιπὸν, ὠτομομπὶλ μοῦ ὠρκίσθηκα ἡ Φανὴ ὅτι δὲν

«είναι... Ἄρα θὰ εἶναι ἀεροπλάνον. Ἐκεῖνο τὸ «γιατὶ ὄχι» ποῦ μοῦ εἶπε ἡ Φανή, ἐκείνη ἢ φράσις: — «Μήπως θὰ εἶμαι ἡ πρώτη ποῦ θὰ πετάξω». Ἀκούς «ποῦ θὰ πετάξω!» Αὐτὸ μοῦ ἔλειπε! Ἡ γυναῖκά μου καὶ ἡ πεθερά μου νὰ πετοῦν στὸν ἀέρα!.. Καλὲ δὲν εἶναι δυνατὸν... Ἐν πρώτοις πῶς τὸ παρήγγειλαν; Ἐπειτα... (Μὲ ἄλλον τόνον φωνῆς). Καλὲ εἶμαι βλάκας... Καλὰ τὸ λέει ἡ πεθερά μου... Εἶμαι βλάκας... Δὲν εἶναι δυνατὸν. Ἄς τὴν ὀργή! Νὰ γυρίσω τόσο δρομὸ γιὰ μιὰ ιδέα ἐντελῶς ἐξωφρενική! Ἄς τὸ διάβολο! Ἄς πάω γρήγορα στὴ δουλειά μου μπᾶς καὶ τὸ μυρισθῇ ἡ πεθερά μου πῶς μοῦ πέρασε μιὰ τέτοια ιδέα, καὶ τότε θὰ μὲ δέσῃ... Ἀκούς ἀεροπλάνο... χά, χά, χά! Ἄς πάω, ἄς πάω γρήγορα. (Σπεύδει νὰ ἐξέλθῃ ἀλλ' εἰς τὴν θύραν ἀναχαιτίζεται ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ).

ΣΚΗΝΗ Ζ΄.

Νίκος καὶ Ἡρακλῆς

Ἡρακλῆς. — Μπᾶ! Ἐγυρίσατε, Κύριε! Τώρα ἦρθε ὁ κ. Τάκης... ὁ κ. Τάκης ποῦ εἶναι μεσίτης στὸ Χρηματιστήριον, καὶ ἐπειδὴ δὲν σᾶς βρῆκε σᾶς ἔγραψε στὸ γραφεῖο σας ἓνα γράμμα.

Νίκος. — Ἄ! (Ἰδία). Θὰ πούλησε τῆς μετοχῆς! (Πλησιάζει εἰς τὸ γραφεῖον, πέρνει τὸ γράμμα καὶ τὸ διαβάζει. Φαιδρῶς κατ' ἰδίαν). Μπράβο! Δώδεκα δραχμῆς τὸ κομμάτι. Πεντακόσια κομμάτια, ἔξῃ χιλιάδουλες... Pas mal. Ἄλλ' ἄλλη φορὰ ποῦ κάνω τέτοια ἀστεῖα. Λά, λά, λά!

Ἡρακλῆς (Ἰδία). — Τίποτε χιλιάρικα θὰ βγανε πάλι ὁ χροουσοῦζης;.. Κῦλα λοιπὸν ἓνα τάλληρο πουρμπουάρ!, χροουσοῦζης. Ἐξαφανίζεται).

Νίκος (ζαναβλέπων τὸ γράμμα). — Λά, λά, λά! Μπᾶ! Ἐχει καὶ ὑστερόγραφον.

(Ἀναγινώσκει. Ἐμβρόντητος). Πῶς! τί! Καλὲ δὲν εἶναι δυνατὸν. (Σκύβει καὶ ἀναγινώσκει ἐν μεγίστῃ συγκινήσει). «Ταύτην τὴν σιγιμὴν βλέπω νὰ μεταφέρουν στὸ σπῆτι σου ἓνα ἀεροπλάνο γιὰ τὴν γυναῖκα σου. Κχλοροῦζικο.» Ἐνα ἀεροπλάνο!... Καλὲ δνειρεύομαι;... Εἶναι γεγονὸς λοιπὸν;... Μήπως τρελλάθηκα;... Μήπως εἶναι πρωταπριλιά;... Ὄχι! Συμφορὰ μου. Ἡρακλῆ! Ἡρακλῆ! (Κτυπᾷ τὸν ἐπὶ τοῦ γραφείου του κωδωνίσκον καὶ ἐμφανίζεται ὁ Ἡρακλῆς).

Ἡρακλῆς. — Ἐσημάνατε, Κύριε.

Νίκος. — Ἐλα ἐδῶ, βρέ βλάκα. Ποιὸς ἦρθε τώρα ποῦ ἔλειψα.

Ἡρακλῆς. — Μὰ δὲν σᾶς εἶπα; Ὁ κ. Τάκης.

Νίκος. — Ὁχι αὐτὸς βρέ! Ἄλλος.

Ἡρακλῆς. — Ἄλλος; Κανένας.

Νίκος. — Βρέ δὲ φέρανε τίποτα ἐδῶ. Ἐνα μεγάλο πρᾶγμα, ἓνα κασόνι, ἓνα... ζέρω κι' ἐγὼ τί ἓνα.

Ἡρακλῆς (γελῶν). — Ἄ, μάλιστα, μάλιστα... Φέρανε ἓνα ἀεροπλάνο, ὅπως εἶπε καὶ ὁ κ. Τάκης, ποῦ τὸ εἶδε.

Νίκος. — Βρέ μίλα καλά. Καὶ δὲ μοῦ τὸ λὲς τόση ὥρα; Ποῦντο; Ποῦντο λοιπὸν; Στὴν αὐλή;

Ἡρακλῆς. — Στὴν αὐλή; Ὁχι δά! Τὸ πῆραν πίσω.

Νίκος. — Τὸ πῆραν πίσω;

Ἡρακλῆς. — Μάλιστα, ἀλλὰ μὴν ἀνησυχεῖτε, θὰ τὸ ξαναφέρουν. Τὸ πῆραν νὰ τὸ διορθώσουν γιὰτ' εἶχε σπάσει τὸ φτερό.

Νίκος. — Τὸ φτερό; Βρέ μίλα καλά;

Ἡρακλῆς. — Δηλαδή εἶχε σπάσει ἢ ἔβλη...

Νίκος. — Ἡ ἔβλη;... Ἡ ἔλιγξ βρέ βλάκα θέλεις νὰ πῆς.

Ἡρακλῆς. — Μάλιστα, ἢ ἔλιγξ, κα

εἶπα ἢ ἔβλη. Ἐξέρω κι' ἐγὼ πῶς τὰ λένε αὐτὰ τὰ πράγματα.

Νίκος. — Ὄχι, συμφορὰ μου!

Ἡρακλῆς (Ἰδία). — Πῶς κάνει ὁ τσιγκούναρς γιὰ ἓνα παληροφτερό!

Νίκος. — Καὶ μοῦ τὸ λέει μὲ μιὰ ἀπάθεια τὸ κτῆνος. Χάσου γρήγορα ἀπὸ τὰ μάτια μου. Βλάκα! Ὄχι, συμφορὰ μου.

Ἡρακλῆς (Ἰδία). — Νὰ χαθῆς ἐσὺ τσιγκούναρς! (Παραμερίζει. Εἰσέρχεται ἐν βίᾳ ἡ Κα Σπαθῆ καὶ ἡ Φανή).

ΣΚΗΝΗ Η΄.

Οἱ αὐτοί, Κα Σπαθῆ καὶ Φανή.

Κα Σπαθῆ. — Καλὲ τί φωνές εἶν' αὐταῖς; Τί τρέχει;

Νίκος. — Τί τρέχει; Μ' ἐρωτᾶτε καὶ τί τρέχει; Τὰ ξέρω ὅλα κυρίες μου. Ὅλα ὅσα συνεθίσαν κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου... (Βηματίζει ἐν ὀργῇ).

Κα Σπαθῆ. — Ἄ! φαίνεται ὅτι αὐτὸς ἀνόητος... (προσ-βλέπει τὸν Ἡρακλῆ).

Ἡρακλῆς (Ἰδία). — Ὄρα εἶναι νὰ τοῦ δίνω. (Φεύγει).

Κα Σπαθῆ. — Ἐπὶ τέλους τόσο τὸ κελίτερο. Μᾶς ἀπήλλαξε ἀπὸ τὸν κόπο νὰ σοῦ τὸ ποῦμε ἐμεῖς.

Νίκος. — Ὄστε τὸ ὁμολογεῖτε, αἱ; Μπράβο σας, σᾶς συγχαίρω. Ἄλλ' ἐγὼ δὲν θ' ἀφήσω βέβαια νὰ γελοιοποιηθῶ καὶ μάλιστα νὰ κριδοπληρώσω γι' αὐτό.

Κα Σπαθῆ. — Καλὲ πῶς κάνεις ἔτσι; Ἐπὶ τέλους τὸ πληρῶω ἐξ ἰδίων μου.

Νίκος. — Μὰ ἐτρελλαθήκατε; Δὲν ντρέπεσθε; Σὺ τοῦλάχιστον γρηᾷ γυναῖκα. Ὁχι! ὄχι! θὰ τὸ στείλετε πίσω ἀπὸ κεῖ ποῦρθε.

Φανή (δειλά). Νίκο!

Νίκος. — Τίποτε. Θὰ τὸ στείλετε

πίσω! Κι' ἐπὶ τέλους γιὰ νὰ σᾶς ἀποζημιώσω. δέχομαι νὰ σᾶς πάρω ὠτομομπίλ.

Κα Σπαθῆ καὶ Φανή. — Ὄτομομπίλ;

Νίκος. — Μάλιστα. Ὄτομομπίλ.

Κα Σπαθῆ. — Καλὲ θὰ ἀστειεύεσαι. Ὄτομομπίλ! Ὁχι, ὄχι δὲν μᾶς γελάς ἐμᾶς.

Νίκος. — Σᾶς δίνω τὸ λόγο μου. Μάλιστα σήμερα ἐδιάβαζα στὴν ἐφημερίδα ὅτι πουλιέται ἓνα occasion.

Κα Σπαθῆ καὶ Φανή. — Ὁδὸς Ὁμήρου 130.

Νίκος. — Λοιπὸν, ἂν ἀμφιβάλλετε, πᾶμε νὰ τὸ πάρουμε στὴ στιγμῇ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ῥητὸν ὅσον ὅμως νὰ στείλετε πίσω ἐκεῖνο τὸ μασκαραλίκι, τὸ ἀεροπλάνον.

Κα Σπαθῆ. — Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς δὲν σὲ καταλαβαίνουμε καὶ πολὺ; Ἐν τούτοις ὅμως δεχόμεθα. Δὲν εἶναι ἔτσι Φανή;

Φανή. — Θέλει καὶ βώτημα μαμά; Ὄτομομπίλ!

Κα Σπαθῆ. — Τρέχα λοιπὸν, τρέχα νὰ ἐτοιμασθοῦμε νὰ τὸ πάρουμε ἀμέσως. (Περιπτυσσομένη τὸν Νίκον). Ἄχ γαμπρούλη μου. Εἶσαι ἓνας ἄγγελος! Ἄχ θέλω νὰ σὲ φιλήσω. Ὄτομομπίλ! Καλὲ δὲν τὸ πιστεύω ἀκόμη.

Φανή (ὁμοίως). — Νικό μου! Νίκο! πῶς σ' ἀγαπῶ! Ὄτομομπίλ!

Κα Σπαθῆ (τῇ Φανῇ). — Ἐλα, ἔλα πᾶμε γρήγορα. Ἄχ! θὰ πάρουμε ὠτομομπίλ! Ἄχ! θὰ πάρουμε ὠτομομπίλ! (Αἱ δύο γυναῖκες ἐξέρχονται ἀριστοεῖ ἐν ἐνθουσιασμῷ).

Ἡρακλῆς (προβάλλων ἀπὸ τὴν θύραν τοῦ βάθους). — Θὰ πάρουμε λέει ὠτομομπίλ; Ἐπὶ τέλους. Τρέχω νὰ πάρω τὴ κάσκα μου καὶ τὴ τρομπέτα. (Κύπτει καὶ περιστρέφει τὰς χεῖρας ὡς νὰ θέτῃ εἰς κί-

νησιν τὸν moteur αὐτοκινήτου. Ἐπειτα κινεῖται πρὸς τὰ ἔξω ὥς νὰ ὀδηγή τὸ αὐτοκίνητον καὶ μιμείται τὸν θόρυβον αὐτοῦ). Τσοῦφ, τσοῦφ, τσοῦφ! (Κωδωνισμός). Διάβλε τὸ κρουδοῦν τῆς πύρτας! Δὲν πειραζει! Τώρα ποῦ ἔχουμε ὠτομομπίλ. (Αλλάζει διεύθυνσιν διαγραφῶν κύκλον). Τσοῦφ, τσοῦφ, τσοῦφ. (Ἐξαφανίζεται).

Νίκος (βαδίζων ἐν τῷ μεταξὺ ἐπάνω κάτω).—Βρὲ τί πῆγα νὰ πάθω αὐταῖς εἶναι γιὰ δέσμη. Ἄκουσε ἀεροπλάνο! Κουράγιο!

Ἡρακλῆς (περὶ ἄστραπιαίως διὰ τοῦ βάρους).—Τσοῦφ, τσοῦφ, τσοῦφ! (Εἰσέρχεται ὁ Τάκης).

ΣΚΗΝΗ Θ'.

Νίκος καὶ Τάκης.

Νίκος.—Ἀντίο Τάκη.

Τάκης.—Δὲν μοῦ λές, τρελλάθηκε ὁ ὑπῆρέτης σου;

Νίκος.—Ἐδῶ μέσῃ φίλε μου τρελλάθηκαμε ὅλοι μας. Ἀγοράζω ὠτομομπίλ.

Τάκης.—Ἄ! γι' αὐτὸ ὁ μασκαρᾶς μῶλις ἀνοίξε τῆ πόρτα μοῦ κάνει κατὰ πρόσωπον τσοῦφ, τσοῦφ, τσοῦφ, καὶ τὸ βάνει στὰ πόδια. Ὄστε ὠτομομπίλ. αἴ; (Ὁ Νίκος στενάζει). Θὰ ἐδιάβασες βέβαια τὸ γράμμα καὶ ὅταν εἶδες τῆς ἔξῃ χιλιάδου-λες....

Νίκος (ἰδία).—Τί θὰ λέη αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Πρὸ ὀλίγου ἀεροπλάνο, τώρα ὠτομομπίλ!...

Τάκης.—Α propos ξέρεις γιατί γύρισα;

Νίκος.—Πράγματι, μοῦ ἔγραφες γιὰ τ' ἀπόγευμα....

Τάκης.—Ναί, ἀλλ' ἐσκέφθηκα καλύτερα νὰ γυρίσω ἀμέσως γιὰ νὰ διορθώσω,

καὶ μὲνε, ὅτι σοῦ ἔγραφα ἐν ὑστερογράφῳ τὸ γράμμα μου.

Νίκος (ἀνήσυχος).—Δηλαδή;

Τάκης.—Εἶδες ποῦ σοῦ ἔγραφα ὅτι εἶδα νὰ φέρνουν ἕνα ἀεροπλάνο τῆς γυναικὸς σου.

Νίκος (ἀνησυχότερος).—Ἄ!, λοιπόν;

Τάκης.—Λοιπόν, διὰ τὸν φόβον μήπως δὲν ἐννοήσης τὸ ἀστεῖον καὶ μὲ πάρης γιὰ τρελλό, εἶχα σκοπὸ νὰ προσθέσω ὅτι ἐπρόκειτο, φυσικᾶ, γιὰ τὸ καπέλλο τῆς γυναικὸς σου.

Νίκος (ἐμβρόντητος). Γιὰ τὸ καπέλλο τῆς γυναικὸς μου!

Τάκης.—Βεβαίως, τοῦ ὁποίου τὸ μέγεθος μ' ἔκχευε νὰ τὸ περομοιάσω μὲ ἀεροπλάνον.

Νίκος.—Ὄστε.... καπέλλο λοιπόν ἦταν;

Τάκης.—Ναί, καλέ! Μπᾶ σὲ καλὸ σου. Μπᾶς καὶ τὼ χαψες πὼς ἦταν πραγματικὸ ἀεροπλάνο! Χά! χά! χά! Ἐχει γούστο....

Νίκος (μὲ ἄλλον τόνον φωνῆς). Δὲ μοῦ λές... Γιὰ βλάβη μὲ πέρασες;

Τάκης.—Ἐέρω κι' ἐγώ... καμμιά φορὰ... .

Νίκος.—Δὲν εἶσαι καλά, Ἄκουσε νὰ τὰ χάψω πὼς ἦταν ἀεροπλάνο. Γιὰ βλάβη μὲ πῆρες;

Τάκης.—Λέω κι' ἐγώ;

Νίκος.—(ἐν ὀργῇ καὶ ἰδίᾳ). Βρὲ τὸ κτήνος! Νὰ λέη ἀεροπλάνο τὰ καπέλλα. Καὶ τώρα ποῦ ὑπεσχέθηκα τὸ ὠτομομπίλ!; Ἐνα ὠτομομπίλ γιὰ ἕνα καπέλλο! τὸ κτήνος! Μοῦρχεται νὰ τὸν πνίξω. (Δυνατᾶ). Ὄς τόσο ὅμως ὅταν γράφη κανεὶς γιὰ ὑποθέσεις, καλὸν εἶναι τὰ ἀστεῖα νὰ λείπουν.

Τάκης.—Μὰ εἶδες τί καπέλλο, βρὲ

ἀδελφέ. Σωστὴ ἀεροπλάνο.

Νίκος—(ἰδίᾳ). Πάλι ἀεροπλάνο, τὸ κτήνος!

(Εἰσέρχονται ἡ Κα Σπαθῆ καὶ ἡ Φανὴ) παντοτε ἐν ἐνθουσιασμῷ).

ΣΚΗΝΗ Ι'.

Οἱ αὐτοὶ—Κα Σπαθῆ—Φανὴ καὶ εἶτα Ἡρακλῆς

Κα Σπαθῆ.—) Ἐξμεθε ετοίμας' ἐμ. **Φανή**.—))

πρὸς. (Βλέπουσαι τὸν Τάκην). Ἄ!

Τάκης.—(τῷ Νίκῳ). Σύστησέ με, σύστησέ με.

Νίκος.—(ἰδίᾳ). Θέλει καὶ σύστασι ἢ μούρη του. (Δυνατᾶ). Ὁ κ. Τάκης Μπακαρᾶς, μεσίτης καὶ... χαριτολόγος.

Τάκης.—(ὕποκλινόμενος).—Κυρία μου...Κυρία...

Κα Σπαθῆ.—Σᾶς γνωρίζω, Κύριε, εἰς τὴν εὐτυχεστέραν στιγμὴν τοῦ βίου μου, εἰς τὴν στιγμὴν δηλαδὴ ποῦ ἀποκτῶ ὠτομομπίλ.

Νίκος.—Γιὰ σταθῆτε καλέ...πᾶ κόμη ξέρετε δὲν εἶνε καὶ τόσο βέβαιον.

Κα Σπαθῆ καὶ Φανή.—Ἄ, ἄ, ἔχουμε τὸ λόγο τῆς τιμῆς σου

Νίκος.—Ναί, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχουμε καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ὠτομομπίλ. Καὶ προχειρὸς δὲν τὴν ἔχω.

Τάκης.—(ἐξάγων ἕνα μάτσο χαρτονομίσματα). Μὰ ἀγαπητέ μου λησμονεῖς ὅτι κρατῶ ἐπάνω μου ἔξῃ χιλιάδες δικαίς σου.

Κα Σπαθῆ καὶ Φανή—(χειροκροτοῦσαι). Ἄ, ἄ, λαμπρά. Θαρθῆτε καὶ σεῖς μαζύ μας. Θαρθῆτε καὶ σεῖς.

Νίκος.—Ἄλλὰ μὲ συγχωρεῖτε. Αὐτὸ λέγεται ἐχθισαίς!

Κα Σπαθῆ.—Ἐχθισαίς; Καλέ σὺ

μόνος σου δὲν μᾶς ἐπρότεινες νὰ μᾶς πᾶρης ἕνα ὠτομομπίλ ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ στεῖλουμε..

Νίκος.—(προσπαθῶν νὰ ἐπιβάλῃ σιγὴν). Σσσσ....

Κα Σπαθῆ—(συνεχίζουσα)...Πίσω τὸ καπέλλο ποῦ ἔφεραν τῆς Φανῆς.

Τάκης—(ἐννοήσας). Ἄ!..

Νίκος—(ἰδίᾳ). Μ' ἐμυρίσθηκεν ὁ μασκαρᾶς.

Κα Σπαθῆ—(τῷ Τάκῃ). Ὀρισμένως, Κύριε, δὲν εἰμπορῶ νὰ ἐννοήσω τί συνέβη γιὰ νὰ ἀλλάξῃ πάλι γνώμην ὁ γαμβρός μου.

Τάκης—(μειδιῶν). Νὰ σᾶς τὸ ἐξηγήσω ἐγώ, Κυρία μου. Τὸ πρᾶγμα εἶνε ἀπλούστατον.

Νίκος—(κατ' ἰδίαν). Βρὲ τὸ κτήνος! Θὰ τὰ πῆ ὅλα... (Ξεροβόηει).

Τάκης—(ἰδίᾳ). Βλάβη. (Ξεροβόηει ὅσῃ ἀπαντῶν εἰς τὸν Νίκον).

Κα Σπαθῆ καὶ Φανή.—Λοιπόν;

Τάκης.—Λοιπὸν ὁ κύριος γαμβρός σᾶς καὶ ἀγαπητὸς μου φίλος μετέβλε τώρα γνώμην... (ὁ Νίκος ξεροβόηει πολὺ) διὰ νὰ σᾶς πειράξῃ καλέ... χάριν ἀστειότητος... Καλέ δὲν τὸν ἀκούτε μιά ὥρα πιῦ ξεροβόηει;

Κα Σπαθῆ.—Ἀλήθεια, Νίκο;

Νίκος.—Ἄμ τί. ψέμματα; Δὲ μ' ἀκούτε μιά ὥρα ποῦ ξεροβόηω; (ἰδίᾳ) Κτήνος!

Κα Σπαθῆ καὶ Φανή.—Ὄστε θὰ τὸ πάρουμε τὸ ὠτομομπίλ;

Τάκης.—Μὰ θέλει καὶ ζῶτημα. Τέτοια μικροπράγματα!

Νίκος.—Φυσικᾶ! Τέτοια μικροπράγματα! (ἰδίᾳ). Κάπου ὅμως πρέπει νὰ ξε-υμάνω.

Τάκης.—Μὰ ξέρετε τί κουβαρντᾶς ποῦ εἶναι ὁ κ. Νίκος;

Νίκος.—Καλὲ ξέρετε τί κουβαρντᾶς ποῦ εἶμαι ἔγώ!

Κα Σπαθῆ—(ὀρμῶσα καὶ ἐναγκαλιζομένη τὸν Νίκον). Ἄχ, Νικό μου, γαμβρούλη μου, κουβαρντᾶ μου.

Φανῆ.—(ὀμοίως) Νίκο μου! Πόσον σ' ἀγαπῶ!

Νίκος.—Μὰ εἶμαι ἕνας κουβαρντᾶς! Μὰ τί κουβαρντᾶς. (Ἰδίᾳ). Κάπου ὅμως πρέπει νὰ ξέθυμάνω.

(Εἰσέρχεται ὀρμητικὸς ὁ Ἡρακλῆς. Φορεῖ μίαν κάσκον μὲ lunettes, ἤγει μὲ μίαν τρόμπαν, τὴν ὁποίαν κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας

του, καὶ μιμεῖται μὲ τὸ στόμα του τὸν θόρυβον αὐτοκινήτου).

Ἡρακλῆς—(τρέχων γύρωθεν τῆς ἐν τῷ μέσῳ τραπέζης). Τσούφ, τσούφ, τσούφ!

Νίκος.—Παιὸς εἶν' αὐτός! Σὺ εἶσαι πάλι κτηνός; (Τὸν κυνηγᾷ). Τώρα θὰ σοῦ δείξω ἐγώ!

Κα Σπαθῆ καὶ **Φανῆ**—(Τρέχουσαι μετὰ τοῦ Τάκη κατόπιν του). Ἄχ, βοήθεια. Θὰ τὸν δείρη!

Ἡρακλῆς—(τρέχων πάντοτε). Μὴ φοβῆσθε, Κυρία! Πέρνω τὰ ἐξήντα μου χιλιόμετρα!

ΑΥΛΑΙΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΔΡΑΓΟΥΜΗ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΠΑΛΑΙΑΙ

Ὁ καταπεσὼν κίων τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός *

Εἰς τὸ πρὸς μεσημβρίαν τέμα τοῦ κή-
που τοῦ Ζαλείου εὔρηται ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυ-
μπίου Διός.*

Τῶν κίωνων τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου

* »Πρὶν δὲ εἰς τὸ ἱερὸν ἵνα τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου— Ἀδριανὸς ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς τὸν τε ναὸν ἀνέθηκε καὶ τὸ ἀγάλμα θεᾶς ἄξιον, οὐ μέγθει μὲν, ὅτι μὴ Ῥοδίους καὶ Ῥωμαίους εἰσὶν οἱ κολοσσοί, τὰ λοιπὰ ἀγάλματα ὁμοίως ἀπολείπεται, πεποίηται δὲ ἕκ τε τοῦ ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ, καὶ ἔχει τέχνης εὐ πρὸς τὸ μέγεθος ὁρῶσιν—ἐνταῦθα εἰκόνες Ἀδριανοῦ δύο μὲν εἰσι Θασίου λίθου, δύο δὲ Αἴγυπτίου χαλκᾶι δὲ ἐστᾶσι πρὸ τῶν κίωνων ἅς Ἀθηναῖοι καλοῦσιν ἀποίκους πόλεις. Ὁ μὲν δὴ πᾶς περίβολος σταδίων μάλιστα τεσσάρων ἐστίν, ἀνδριάντων δὲ πλήρης ἀπὸ γὰρ πόλεως ἐκάστης εἰκὼν Ἀδριανοῦ βασιλέως ἀνάκειται, καὶ σφᾶς ὑπερεβάλλοντο Ἀθηναῖοι τὸν κολοστὸν ἀναθέντες ὀπισθεν τοῦ ναοῦ θεᾶς ἄξιον. Ἔστι δὲ ἀρχαῖα ἐν τῷ περιβόλῳ Ζεὺς χαλκοῦς καὶ ναὸς Κρόνου καὶ Ῥέας καὶ τέμενος Γῆς ἐπίκλησιν Ὀλυμπίας... Τοῦ δὲ Ὀλυμπίου Διὸς Δευκαλίωνα λέγουσι τὸ ἀρχαῖον ἱερὸν... τὰ δὲ ἐπιφανέστατα ἑκατὸν εἰσι κίονες, Φρυγίου λίθου πεποίηται, καὶ ταῖς στοαῖς κατὰ τὰ αὐτὰ οἱ τοῖχοι».

(Παυσανίου, Ἀττικά» Vol. I, §. XVII, Σελίς 37—38. 6, 7, 8, 9.)

Διὸς εἰς κατέπεσεν ἐν νυκτὶ θυελλώδει, ὅτε ὁ ἄνεμος λυσσαλέος ἐμυκάτο καὶ τὴν γῆν ἀπὸ τῶν ἐγκάτων ἐσάλευε. Περὶ ὥραν δεκάτην τῆς νυκτὸς τοῦ ἔτους 1850 ἄνεμος σφοδρὸς ἐφύσησεν, ὅστις μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐσφοδρύνετο, καὶ τέλος ἐγένετο τοσοῦτον σφοδρὸς, ὥστε ὁ οἶκος ὁ πατρικός, ἐφαίνετο διασειόμενος θεμελιόθεν. Ἐτριζον δ' αἱ θυρίδες καὶ οἱ ὑελοπίνακες συνετρίβοντο, φόβος δὲ καὶ τρόμος συνεῖχε τοὺς γονεῖς καὶ ἐμὲ τὸν γράφοντα τὴν δε τὴν ἀνάμνησιν· ἀθροιζόμενοι δὲ ἄπαντες παρὰ τὰς θυρίδας δυνάμεις ὑπερμέτρους κατεβάλλομεν δι' ὄλων τῶν δυνάμεων τῶν βραχιόνων, ἵν' ἀναχαιτίσωμεν τὴν ἀπειλουμένην πτῶσιν τῶν θυρίδων. Καὶ διὰ τῶν ὑπερανθρώπων ἡμῶν δυνάμεων ἀπεσοβήθη ἐπικείμενος κίνδυνος τῆς πτώσεως τῶν θυρίδων καὶ ἡ εἰσβολὴ ἐντὸς τοῦ οἴκου τῶν ὀμβριῶν ὑδάτων ἄτινα, δίκην χειμάρδων, κατεφέροντο ἐπὶ τὴν γῆν. Ἦν δ' ἡ θύελλα αὕτη τῶν σπανιωτάτων, οἱ δὲ γεραίτεροι ἀπεφαίνοντο ὅτι ὁμοία θύελλα αὐτῆς δὲν ἐνεθυμοῦντο νὰ ἐνέσκηψεν ἄλλοτε ἐν τῇ

Ἀττικῇ. Ἡ διάρκεια δὲ τῆς ἀπαισίας αὐτῆς καταιγίδος ἦν περίπου ἡμισείας ὥρας καί, ὁπόταν, τῇ ἐπαύριον, ἠγέροθημεν τῆς κλίνης, ἐβλέπομεν τὰ δένδρα ἅπαντα τὰ εἰς τὴν ἀνατολικομεσημβρινὴν τῆς πλατείας τοῦ Πανεπιστημίου πλευρὰν πεφυτευμένα κατὰ γῆς κείμενα ῥιζόθεν σχεδόν. Τὰ δένδρα ταῦτα ἦσαν λεῦκαι ὑπερύψηλοι. Ἐκ τῶν στεγῶν δὲ τῶν οἴκων εἶχον καταπέσει αἱ καπνοδόχοι καὶ ἄγριοι ἦν τὸ θέαμα· βαθμηδὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον διελαλήθη ἡ πτῶσις ἐνὸς τῶν κίωνων τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἡ δ' ἐντύπωσις ἐκ αὐτῆς τῆς πτώσεως θλιβερωτάτη ὑπῆρξε, διότι, τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὁ λαὸς ἐσύχναζε τακτικῶς εἰς τὸ Ὀλυμπεῖον, ἰδίως δὲ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς Τεσσαρακοστῆς τοῦ Πάσχα τὰ Κούλουμα κοινῶς) καὶ κατὰ τὴν Τρίτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα ὁ χώρος αὐτὸς ἦν ὁ προσφιλέστατος τῶν περιπάτων τοῦ τε λαοῦ καὶ τῶν πλειοτέρων εὐπατριδῶν. Κατὰ τὰς ἀνωτέρω δύο ἡμέρας καὶ ὁ Βασιλεὺς Ὁθων ὁ Α' καὶ ἡ Βασιλίςσα Ἀμολία τακτικῶς εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς μετέβαινον ἔφιπποι ἐπὶ ἵππων θυμοειδῶν καὶ παρέμενον ἐκεῖ συνευδαιμονοῦντες οὕτως εἰπεῖν καὶ συνευφραίνόμενοι μετὰ τῶν ὑπηκόων καὶ τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο μεῖδιωμα τοῦ μεγαθύμου Βασιλέως καὶ ἡ ἡμερῶς μορφὴ τῆς Βασιλίσσης, ἐνεθουσίαζον τὰ πλήθη, συνήρπαζον αὐτὰ καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐπλήρουσαν αἰσθημάτων ὑψηλῶν καὶ τὴν ψυχὴν ἐθερμαίνον. Καὶ τὰ πλήθη δὲν ἐξαπατῶνται· ἡ δὲ κρίσις αὐτῶν πάντοτε ἐστὶν ἡ ἀληθινή.

Μεταβάς κἀγὼ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἵνα ἴδω τὸν καταπεπωκὸτα κίονα, ἐβλεπον περίξ αὐτοῦ συνωστιζόμενους πλείστους ὄσους, οἵτινες μετὰ συγκινήσεως παρετήρουν τὴν καταστροφὴν τοῦ κίονος, ὅστις, ἐπὶ τόσους αἰῶνας καὶ μετὰ

τόσας καταστροφὰς ἔμενον ἀκλόνητος, ἐπέ-
πρωτο δὲ, κακῇ μοίρᾳ, νὰ ὑποστῇ ὁ τάλα τὸν ὑπὸ τῆς θυέλλης θάνατον. Καὶ δὲν εἶχον ἄδικον νὰ συγκινῶνται οἱ παρατηροῦντες τὴν πτῶσιν τοῦ κίονος, διότι ἐγνώρισαν αὐτὸν εὐθύς ὡς ἠσθάνθησαν ν' ἀντιλαμβάνωνται. ἐπὶ πολὺν χρόνον, ὡς γείτονες, ἐσχετίσθησαν μετ' αὐτοῦ, συνεπανηγύρισαν, ὡς εἰπεῖν, τὸν ἐθώπευσαν, τὸν ἠγάπησαν, ὑπὸ τὴν σκιάν του ἐρῆξέμβασαν, ἐθαύμασαν τὸ ὕψος αὐτοῦ, τὴν καλλιτεχνικὴν μορφὴν του· σνεμνήσθησαν τὰς ἐνδόξους ἐποχὰς, καθ' ἃς οἱ Πεισιτρατίδαι τὸν ἀνίδρυσαν καὶ

ὁ βασιλεὺς Ἀδριανὸς τὸν ἀπεπεράτωσεν, ἵνα καὶ οὗτος χρησιμεύσῃ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐνενηκονταενέα συναδέλφων του ὡς μέρος ἀναπόσπαστον τοῦ μεγαλοπρεποῦς Ὀλυμπίου. Καὶ τώρα, φεῦ! ἐβλεπον αὐτὸν κείμενον χαμαὶ καὶ τρόπον τινὰ διαμεμελισμένον διότι οἱ σπόνδυλοι, οἱ τὸν κίονα συναποτελοῦντες καὶ ἀλλήλοις συνδεδεμένοι διὰ τόρμων, προσηρμοσμένων εἰς τὸ κέντρον, ἦτοι τῇ τοῦ ἄξονος γραμμῇ, εἶχον διαχωρισθῆ καὶ δίκην νεκρῶν σωμάτων χαμαὶ εὐρίσκοντο, ἀπολέσαντες τὴν αἰωνόβιον αὐτῶν δόξαν, τὴν κομψότητα, τὴν χάριν ἀποστερηθέντες ὑπὸ εἰσβολῆς ἀνέμου λαίλαπιδος. Καὶ τῷ ὄντι, θλιβερὰ ἦν ἡ θέα τοῦ καταπεπωκὸτος κίονος, τοῦ Κορινθιακοῦ ἔνθυμοῦ, ὅστις ἐπὶ τοσαύτας ἑκατονταετηρίδας, εὐθυτενῆς, χαρῖεις, θελκτικὸς, ὑπερήφανος ἔφερε τὴν δόξαν καὶ τὸ κλέος τοῦ πατρὸς ἀνδρῶν τε θεῶν τε, ἐν μιᾷ δὲ καὶ μόνη θυελλώδει νυκτὶ, δίκην πτεροῦ, ἀνετράπη καὶ ἤδη συντετριμμένος ἐπὶ τὴν γῆν κατάκειται.

Ὁ πανδαμάτωρ χρόνος διὰ τόσων ἀλλοιώσεων τῆς γῆς, τῶν ἀνθρώπων, τῶν πολιτευμάτων τὴν ὄψιν μετέβαλεν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη κἀν νὰ θίξῃ τὸν περικαλλῆ ἐκεῖνον κίονα, τὸν ἐσεβάσθη καὶ τὸν διετή-

ρησε. Λαίλαψ δμως ἀπαίσιος αἰφνιδίως ἐπισκήψασα καὶ ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τὸ μαρμάρινον αὐτοῦ σῶμα πάλιν δεινὴν συνάψασα τὸν συνέτριψε, γηραιὸν καὶ κατεσκληκότα ἤδη ἐκ τόσων ἀγώνων, θλίψεων, ὀδυνῶν, ἀπελπιν ἐκ τῆς ἀναληθείας τῶν περὶ αὐτὸν ἀβελτέρων. Κατέπεσεν ὁ κίων, ὅστις ἀπετέλει μέρος τοῦ κόσμου τοῦ Ὀλυμπίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τοῦ ὑπερτάτου θεοῦ τῶν Ἑλλήνων, ὅστις παρίστησι τὴν ἰδέαν τῆς ἀρχικῆς καὶ συντηρητικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ζωῆς ὄλων τῶν ὄντων.

Δὲν ἠδυνήθη, θεὸς Μεγασθενής, νὰ διατηρήσῃ τὸν ὠραῖον κίονα τοῦ ναοῦ σου, Μητιέτη Ζεῦ. Διατί, Ὑπατε Θεέ; Τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων φείποτε σὲ ὕμνησε, σ' ἐδόξασε, σ' ἐλάτρευσε. Οἱ αἰῶνες συνεσωρεύθησαν ἀλλεπάλληλοι καὶ ἡ δύναμις σου ἀνεγνωρίσθη. Σὺ δέ, θεέ, ὅστις σκέπτεσαι ὀρθῶς καὶ γεννᾷς τὴν φρόνησιν, ἀπροστάτευτον ἀφήκας τὸν ναὸν σου εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ἄτινα, τῶν βαρβάρων χεῖρονα, ἐβεβήλωσαν τὸ περικαλλῆς ἱερὸν σου ὄπερ, ὅτε μὲν ἀτενίζει τὸν ἱερὸν βράχον ἐφ' ὃν ἐδράζεται ἡ σοφὴ θυγάτηρ σου, ὅτε δὲ προσβλέπει τὴν θάλασσαν, τοῦ Σαρωνικοῦ, εἰς ἣν ἐγέννησες τὴν νῆσον Αἴγινα.

Νεφεληγερέτα, λέγε, ἀράγε ἡ Ἥρα σ' ἐξηπάτησε διὰ τοῦ ἡμέρου καὶ ἐλησμόνησες νὰ προστατεύσῃς τὸν πολυθέλητηρον κίονα; Ἀλλὰ βέβαιον εἶνε ὅτι οἱ ἐν ἔρωτι ὄρκοι δὲν εἰσχωροῦσιν εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀθανάτων. Σὺ δέ, ἀθάνατος, ἡμέλησες νὰ διασώσῃς τὸν καταπεπτοκότα κίονα, καὶ ἐγκαταλιπὼν αὐτὸν τὸν κυνυπέβαλες εἰς τὸ αἰώνιον

* ... ἀλλὰ λέγουσιν ἀληθέα τοὺς ἐν ἔρωτι ὄρκους μὴ δύνειν οὐατ' ἐς ἀθανάτων.

[Καλλιμάχου, « Ὑμνοὶ » καὶ ἐπιγράμματα, Σελὶς 60, Στίχος 15—16.]

μαρτύριον τῆς φθορᾶς, Σὺ δ' ἀφθαρτος. Ἀλλ', Ὑψιστε τοῦ παντός διευθυντά, ἀνάβλεψον ἐπὶ τοὺς λοιποὺς κίονας, ἰδὲ δὲ τί ἐμαγαλουργήσαν οἱ θνητοί, ἵνα σὲ ἀπεκαλῶσι μέγαν Κρονίδην, πανυπέρτατον, αἰεὶ μέγαν, αἰὲν ἀνακτα.

Ἀποκαλύπτομαι πρὸς τοῦ μεγαλείου τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὅστις ἐκοσμεῖτο ὑπὸ ἑκατὸν κίωνων ἐκ λίθου Φρυγίου, ὧν δεκαπέντε μόνον ἴστανται ἔτι περιαλαγεῖς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν πεφιλημένων ἑταίρων καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ θεοῦ των. Ἐγὼ δὲ ἀπολοφύρομαι τὴν ἀπώλειαν τοῦ καλλιμαρμάρου κίονος, ἀναφωνῶν : μακράν, μακράν ὁ ἀσεβής. *

**

Καὶ ὁ μὲν κίων πρὸ ἐξηκονταετίας περιπλου κατάκειται καὶ εἰς νεωτέρους ἀπὸ τῆς πτώσεώς του χρόνους περιεφράχθη διὰ δρυφάκτων, οὕτως ὥστε οἱ βέβηλοι νὰ μὴ δύνωνται νὰ προσεγγίζωσι καὶ νὰ μαιίνωσιν ὅπωςδῆποτε τὸ ἱερὸν ἐκείνου σῶμα, τὸν κορμὸν τοῦ κίονος, τοὺς διαφόρους κυλινδρικοὺς σπονδύλους ὑφ' ὧν ἀποτελεῖται καὶ τὰς ῥαβδώσεις του τὰς μετὰ μεγίστης χάριτος γεγλυμμένας. Δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τοῦ καταπεπτοκότος κίονος ἴστανται δίκην σκοπῶν δύο ἕτεροι κίονες τοῦ αὐτοῦ ναοῦ καὶ φαίνονται οἰονεὶ ἀπειρηκότες ἐκ τῆς ὀδύνης, ἣν εἰς αὐτοὺς ἐμπνέει ἡ θεὰ τοῦ χαμαὶ κειμένου πιστοῦ αὐτῶν ἑταίρου. Ἡ Ἀθηναῖα, τὸ ἀριστοτέχνημα τῆς ὑπερφουοῦς διανοίας τοῦ Φειδίου, δὲν μετέχει τῆς θλίψεως τῆς ἐκ τῆς ἀπωλείας τοῦ κίονος, ὅστις ἐκόσμηε τὸν ναὸν τοῦ μεγάλου αὐτῆς Πατρός.

Αἱ πρὸ ὀλίγων ἔτων ἐνεργηθεῖσαι ἀνα-

* ... ἐκάς ἐκάς ὅστις ἀλιτρός.

[Καλλιμάχου, « Ὑμνοὶ καὶ ἐπιγράμματα, » Σελ. 21, Στίχος 2.]

σκαφαί, ἵνα ἐρευνηθῇ ὁ περίβολος τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, οὐδὲν ἄξιον λόγου ἔφερον εἰς φῶς, ἢ μόνον ἀπεκάλυψαν τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ, ὅστις ἔχει τὴν περιφέρειαν ἐκείνην τὴν καθοριζομένην ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ Πανσανίου, ἦτοι τεσσαρῶν σταδίων.

Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ζοφερᾶς δουλείας, εἰς τὸν ἀπαίσιον ζυγὸν τῆς ὁποίας ὑπέκλυψεν ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς, ἄνθρωπος τὸν μοναχικὸν μανδύαν περιβεβλημένος ἀνέβη ἐπὶ τῶν ἐπιστυλίων τῶν εἰς τὴν συστάδα τῶν τρισκαίδεκα κίωνων τοῦ Ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκτίσε μικρὸν θαλαμίσκον, οὗ ἐντὸς ἔζη, προμηθευόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων. Τὰ τροφίμα ἀνελάμβανεν ἐντὸς καλάθου, ὃν κατεβίβαζεν ἐκ τοῦ ὕψους διὰ σχοινοῦ. Ὁ ἀναχωρητῆς τῶν κίωνων τοῦ Ἀθήνησι ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός εὐρέθη νεκρὸς ἐντὸς τοῦ δωματίου του ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ

βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Ὀθωνος τοῦ Α'. ἐν τῇ καθέδρᾳ τοῦ Βασιλείου. ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηναίων.

Στοᾶ ἐκ κίωνων ἐκτισμένων εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ κήπου τοῦ Ἀνακτορικοῦ. Αὕτη κατεσκευάσθη κατ' ἐντολὴν τῆς αἰοδίδου Βασιλίσσης Ἀμαλίας, ὅπως, μέσφ τῶν κίωνων αὐτῆς, ἐξ ἀπόπτου παρατηροῦνται οἱ κίονες τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, οἱ μέσφ αὐτῆς διαφανομένη θάλασσα τοῦ Σαρωνικοῦ, ἡ νῆσος Αἴγινα καὶ ἀμυδρῶς τὰ ὄρη τῆς Πελοπίων γῆς. Ὁ ἀπὸ τῆς στοᾶς αὐτῆς τοῦ Ἀνακτορικοῦ κήπου θεώμενος τοὺς κίονας τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τὸν Σαρωνικόν, τὴν Αἴγινα καὶ τὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου, πλαισιούμενα ἅπαντα διὰ τοῦ φωτοστεφάνου τοῦ κυανοῦ οὖρανοῦ καὶ τῆς κυανολεύκου θαλάττης, ἀπολαμβάνει ἐν τῶν ἀρρήτου καλλονῆς θεαμάτων.

Κωνσταντῖνος Ἰω. Δραγοῦμης

ΕΚ ΤΗΣ ΓΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΟΥ κ. Α. Ν. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ

ΟΙΝΟΙ

(Συνέχεια)

«Καὶ οἶνος εὐφραίνει καρδίαν
ἀνθρώπου.» (Δαυΐδ.)

Ὁ οἶνος παράγεται δι' οἰνοπνευματικῆς ζυμώσεως τοῦ ἐκ τῶν ὀρίμων σταφυλῶν ἐκπιεζομένου γλεύκους. Τὸ γλεύκος εἶναι ὄξυνον διάλυμα μεταστροφικοῦ σακχάρου, περιέχον πρὸς τούτοις λευκωματοειδεῖς οὐσίας, ἐνώσεις ἀμίδης καὶ ταννίνη. Μετὰ τὴν σύνθλιψιν τῶν σταφυλῶν τὸ γλεύκος μένει ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἀναμειγμένον μετὰ τῶν γιγάρτων καὶ τῶν στεμφύλων, ἵνα παραλάβῃ τὰς ἀρωματικὰς οὐσίας, μεθ' ἃ ἐπὶ μὲν τοῦ λευκοῦ οἴνου τὸ γλεύκος ἀποχωρίζεται τούτων καὶ τίθεται ἐν ἰδίῳι δοχείῳι πρὸς ζύμωσιν, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐρυθροῦ ὑφίσταται τὴν ζύμωσιν, ἐνῶ διατηρεῖται ἔτι ἀναμειγμένον μετ' αὐτῶν, ἵνα προσλάβῃ τὴν ἐκ τούτων ἐρυθρὰν χροιάν. Κατὰ τὴν ζύμωσιν τοῦ γλεύκους διὰ τῶν ἐπὶ τῶν σταφυλῶν ὑπαρχόντων σακχαρομυκήτων ἀπο-

συντίθεται τὸ σάκχαρον τοῦ γλεύκους εἰς δύο μέρη οἰνοπνεύματος καὶ δύο ἀνθρακικοῦ ὀξέος· ἐκτὸς δὲ τῆς παραγωγῆς ἄλλων τινῶν οὐσιῶν ἀναπτύσσονται καὶ αἱ χαρακτηριστικαὶ ἀρωματικαὶ οὐσίαι, αἱ δίδουσαι εἰς τὸν οἶνον τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῷ γεῦσιν αἱ ὁποῖαι ὅμως προέρχονται ἐκ τοῦ εἶδους τοῦ φυτοῦ τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ ἐδάφους. Ἡ πρώτη καὶ κυρία ζύμωσις τοῦ γλεύκους διαρκεῖ 3—6 ἑβδομάδας μεθ' ἃς οἱ ἐν αὐτῷ ζυμομύκητες καθιζάνουσιν εἰς τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου. Τὸ γλεύκος ἀκολούθως ἐναποθηκεύεται ἐν βαρελίῳι καὶ μεταγγίζεται περὶ τὴν ἄνοιξιν ἢ καὶ ἀκολούθως ἐκ νέου καὶ ἀφοῦ καθαρισθῇ διὰ λευκώματος ἢ καὶ ἰχθυοκόλλας, δι' ὧν καθιζάνεται τὸ ἐν τῷ οἴνῳ περιεχόμενον δεψικὸν ὄξυ τίθεται εἰς κατανάλωσιν ἀποθηκευόμενον εἰς βαρέλια ἢ φιάλας. Ἐννοεῖται ὅτι πᾶς οἶνος διαφέρει πάσης ἄλλης χώρας καὶ εἶδους οὐχ

ἦττον καὶ ἐκ τῆς ζυμώσεως αὐτοῦ. Τὸ κυριώτερον στοιχεῖον αὐτοῦ εἶναι τὸ ἐν αὐτῷ ἐμπεριεχόμενον οἰνόπνευμα (9.70—14.82 ο)ο ἢ αἰθυλικὸν πνεῦμα εἰς τοὺς ἑλλ. οἴνους, ὅπερ διαφέρει ἀναλόγως τοῦ οἴνου· ὅσον δὲ περισσότερον σάκχαρον ἔχει τὸ γλεύκος τόσῳ καὶ περισσότερον οἰνόπνευμα ἀναπτύσσεται. Ἐὰν ὅμως τὸ ποσὸν τῆς σακχαρώσεως ὑπερβῇ ὄριόν τι, οἱ ζυμομύκητες δὲν ἐπιφέρουσι τὴν τελείαν ἀποσύνθесιν αὐτοῦ ἀφοῦ οὐκ ὀλίγοι καθίστανται γλυκεῖς καὶ μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς τῆς ζυμώσεως. διότι ἄδηλός τις ζύμωσις ἐξακολουθεῖ πάντοτε. Ἐκτὸς τοῦ οἰνοπνεύματος περιέχει καὶ μικρὰς ποσότητας φουζιλελαίου, πρὸς δὲ καὶ ὄξυ, ἰδίως μηλικὸν καὶ τρυγικὸν κάλι.

Ὅταν ἢ ἐν τῷ οἴνῳ ποσότης τοῦ ὀξέος εἶναι ἀνωτέρα τοῦ 1 ο)ο, οὗτος δὲν εἶναι πόσιμος, ἐνῶ πάλιν ὅταν τὸ ποσὸν τοῦτο εἶναι κατώτερον τοῦ 0. 6 ο)ο συνήθως ἔχει μωρὰν γεῦσιν. Ἐν τῷ οἴνῳ ἐμπεριέχεται ἐπίσης γλυκερίνη 0. 5—1 ο)ο.

Ὁ οἶνος ἐξατμιζόμενος ἐντελῶς παρουσιάζει ξηρὸν ἐκχύλισμα, ὅπερ καιόμενον ἀποδίδει τέφραν, περιέχουσαν τὰς ἐκ τοῦ ἐδάφους ληφθείσας ἀνοργάνους οὐσίας τοῦ ὁποῦ τῆς σταφυλῆς, ἀποτελουμένας κυρίως ἐκ κάλιοι, ἐκ φωσφορικοῦ καὶ θεικοῦ ὀξέος, γλωρίου, ἀσβέστου, μαγνησίας κλπ. ἐμπεριέχεται δὲ πολλάκις καὶ μάλιστα ἐν τῷ ἐρυθρῷ οἴνῳ, ταννίνη. Ὅσον διὰ τὰς ἐν αὐτῷ ἀρωματικὰς οὐσίας τὰς προσδιδούσας τὴν χαρακτηριστικὴν εὐπνοίαν bouquet, γεῦσιν, εἶναι ἄγνωστοι αἰθεριοειδεῖς οὐσίαι.

Ὁ οἶνος κατ' ἀρχὰς μὲν βελτιοῦται βαθμιαίως τὴν τε γεῦσιν καὶ ὄσμην, μετὰ τινὰ ὅμως ἔτη ὅταν γηράση φθείρεται. Ὑπόκειται δὲ εἰς διαφόρους νόσους ἀλλοιούσας αὐτὸν σπουδαίως ἔνεκα μικροοργανισμῶν τινῶν.

1) Εἰς τὴν ἰξώδη ἀλλοίωσιν καθ' ἣν ὁ

οἶνος καθίσταται παχύρρευστος ὡς ἔλαιον ἢ βλενωδῆς· 2) Εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας σχηματισμὸν λευκοῦ ὀξέος, ὀφειλομένου εἰς τὸ μυκόδεσμα τοῦ οἴνου· 3) τὴν ὄξιιν, ἐπερχομένην ἐκ τῆς ἐπιπλεύσεως ὀξικῆς ζυμώσεως· 4) τὴν ὄσμην καὶ γεῦσιν ἄπο βαρελίου καὶ εὐρώτος, προερχομένην κυρίως ἀπὸ παλαιὰ καὶ ἠλλοιωμένα βαρελίου ξύλα ἢτοι ἐκ νηματομυκήτων.

Εἰς τὸν κοινὸν καὶ συνήθη παρ' ἡμῶν λευκὸν οἶνον τίθεται συνήθως ρητίνη 4—6 ο)ο ἐξ ἧς προέρχεται ἡ διαφάνεια αὐτοῦ παρακωλυομένης ἅμα τῆς ἀποσυνθέσεως αὐτοῦ καὶ οὗτος λέγεται ρητινίτης (κοινῶς ρετσίνα).

Ἐν Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ, ὡς καὶ παρ' ἡμῶν τίθεται ἐν τῷ οἴνῳ γύμος, δι' ἧς ἢ μὲν κυρία ζύμωσις περαιούται ταχύτερον, ὁ δ' οἶνος διατηρεῖται κάλλιον, ἔνεκα δὲ τῆς μεγαλειτέρας αὐτῶν ποσότητος θεικοῦ ὀξέος δὲν εἶναι πολὺ ἀνεκτὸς.

Ὁ σταφιδίτης οἶνος κατασκευάζεται ἐκ διαβραχισῶν σταφίδων εἰς τὸν ὁποῖον μετὰ τὴν ζύμωσιν τίθεται πολλάκις σάκχαρον.

Τεχνητοὶ ἢ σκευαστοὶ οἶνοι κατασκευάζονται ἐξ ἐκχυλίσματος φυτῶν, κόμμεος, ὀξέων, οἰνοπνεύματος καὶ γλυκερίνης καὶ εἶναι βλαβεροί.

Οἱ γλυκεῖς οἶνοι παράγονται κατὰ πολλοὺς τρόπους καὶ κυρίως α') διὰ ζυμώσεως γλεύκους σακχαρώδους, καὶ β') διὰ διακοπῆς τῆς ζυμώσεως τῇ προσθήκῃ οἰνοπνεύματος. Μάλιστα δὲ ἐκ σταφυλῶν λίαν ὀρίμων, ἠλιασθέντων ἢ καὶ διὰ βρασθέντος γλεύκους. Εἰς τινὰς τούτων προστίθεται ἐνίοτε καὶ οἰνόπνευμα.

Ὁ καμπανίτης οἶνος παράγεται ἐξ ἐρυθρῶν σταφυλῶν—ἅμα ὁ ὁπὸς τῆς σταφυλῆς δὲν ζυμωθῇ μετὰ τὰ στέμφυλα κλπ. δὲν λαμβάνει καιρὸν νὰ χρωματισθῇ καὶ εἶναι λευκὸς ἢ ὑπόξανθος—περιέχει δὲ μεγάλην

Αί οίναποθήκαι πρέπει νά είναι εστραμμένοι πρὸς βορρᾶν ἢ τοῦλάχιστον πρὸς ἀνατολάς, νά ὄσι κατεσκευασμένοι ἐν τοῖς ὑπογείοις οἰκιῶν, νά φωτίζονται διὰ φεγγιτῶν καὶ νά ἔχωσι θερμοκρασίαν 10 βαθμῶν ἑκατοσταβάθμου περίπου. Ἐκάστη οἰναποθήκη δέον νά διαιρηθῆται εἰς 2—3 χωρίσματα. Τὸ ἐν νά χρησιμεύῃ διὰ τοὺς καλοὺς οἴνους, τὸ δεύτερον διὰ τοὺς τῆς καθημερινῆς χρήσεως καὶ τὸ τρίτον διὰ τὰ ἀναγκαῖα σκεύη καὶ ἐργαλεῖα. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ οἰναποθήκη δὲν πρέπει νά εἶναι οὔτε πολὺ ξηρὰ οὔτε πολὺ ὑγρὰ, τοῦτο δὲ κανονίζεται διὰ τῶν φεγγιτῶν.

Πρέπει νά διατηρηθῆται ἐν μεγάλῃ καθαριότητι· πᾶσα δυσσομία ἢ ζύμωσις βλάπτει τοὺς οἴνους.

Τὸ κολλάρισμα Collage γίνεται πρὶν τοποθετηθῆ τὸ βαρέλιον ἐπὶ στίβας δι' ἔχθυροκόλλας, λευκὰ φῶν, αἵματος, πυκτῆς

ὀστέων καὶ διὰ τῆς προπαρασκευῆς αὐτῆς ὀνομαζομένης poudre Julien. Ὁ καθαρισμὸς οὗτος εἶναι τοσοῦτον ἀναγκαῖος καθόσον μόνον οὗτος δύναται νά δώσῃ εἰς τὸν οἶνον τὴν ἀπαιτουμένην διαύγειαν εἰς αὐτόν, ἄνευ τῆς ὁποίας πᾶν ποτὸν χάνει τὴν θεάν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ θέλητρον αὐτοῦ. Τὸ προτιμότερον κολλάρισμα εἶναι τὸ συνήθως μεταχειριζόμενον ἦτοι τὸ διὰ τῶν λευκωμάτων τῶν φῶν λαμβάνον χῶραν. Δι' 17 ὀκ. οἴνου 5 λευκώματα κτυπῶνται εἰς 300 ὄρ. οἴνου μέχρις ὅτου τὸ κρᾶμα τοῦτο ἀφρίσει· τότε χύνεται ἐν τῷ βαρελίῳ ἐκ τοῦ ὁποίου προηγουμένου ἀφαιροῦνται 12—16 ὀκ. οἴνου καὶ διὰ ράβδου ἢ διὰ κτυπητηρίου φῶν ταρασσεται ἐν αὐτῷ ἐπὶ τέταρτον τῆς ὥρας. Ὁ λευκὸς οἶνος κολλάρεται κάλλιον δι' ἔχθυροκόλλας· 1 γραμμ. δι' 25 λίτρας ἀρκεῖ.

ΣΥΝΤΑΓΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΙ

A'.

Πῶς κατασφύρονται οἱ κώνωπες

Κλασσικὴ ἤδη ἔχει καταστῆ ἡ χρῆσις τοῦ πετρελαίου πρὸς καταστροφήν τῶν σκωλήκων τῶν κωνώπων εἰς τοὺς τόπους, οὓς τὰ ἔντομα ταῦτα λυμαίνονται.

Ἴνα δὲ τοῦτο κατορθωθῆ ῥίπτομεν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν στασίμων ὑδάτων, τῶν καὶ ἐκλογὴν ὄντων τῶν κατοικιῶν τῶν σκωλήκων τῶν κωνώπων, ἑλαφρὸν στρῶμα πετρελαίου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σχηματίζεται φλούδα ἀπομονώουσα καὶ ἥτις ἐμποδίζει τοῦ σκωλήκος νά ἀναβρίσῃ πρὸς ἀναπνοὴν ἐπὶ τὴν ἐπιφανείαν τοῦ ὕδατος. Εἶτα δὲ, μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, τὸ πετρελαῖον εἰσχωρεῖ ἐντὸς τῶν ὀργάνων τῶν ἀναπνευστικῶν, ἅτινα ἐμφράττει καὶ μοιρακίως ἐπέρχεται ἡ ἀσφυξία, ἐντὸς χρόνου ὅστις γενικῶς δὲν δύναται νά ᾖ ἀνώτερος τῶν 15 ἢ εἴκοσι πρώτων ἐξοστῶν τῆς ὥρας.

Τὸ πετρελαῖον δὲν κέκτηται τὴν ιδιότητα μόνον τοῦ φονεῦναι τοὺς κώνωπας (καὶ τὰς μυίας) ἐν τῇ καταστάσει τῶν σκωλήκων τῶν ἐν λόγῳ ἐντόμων· ἀλλὰ κέκτηται καὶ τὴν ὄχι ὀλιγώτερον πολὺτιμον ιδιότητα νά ἐλκύῃ ταῦτα καὶ ὅποταν κατασταθῶσιν ἔντομα τέλεια. Ὡστε ἀρκεῖ νά θέσωμεν ὀλίγον πετρελαῖον εἰς τὸ βάθος κάδου ἢ μάλιστα ἐπὶ πινακίου (πιάτον) εἰς τὰ μέρη τὰ μολυνόμενα καὶ τότε βλέπομεν τὰ ῥυπαρὰ ζώφια ῥιπτόμενα ἐπάνω, ὡς ἐὰν ὠθοῦνται

ὑπὸ ἀκαταβλήτου ὠθήσεως, καὶ θνήσκοντα κατὰ σμῆνη.

B'.

Μῶς κατασφύρονται αἱ μυῖαι

Νέος τρόπος ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν μυιῶν, ἀπλούστατος δὲ καὶ ὀλιγοδαπανώτατος εἶναι ὁ ἐξῆς. Προμηθεύθητε ἐκ τοῦ φαρμακείου διάλυσιν formol au dixième, καὶ ἐξ αὐτοῦ πληρώσατε ὀλίγα πινάκια (πιάτα), ἅτινα τοποθετεῖτε κατόπιν ἐπὶ τῶν καρεγλῶν, ἐπὶ τῶν ἐπίπλων, καὶ ἐπὶ τοῦ πατώματος, ἐντὸς τῆς συχναζομένης ὑπὸ τῶν μυιῶν κατοικίας.

Εἰκοσοιτέσσαρας μετὰ τοῦτο ὥρας τὰ πινάκια καὶ ὀλόκληρος ἡ περίξ αὐτῶν ζώνη πληροῦται ἐκ πτωμάτων, χωρὶς νά εἴπωμεν περὶ τῶν ἀναριθμητῶν μυιῶν αἰτινες, ἔχουσαι τὴν δύναμιν πρὸς ἀντίστασιν, χωρὶς νά ἀποθάνωσιν ἐπὶ τόπου, ἀφίπτανται ἀποθνήσκουσαι ἀπωτέρω. Οὕτω φονεῦνται κατὰ μεγίστας ἐκατόμβας αἱ μυῖαι, ἧτε δὲ αἱ παγίδες, οὔτε δηλητήριο οὐδὲν δύναται νά ἐκφέρῃ τηλικαύτην καταστροφήν.

Χρησιμώτατον τὸ φάρμακον τοῦτο πολὺ καθίσταται εἰς τὰ νοσοκομεῖα καὶ δι' αὐτοῦ δύναται οἱ ἄρρωστοὶ νά κοιμῶνται ἡσυχῶς. Χάριν περιεργείας ἀναφέρομεν ὅτι εἰς ἓν νοσοκομεῖον καὶ ἐντὸς αἰθούσας χωρητικότητος περίπου 250 μέτρων κυβικῶν, ἐσάρωνον καθ' ἑκάστην ἡμέραν, περίπου 4000 πτωμάτων, — 25000 ἕως 30000 καθ' ἑκάστην ἐβδομάδα!

Γνωστὴν δὲ ὅτι αἱ μυϊκοὶ δὲν εἶναι μόνον ἔντομα δυσάρεστα, ἐνοχλητικὰ καὶ ῥυπαρά, ἀλλὰ καὶ κατὰ τινὰς περιπτώσεις δύνανται ν' ἀποθῶσιν ἀνθρωποκτόνοι διότι, ἐπικαθήμενοι ἐπὶ σπερμάτων θησιμαίων μολυσματικῶν, ἀπαβαίνουσιν οἱ ἀσφαλέστατοι φορεῖς τῆς πνευμονικῆς φθίσεως, τοῦ κιτρίνου πυρετοῦ, τῆς χολέρας, τοῦ ἄνθρακος, κλπ.

Δὲν κρίνομεν δὲ ἀνωφελὲς νὰ σημειώσωμεν ὅτι τὸ formol, ἄριστον διὰ τὴν κα-

ταστροφὴν τῶν μυϊῶν, εἶναι ἐπ' ἰσῆς ἐπιτηδειότατον καὶ διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν κωνώπων. Μὲ τὴν ἐξῆς ὁμῶς διαφορὰν ὅτι, ἐπειδὴ οἱ κωνώπες εἰσι νυκτοβάται, πρέπει νὰ θέτωμεν, ἐν μέσῳ τοῦ πινακίου τοῦ φέροντος τὴν formol, μικρὸν λυχίσκον ὑάλινον, ἵνα τὸ φῶς τοὺς ἐλκύη ἀσφαλέστερον.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

[Τὸ Παράρτημα τῶν «Ἀθηνῶν» ἐδήλωσεν ὅτι θὰ δημοσιεύῃ κριτικὴν διὰ πᾶν οὐ δύο ἀντίτυπα ἤθελε πεμφθῶσιν εἰς τὸ λογιστήριον τῆς ἡμερηίδος].

**Θουκυδίδου, Ἐπιτάφιος Περι-
κλέους, ὑπὸ Νικολ. Σπ.
Φαραντάτου, ἐν Ἀθήναις,
τύποις Π. Λεώνη, 1912,
σελ. 26, δρ. 1, 20.**

**Τραγούδια τοῦ Βερανζέρου,
μετάφρασις Λεων. Ραζέλου.
Ἐν Ἀθήναις. Τυπογραφεῖον
«Ἐστία». 1912. Σελ. 36
Δρ. 1.**

Ὁ γνωστότατος φιλόλογος κ. Φαραντάτος ἐξέδωκε τὴν σχολικὴν ταύτην ἔκδοσιν τοῦ ἐξοχωτάτου Ἐπιταφίου τοῦ Περικλέους. Δὲν θὰ μ' ἐνδιέφερον ἢ ἐμφάνισις τοιοῦτου βιβλίου, ἂν μὴ παρατήρουν ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ, κυριολεκτικῶς, σταθμὸν εἰς τὴν ἐρμηνευτικὴν σταδιοδρομίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐνδύοντος τὰ ἀρχαῖα μεγαλουργήματα τὸ νέον ἔνδυμα.

Τὸ κείμενον ἐτέθη κατ' ἀρίστην ἐκλογὴν μεταξὺ τῶν διχογνωμιῶν τῶν κριτικῶν, προσετέθη περίληψις εἰς ἑκάστην παράγραφον, πολλαπλῆ ἐρμηνεῖα ὅπου περίστατο ἀνάγκη πρὸς πληρεστέραν κατανοήσιν τοῦ δυσνοήτου—ἐνεκα τοῦ ὕψους του—μεγαλουργήματος, καὶ τινες σημειώσεις συμπληρωτικαί.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁμιλῶ περ' τοῦ βιβλιαρίου, τέκνου μεγίστης ἐργασίας καὶ εὐσυνειδησίας καὶ εὐχομαι ὅπως καὶ ἄλλοι ἐπαίοντες πλουτίσωσι τὴν ἰδρυομένην τοιαύτην βιβλιοθήκην.

Μετ' ὀλιγόλογον, περιεκτικόν, σχοῆ. εὐρουν καὶ εὐάριστον πρόλογον ὁ μεταφράστης παρουσιάζει μεταφράσεις τῶν ποιημάτων τοῦ Βερανζέρου, ὧν τινὰς ἐγνωρίζομεν καὶ ἐξ ἄλλων μεταφραστῶν.

Εὐρίσκομαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ λέγων ὅτι ὁ κ. Ραζέλος μετεγλώττισε τὰ Βερανζέρια ποιήματα κάλλιον παντὸς ἄλλου νεοέλληνο μεταφραστοῦ των. Τοῦ «Φανταστικοῦ ταξειδίου» μετάφρασις ἐδημοσιεύθη ἀξία προσοχῆς ὑπὸ τοῦ κυρίου Δημ. Φιλέρη πρὸ πενταετίας ἐν τῷ περιοδικῷ αὐτοῦ «Πλειάς»· ἀντιπραβολὴ τῶν μεταφράσεων τούτων δεικνύει ὅτι ἡ μεταφρασις τοῦ κ. Φιλέρη εἶχε τὴν θέσιν τῆς πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς τοῦ κ. Ραζέλου. Ὁ στίχος τοῦ τελευταίου μεταφράστου φυσικὸς καὶ ἀβίαστος περίτεχνος καὶ κομψός· ἢ ὁμοιοκαταληξία στρωτή, γλυκεῖα καὶ ζηλευτή, ἐμφανίους τὴν τοῦ μεταφράστου οὐ μικρὰν ἀσκήσιν εἰς τὴν ζωγράφισιν στίχων καὶ δὴ τῶν δυσκολωτάτων, δηλ. μεταφράσεων.

Ὁχι. Ῥαζέλος, πρώτην φοράν, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, παρουσιάζει συντετελεσμένον ἔργον του εἰς τὸ λογοτεχνικόν salon, ἂν μὴ σφάλωμαι δὲ ὁ αὐτὸς εἶχε μεταφράσει τὸν Κανάρην τοῦ Οὐγκώ καὶ δημοσιεύσει ἐν τέλει του φυλλαδίου τοῦ ἀγγελτηρίου τῶν παλαιῶν λαχείων τοῦ ἔθνικοῦ Στόλου. Καὶ ἐν ἐκείνῃ τῷ μεταφράσει εἶχον λάβει σπουδαίως ὑπ' ὄψιν τὴν εὐχέρειαν τοῦ με-

ταφράστου, τὴν ὀρθὴν ὑπ' αὐτοῦ χρῆσιν τῶν λέξεων καὶ τὴν κατάλληλον τοποθέτησιν αὐτῶν ἐν ἀρμονικῷ στίχῳ.

Τὰ ἐλάχιστα τεχνικὰ σφάλματα (χασμωδία κ.τ.λ.) πρέπει νὰ συγχωρηθῶσι τῷ ἀξιότιμῳ μεταφράστῃ, ἐνώπιον τῶν εὐγενῶν του κύπων.

Δρ Ν. Λιδαδῆς

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Ἐν τῇ περὶ τοῦ filioque διατριβῇ τοῦ ἀρχιμυνητροῦ κ. Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτου (Μην. Παράρτ. Νοεμβρίου Σελ. 3.675 στιχ. 5) ἀντὶ αἷς διδασκαλίας πηγὴ εἶναι ὁ Υἱός, γραπτέον, ἥς διδασκαλίας πηγὴ εἶναι ὁ Πατήρ ἐξ οὗ καὶ τὸ Ἅγιον πνεῦμα ἐκπορεύεται».